

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

MARIA MÄKI-HAKOLA

Kokoomuksen oikeistosiiven häiriköt, Kekkonen ja vuoden 1973 poikkeuslaki

Tutkimus Pentti Mäki-Hakolan ja Tuure Junnilan suhtautumisesta Kekkonen uudelleenvalitsemisen turvaavaan lakiin ja muihin Kekkonen valtakauden toimiin.

Valtio-oppi
Pro gradu -tutkielma
Ohjaaja: Tapio Raunio
Lokakuu 2014

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

MÄKI-HAKOLA, MARIA: Kokoomuksen oikeistosiiven häiriköt, Kekkonen ja vuoden 1973 poikkeuslaki. Tutkimus Pentti Mäki-Hakolan ja Tuure Junnilan suhtautumisesta Kekkonen uudelleenvalitsemisen turvaavaan lakiin ja muihin Kekkonen valtakauden toimiin.

Pro gradu -tutkielma, 81 s.
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma/Valtio-opin opintosuunta
Lokakuu 2014

Pro gradu tutkielmani aiheena on kokoomuksen kansanedustajien Pentti Mäki-Hakolan ja Tuure Junnilan vastustus, näkemykset ja toimet Kekkonen uudelleenvalinnan turvaavan vuoden 1973 poikkeuslain muodostamisen ja toteuttamisen yhteydessä. Käsittelyyn nousevat myös lain valmistelu ja eteneminen, sen tausta, perustelut, yleinen suhtautuminen Kekkokseen, tilanne kokoomuksen sisällä ja ns. remonttimiesten näkemykset asiasta.

Tutkimusmenetelmänä on historiantutkimus, jota voidaan kutsua myös lähdekriittiseksi menetelmäksi. Tutkimuksen tärkeimpänä aineistona toimivat Mäki-Hakolan ja Junnilan kirjoitukset, puheet, haastattelut ja muu kirjallisessa muodossa oleva materiaali. Lisäksi tutkimukseen liittyen on haastateltu eri toimijoita.

Poikkeuslain toteuttamisen yleisinä perusteina käytettiin lähinnä hyviä välejä Neuvostoliittoon ja EEC-sopimuksen solmimisen mahdollistamista, minkä lisäksi Kekkonen oli itse jo aiemmin ilmoittanut, ettei olisi käytettävissä enää tehtävään, ainakaan normaalin menettelytavan mukaisten vaalien kautta. Kokoomuksen sisällä poikkeuslain hyväksyminen ja Kekkonen kannatus taas pohjautui vahvasti toiveisiin päästä hallitusvastuuseen pitkän oppositiotaipaleen jälkeen. Poikkeuslakia ja Kekkokosta vastustavia henkilöitä, mukaan lukien Mäki-Hakolaa ja Junnilaa, vastustettiin suuresti myös kokoomuksen sisällä. Tämä ajanjakso olikin puolueen sisäisen hajaannuksen aikaa.

Mäki-Hakolan ja Junnilan tärkeimmät perusteet poikkeuslain vastustukselle olivat kansanvallan ja demokratian syrjäyttämisen ongelmat, diktatuurin pelko, suomettumisen uhka ja Kekkonen oma kyseenalainen toiminta. He pyrkivät ajamaan näkemyksiään mm. lehtikirjoituksilla, puheilla, keskusteluilla ja kaikilla muilla mahdollisilla keinoilla kuitenkin tavoitteessaan, eli poikkeuslain estämisessä, epäonnistuen. Kekkonen vastustaminen jatkuikin ainakin jossain määrin siihen saakka kunnes presidentti vuonna 1981 sairauden takia jättäytyi tehtävästään. Kekkonen jäätyä pois ja Neuvostoliiton romahdettua kokoomuksen sisäiset välit alkoivat parantua, vahva vastakkainasettelu päättyi ja tilanne alkoi muutenkin seestyä.

Sisältö

1. Johdanto	1
2. Tutkimusmenetelmä ja aineisto	5
2.1 Historiantutkimus	5
2.2 Motivaatio tutkimukseen ja aineisto	18
3. Kekkonen nousu valtiomieheksi	20
3.1 Tie Presidentiksi	20
3.2 Valinta ilman vaalia	22
3.3 Kekkonen ajan poliittinen tilanne.....	26
4. Kokoomuksen sisällä kuohuu	30
4.1 Poikkeuslain vastustuksesta myötämielisyyteen	30
4.2 Kritiikkiä Holkeria ja muita "kekkoslaisia" vastaan	36
4.3 Vastustusta ja loikkaus-kehotuksia.....	38
5. Poikkeuslain ja Kekkonen kyseenalaistamista	43
5.1 Idänsuhteet tarkkailun alla	43
5.2 Käsittely täysistunnossa.....	46
5.3 Poikkeuslain ja Kekkonen vastustamisen yleiset perustelut.....	48
5.4 Mäki-Hakolan ja Junnilan itsearviot ja miten heidät yleisesti nähtiin	53
6. Remonttimiehet Kekkonen puolella	57
6.1 Remonttimiesten tarkoitus	57
6.2 Poikkeuslaki remonttimiesten näkökulmasta	59
6.3 Ketkä sopivat puolueeseen.....	62
6.4 Keskinäiset suhteet ja taistelut.....	64
6.5 Hallitusvastuuta ei kuulukaan	67
6.6 Suhtautuminen Mäki-Hakolaan ja Junnilaan.....	69
7. Johtopäätökset	72
Lähdeluettelo:	76

1. Johdanto

Suomalaista politiikkaa 1960- ja 70-lukujen taitteessa voidaan yhden näkökulman mukaisesti määrittää sanoilla suomettuminen, Neuvostoliitto ja puolueettomuuspolitiikka; kaikki näistä termeistä liitettiin ja liitetään edelleen vahvasti Kekkoseen ja hänen hallitsemistapaansa Suomen presidenttinä. Kekkonen neljännesvuosisadan kestänyt hallitsemisjakso oli hallitsemistavoiltaan moninainen. Hänen idänpolitiikkansa määritteli koko tätä ajanjaksoa ja vaikutti myös muun ulkopoliittikan lisäksi muun muassa Suomen sisäpolitiikkaan sekä talouspolitiikkaan. (Hallberg ym. 2009, 228)

Suomessa valtionpäämies on valittu vain kolmesti ilman vaaleja tai vastaehdokkaita. Carl Gustaf Emil Mannerheim valittiin valtionhoitajaksi vuonna 1918, kun haluttiin irrottautua saksalaissuuntauksesta, ja presidentiksi vuonna 1944 samojen syiden lisäksi jatkosodasta irtautumisen vuoksi. Keskustapuolueen edustajan Urho Kaleva Kekkonen presidentinkauden jatkaminen neljällä vuodella poikkeuslakiin nojaten tammikuussa 1973 oli kolmas kerta. (Häikiö 1997.)

Presidentti Kekkonen ilmoitti vuonna 1972 olevansa valmis jatkamaan toimessaan vielä neljä vuotta vuoden 1974 jälkeen, mikäli kansan enemmistö pitää sitä parhaana. Samalla hän kuitenkin myös ilmaisi, ettei suostu asettumaan presidenttiehdokkaaksi valitsijamiesvaalissa, eli toisin sanoen kieltäytyi normaalista vaalitavasta. Tähän on esitetty monia syitä, yhtenä mm. hänen haluttomuutensa alistua vaalitaisteluun, joka edellisellä kerralla oli saanut epämieluisia piirteitä. (Merikoski 1977, 10.)

Kekkonen presidentinkauden jatkamisen oikeuttava poikkeuslaki hyväksyttiin värikkäiden vaiheiden jälkeen kiireellisenä 17.1.1973 yli 5/6 osan (170-28) enemmistäänin. Puolueet tukivat laajasti poikkeuslakia esimerkiksi yleisin ulkopoliittisin sekä Kekkonen ulkopoliittikan erinomaiseen hoitamiseen ja tuntemukseen perustuvien argumenttien, hänen presidenttinä toimimisen jatkumisen nähtiin olevan äärimmäisen tärkeää esimerkiksi Venäjän suhteiden jatkuvuuden kannalta. Poikkeuslakikäsittelyssä keskeiset poliittiset toimijat ilmaisivat tuomitsevänsä Kekkoseen kohdistuvan kritiikin vahvasti ja usein ilman

mahdollisuuksia vastaperusteille: vastustajia haukuttiin mm. kiihkomielisiksi ja toimissaan demokratian vastaisiksi. Toisaalta, samantyyppisiä argumentteja käytettiin myös kuvaamaan poikkeuslain kannattajia ja heidän toimiaan. (Tuikka 2007, 353-355.).

Kokoomuksen riveistä mm. Harri Holkeri myönsi julkisesti mielipiteiden jakaantuvan puolueessaan, vaikkakin huomautti enemmistön olevan kuitenkin poikkeuslain takana (Tuikka 2007, 355). Puolueen vahvimpia soraääniä poikkeuslakia vastaan esittivät mm. kansanedustajat Pentti Matti Mäki-Hakola (1929-1996) (Eduskunta 2009a) ja Tuure Jaakko Kalervo Junnila (1910-1999) (Eduskunta 2009b). Mäki-Hakola teki pitkän uran kokoomuslaisena poliitikkona edustaen Vaasan läänin vaalipiiriä vuodet 1966- 1995 (Eduskunta 2009a). Junnila taas edusti kansanedustajana sekä Turun läänin pohjoista vaalipiiriä, että Helsingin kaupungin vaalipiiriä kaiken kaikkiaan 29 vuotta, vaikka olikin välissä kausia poissa eduskunnasta (Eduskunta 2009b). He pysyivät järkkymättöminä poikkeuslain ja myös Kekkonen vastustajina aina Kekkonen valtakauden loppuun saakka huolimatta siitä, millaisia vaikeuksia he toiminnallaan näin itselleen saattoivat aiheuttaa.

Tutkimuksen päätavoite on selvittää Mäki-Hakolan ja Junnilan poikkeuslain ja presidentti Kekkonen toiminnan vastustamiseen ja kyseenalaistamiseen liittyvää toimintaa, perusteita ja siitä aiheutunutta keskustelua 1970-luvun poliittisen ilmapiirin valossa. Poliittisen historian kannalta poikkeuslain hyväksyminen oli hyvin mielenkiintoinen käänne, sillä Suomessa ei tuolloin vallinnut sotatila tai mikään mukaan poikkeustilanne, vaan laki saatettiin voimaan lähinnä Kekkonen itseensä henkilöityen. Ainakin joidenkin näkemysten mukaan voidaankin katsoa, että demokratia ei tällöin toiminut Suomessa. Pysin määrittelemään Mäki-Hakolan ja Junnilan näkemyksiä ja kannanottoja poliittisina toimijoina poikkeuslaista ja Kekkosesta yleisemminkin, näistä kannanotoista ja näkemyksistä aiheutuneita Kekkonen, hänen kannattajiensa sekä kokoomuspuolueen vastareaktioita sekä niitä seurauksia, jotka Mäki-Hakolalle ja Junnilalle aiheutui lain ja Kekkonen vastustamisesta. Esittelen Mäki-Hakolan ja Junnilan perusteluja poikkeuslakia ja Kekkostä vastaan, sitä millä keinoin he pyrkivät taistelemaan poikkeuslain toteuttamisen estämiseksi ja miksi heidän näkemyksensä mukaan poikkeuslaki toteutettiin. Samalla on myös aiheellista tutkia joitakin poikkeuslain puolustajien

toimia ja näkemyksiä ja olenkin haastatellut neljää kokoomuksen remonttimiehissä enemmän tai vähemmän vaikuttanutta poliitikkoa, jotka suhtautuivat Kekkoeseen ja poikkeuslakiin myötämielisemmin. Nämä poliitikot ovat Ilkka Kanerva, Ilkka Suominen, Heikki A. Ollila ja Pertti Salolainen.

Tutkimuksen aihepiiri on tärkeä, sillä poliittinen historia on tunnetusti monesti ns. voittajien historiaa. Ne, joiden ajamat asiat toteutuvat, jäävät historian kirjoihin, kun taas ns. häviäjät ja heidän ajamansa asiat unohdetaan helposti. Näiden marginaaliin jääneiden poikkeuslain ja Kekkosen vastustajien toimet olivat kuitenkin arvokkaita ja perusteltuja, minkä vuoksi tutkimuksessakin on tärkeää nostaa esiin heidän toimiaan ja niiden yhteiskunnallista vaikutusta.

Tutkimusmenetelmänä käytän historiantutkimusta, jota voidaan kutsua myös lähdekriittiseksi menetelmäksi. Tämä sopii hyvin aihepiirin tutkimiseen, sillä historiantutkimuksen avulla voidaan tarkastella esimerkiksi tarinoita menneisyydestä, yksittäistä tapahtumaa, tiettyä ilmiötä tai jonkin asian kehityskulkua (Autio-Sarasmo 2008). Primääriaineistona tulen käyttämään pääasiassa Mäki-Hakolan ja Junnilan omia tekstejä ja heistä tehtyjä haastatteluja tai muita kirjoituksia. Primääriaineistoksi voidaan katsoa myös Ilkka Kanervan, Ilkka Suomisen, Pertti Salolaisen ja Heikki A. Ollilan haastattelut.

Poikkeuslaista on aikaisemmin kirjoitettu niin henkilökohtaisissa muistelmateoksissa ja elämänerroissa, kuin laajemmissa tutkimusteoksissakin. Henkilökohtaisia muistelmateoksia ovat kirjoittaneet niin Kekkonen kuin Junnilakin, minkä lisäksi Juhani Suomi on toimittanut Kekkosen päiväkirjat kirjamuotoon. Myös Junnilan elämänerro "Oikeistolainen" ilmestyi vuonna 2009 Petri Nummivuoren kirjoittamana. Myös Mäki-Hakola mainitaan teoksessa useampaan otteeseen, tosin hänen näkemyksiään ei kirjassa sen tarkemmin kuvata.

Myös tutkimuskirjallisuudessa on käsitelty laajasti vuoden 1973 poikkeuslain syntymistä. Esimerkiksi Martti Häikiön vuonna 1993 julkaisema "Presidentin valinta" kuvaa poikkeuslain vaiheita hyvin laajasti. Samassa teoksessa käsitellään myös muiden itsenäisyyden aikana käytyjen presidentinvaalien taustat ja tulokset.

Tutkimukseni rakenne on seuraava: toisessa luvussa kuvaan käyttämäni tutkimusmenetelmän ja -aineiston. Luvussa kolme käsittelen Kekkosen nousua

presidentiksi. Luvusta neljä alkaa varsinainen analyysiosuus, jossa tarkastelen tapahtumia, jotka johtivat siihen, että valtaosa kokoomuksesta hyväksyi poikkeuslain. Käsittelen myös Mäki-Hakolan ja Junnilan kritiikkiä kokoomusta kohtaan sekä sitä vastoin kritiikkiä heitä kohtaan. Luvussa viisi analysoin Mäki-Hakolan ja Junnilan perusteita Kekkosen ja poikkeuslain kyseenalaistamiseen. Kuudennessa luvussa käsittelen kokoomuksen remonttimiesten toimintaa ja näkemyksiä suhteessa poikkeuslakiin, Kekkoseen sekä Mäki-Hakolaan ja Junnilaan. Tämä luku perustuu lähinnä tekemiini haastatteluihin. Tutkimus päättyy lukuun seitsemän, joka sisältää johtopäätökset.

2. Tutkimusmenetelmä ja aineisto

2.1 *Historiantutkimus*

Pentti Renval kuvaa teoksessaan 'Nykyajan historiantutkimus' tutkimussuunnan kehitystä aina sen syntymästä 1700-luvun lopun valistuksen aatevirtauksesta alkaen. Valistuksen aikaan historiaa ja kaikkia menneitä aikoja katsottiin samanlaisista lähtöoletuksista kuin nykyisyyttä ja niiden katsottiin vain olevan ajallisesti takanapäin. Valistus suhtautui menneisyyteen rajoitettuna ja "tyhmänä" nykyisyytenä. Menneisyyttä voitiin arvostella siitä näkökulmasta, mitä valistuksen aika piti järjellisenä ja hyväksyttävänä. Nykyisyyden ja menneisyyden välillä ei siis nähty syvyyseroja ja nykyaikainen arvostelu oli pätevää kaiken muunkin arvosteluun. Sitä vastoin valistuksen aikaa seuraava romantiikan aikakausi ottikin jo huomioon virheellisyydet valistuksen näkökulmassa ja käsitti menneisyyden monikerroksiseksi ja omalaatuiseksi kokonaisuudekseen. Ilmiöt olivat omanlaisiaan ja toisistaan eriteltävissä riippuen siitä, mihin aikaan ne kuuluivat. (Renval 1983, 24-30)

Valistuksen ajan näkökulman mukaan kaikki lähteet olivat yhtä arvokkaita ja todistusvoimaisia riippumatta siitä, oliko se vaikkapa oman ajan asiakirja tai paljon myöhempi kertomus. Kun havaittiinkin, ettei kaikkiin lähteiden kuvaamiin asioihin voitu luottaa, saatettiin sitten jopa arvioida, ettei mikään lähde ollut todistusvoimaltaan luotettava. Näin ollen kaikki historiallinen tieto saatettiin määritellä epäluotettavaksi. Voitiin päätyä myös siihen, että lähteiden laatijat itsessään luokiteltiin luotettaviin ja epäluotettaviin. (Renval 1983, 24-30)

Romantiikan aikana lähteiden arviointiin saatiin kuitenkin uusia piirteitä. Nähtiin, että eläytyminen menneisyyteen vaati aitoja, käsiteltävältä ajalta peräisin olevia lähteitä. Lähteillä tunnustettiin kuitenkin olevan monia kerroksia: oli asianomaiselta ajalta peräisin olevia alkuperäislähteitä ja myöhempien aikojen kertomuksia sekä lähteiden aitoja alkumuotoja ja niiden mahdollisesti turmeltuneita jäljennöksiä tai muunnoksia. Lähteiden keskinäiset riippuvuussuhteet pyrittiin selvittämään vertaamalla saman lähteen eri toisintoja toisiinsa. Samalla sai kuitenkin alkunsa myös positiivinen lähdekritiikki, joka pyrki karsimaan pois lähes kaiken sen, mikä lähteessä oli myöhäissyntyistä ja lisättyä. Tämän jälkeen nähtiin mahdolliseksi nojautua siihen, mikä lähteessä oli aitoa ja

asianomaiselta ajalta peräisin olevaa. Romantiikan ajan keskeisiä kysymyksiä olivat siis lähteiden alkuperän ja aitouden määrittely sekä tietojen alkuperä ja niiden kertojan yleinen luotettavuus. (Renval 1983, 24-30)

Seuraavaa historiantutkimuksen kehitysvaihetta on kutsuttu ideologiseksi tai maailmankatsomukselliseksi historiankirjoitukseksi. Tämän edustajina monissa maissa olivat niin kutsutut poliittiset historiankirjoitussuunnat joita sitten jatkoivat edelleen kansalliset historiankirjoitussuunnat. Menneisyys nähtiin kytkeytyvän opetusten ja tuen antajana läheisesti nykyisyyteen, jolloin menneisyyttä ei siis nähty nykyisyydestä erillisenä toisena tasona. Menneisyys toimi ikään kuin ajankohtaisten ideologioiden palvelijana. (Renval 1983, 32-35)

Tämä tutkimussuunta erosi valistuksen ajan suunnasta muun muassa suhtautumisessa historiasta saataviin opetuksiin. Menneisyydestä oli selvitettävien omat yhteydet ja kokonaisuudet ennen kuin siitä oli mahdollista saada todellisuudessa käyttökelpoisia ja hyödyllisiä opetuksia. Menneisyyttä oli siis tutkittava entistä yksityiskohtaisemmin ja lähemmin. Erityisen tärkeää oli selvittää, mikä asema ja tehtävä kullakin ilmiöllä oli ollut siinä kokonaisuudessa, johon se kuului. Historiantutkimuksen keskeiseksi tavoitteeksi nousi tarkoituksenmukaisuuden etsiminen historiasta. Nämä seikat vaikuttivat myös lähdekritiikin laadun muuttumiseen. Enää ei nähty riittäväksi asiakirjan tietojen luotettavuuden arvioiminen sen mukaan, miten lähellä tapahtumia kirjoittaja oli elänyt tai miten luotettavalta hän yleisesti tuntui. Kiinnostuttiin myös siitä, mikä poliittinen tehtävä tai tarkoitus asiakirjalla tai muulla lähteellä oli ollut suhteessa omaan aikaansa ja miten tämä seikka vaikutti tämän antamien tietojen luotettavuuteen. (Renval 1983, 32-35)

Ideologinen historiankirjoitus alkoi kuitenkin yhä selvemmin johtaa umpikujiin. Ilmaantui yhä enemmän sellaisia kansallisten tai muiden ideologioiden värittämiä kuvia menneisyydestä, jotka olivat keskenään ristiriidassa. Historialliset tapahtumat saattoivat näyttäytyä täysin erilaisessa valossa riippuen esimerkiksi siitä, kuka asiaa tutki. Historiantutkimukselle alettiin asettaa vaatimuksia objektiivisuudesta ja puolueettomuudesta. Tätä edelleen nykypäivänäkin jokseenkin jatkuvaa kehitysvaihetta voidaan nimittää tieteellis-objektiiviseksi historiantutkimukseksi. Historiantutkimuksen piiriin nousivat tällöin kysymykset

siitä, miten asiat olivat kehittyneet sellaisiksi, millaisina ne havaittiin. Tapahtumien kuvaamisen sijaan oli pyrittävä paljastamaan ne syvemmät voimat ja ilmiöt, jotka olivat tapahtumien ja historiallisen muuttumisen ja kehityksen takana. Lähteitä arvioitaessa ratkaisevia seikkoja eivät olleetkaan enää lähteen läheisyys kuvaamaansa asiaan, laatijan yleinen luotettavuus tai lähteen poliittinen tarkoitus. Lähteen arvon määrittämiseksi oli tunnettava se tehtävä, mikä lähteellä oli ollut ja mikä osa sillä oli oman aikansa elämän kuvaajana. (Renval 1983, 38-41)

Historiantutkimus kuvataan menneisyyden analyttiseksi ja kriittiseksi arvioimiseksi niillä tiedoilla, joita historiantutkijalla on. Sen keskeisin kiinnostuksen kohde on se, miten johonkin tulokseen on päädytty, jolloin historiantutkijan tehtävä on luoda oma tulkintansa kehityksestä. Historiantutkimus auttaa ymmärtämään nykyisyyttä menneisyyden avulla, jolloin ongelmaksi saattaa nousta se, että tutkija selittää kehityksen lopputuloksen oman aikansa arvojen kautta. Tärkeää historiantutkimuksessa onkin, että siinä pystytään tarkastelemaan menneisyyttä sen omista lähtökohdista ja mennyttä aikaa kunnioittaen. (Autio-Sarasmo 2008)

Historiantutkimuksella voidaan tutkia esimerkiksi tarinoita menneisyydestä, yksittäistä tapahtumaa, tiettyä ilmiötä tai jonkin asian kehityskulkua. Yhteistä erilaisissa tutkimuksissa on tapahtuman tai tapahtumien toteutuminen menneisyydessä, ajallinen etäisyys tutkittavaan aiheeseen ja ilmiön liittyminen johonkin tiettyyn aikaan menneisyydessä. Ilmiöön liittyy olennaisella tavalla myös se konteksti, joka määrittää tutkittavan ilmiön tapahtumaympäristön. Tutkittava asia liittyy aina vahvasti oman aikansa arvomaailmaan, tilanteeseen ja maailmankuvaan. Ilmiöllä nähdään olevan monesti useita erilaisia konteksteja jolloin jääkin tutkijat henkilökohtaiseksi tehtäväksi määritellä valitsemaalleen tutkimuskohteelleen sopiva ja luonteva konteksti. (Autio-Sarasmo 2008)

Pro Gradu-tutkielmassani selvitän siis Kokoomuksen pitkäaikaisten kansanedustajien Pentti Mäki-Hakolan ja Tuure Junnilan poikkeuslain vastustamiseen ja kyseenalaistamiseen liittyvää toimintaa, perusteita ja siitä aiheutunutta keskustelua 1970-luvun poliittisen ilmapiirin valossa. Tutkin näitä asioita nimenomaan historiantutkimuksen keinoin. Tutkielmani sisältää kertomuksia menneisyydestä Mäki-Hakolan, Junnilan ja muiden asiaan liittyneiden

henkilöiden tai muiden tahojen tekstien kautta yksittäisen tapahtuman; poikkeuslain muodostamisen ja toteuttamisen ympärillä.

Presidentti Kekkonen valtakausi voidaan määrittää myös eräänlaiseksi ilmiöksi itsessään, ilman vaaleja tehty päätös Kekkonen jatkokaudesta on tuota ajankohtaa yleisemminkin vahvasti määrittävä merkittävä ja nykypäivänäkin keskustelua herättävä ilmiö, johon liittyi myös omanlainen kehityskulkunsa Kekkonen saadessa yhä enemmän valtaa ja noustessa yhä yksinvaltaisempaan asemaan. Tutkinkin Mäki-Hakolan ja Junnilan näkökulmia poikkeuslakiin ja Kekkonen nimenomaan tähän kontekstiin nähden.

1800-luvulla siis syntyi historiantutkimuksen metodinen ydin eli niin kutsuttu lähdekriittinen tutkimussuunta, joka korosti lähteiden arvostusta ja kritiikkiä tutkimusta määrittävinä ominaisuuksina. 1900-luvulla lähdekriittisen tutkimusorientaation lähtökohtia on kuitenkin alettu kyseenalaistamaan ja on samalla otettu käyttöön aivan uudenlaisia lähdeaineistoja. Kritiikki on koskenut myös perinteisiin historian yhteiskunnan ylärakenteisiin sekä niin sanottuun voittajiin ja suurmiehiin keskittyvää perinnettä. Tämän rinnalle on noussutkin kiinnostus tavallisten ihmisten elämästä ja historiasta tai eliitin historiasta uusia näkökulmia hyödyntäen. (Hyytiäinen & Tähtinen 2008) Vaikka Mäki-Hakolan ja Junnilan voidaankin ainakin jonkin näkemyksen mukaan määritellä kuuluneen poliittiseen eliittiin, heidän ei voida kuitenkaan katsoa kuuluneen ajan niin kutsuttuihin poliittisiin voittajiin. Tätä kuvaa heidän kokemansa suuri vastustus ja kritiikki myös oman puoleensa taholta.

Perinteisesti historiantutkimus on kuulunut humanistiseen tieteenalaan, mutta nykyään se on lähestynyt myös yhteiskuntatieteitä ja politiikan tutkimusta. Tutkimuksen pyrkimys menneisyyden uudelleenrakentamiseen on muokkautunut kohti tutkijan subjektiivisen lähtökohdan tunnustamista. Historiantutkimuksen aineistot ovat nykypäivänä yhä moninaisempia. Arkistoitujen vallanpitäjien virallisten päätösten rinnalle tutkimuskohteeksi on otettu lähes kaikki ihmisen tuottama materiaali, kuten esimerkiksi valokuvat, äänitteet, elokuvat, lehdet, haastelut ja esineet. Näiden uusien aineistojen käytön ovat mahdollistaneet uudenlaiset kysymyksenasettelut ja uusi teknologia. Uusien aineistojen ja tutkimuksen lähteiden voidaan katsoa korostavan historiantutkimuksen

perusteena olevan lähdekritiikin merkitystä entisestään. (Autio-Sarasmo 2008)

Historiallista lähdeaineistoa voidaan luokitella monella tapaa. Ne voivat olla esimerkiksi alkuperäis- tai aikalaislähteitä, julkisia tai yksityisiä lähteitä, esittäviä lähteitä ja jäänteenoloisia lähteitä tai primaari- ja sekundaarilähteitä. Aikalaislähteet liittyvät suoraan tutkittavaan aikakauteen tai tapahtumaan. Ne voivat olla esimerkiksi menneitä tapahtumia koskevia kirjeitä, lehtijuttuja tai päiväkirjoja ja muisteloita. Jäänteenluotoiset lähteet ovat muotoutuneet jonkin toimenpiteen tai tapahtuman seurauksena. Näitä lähteitä voivat olla muun muassa erilaiset asiakirjat, jotka sisältävät luonnollisesti myös esittävää aineista. Yleensä nämä lähteet ovat muotoutuneet nimenomaan jonkin tapahtuman tai toiminnan tarpeisiin, eikä suoraan historiantutkimusta varten. Sekundaariaineistoa eli aineistoa, joka ei ole alkuperäistapahtumaan suoraan liittyvää materiaalia, käytetään täydentämään primaarilähteiden varassa tehtävää tulkintaa. (Hyytiäinen & Tähtinen 2008)

Pro gradu-tutkielmani perustuu paljolti aikalaislähteisiin, joita ovat siis esimerkiksi Mäki-Hakolan ja Junnilan lehtijutut, muistelot, henkilökohtaiset muistiinpanot ja muut kirjoitukset. Lähteet koostuvat sekä julkisista, että yksityisistä teksteistä, sillä esimerkiksi jotkut Mäki-Hakolan kirjoituksista ovat olleet joko vain hänen omaan käyttöönsä tai niitä ei ole tavoitteista huolimatta julkaistu missään. Osa lähteistä voidaan määrittää myös jäänteenluontoisiksi lähteiksi, joista yksi esimerkki on Pentti Mäki-Hakolan puhe eduskunnassa 9.1.1973. Sekundaarilähteitä käytän pääosin määrittämään tutkielman kohteena olevan ajankohdan poliittista tilannetta suhteessa tutkimuskysymykseeni.

Historiantutkimuksen metodia on usein vaikea kuvata. Historiallinen tieto määritelläänkin usein monikerrokselliseksi. On otettava huomioon, että menneisyydestä kertovat lähteet ovat todistusvoimaltaan eri tasoisia. Tieteellisessä tutkimuksessa korostetaan tietojen luotettavuutta, verifioitavuutta ja edustuksellisuutta. Tutkijan on siis tällöin oltava rehellinen lähteiden käytössä, toisen tutkijan on oletettavasti pystyttävä päätyämään samoihin päätelmiin tutkiessaan lähteitä ja jokaisen tutkijan (ja lukijan) olisi pystyttävä punnitsemaan sitä, miten edustava käytössä oleva lähdeaineisto tosiasia on. Aineiston kattavuuteen on myös kiinnitettävä huomiota. (Hietala 2001, 21-22)

Historiantutkija valitsee metodinsa sen mukaan minkälainen aineisto hänellä on käytössään. Useimpien tehdessä tutkimusta kirjallisesta aineistosta, tavallisin käytetty metodi on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Lisäksi käytetään kvantitatiivisia menetelmiä. (Hietala 2001, 23) Tämäkin Pro Gradu-tutkielma on historiallis-kvalitatiivista tutkimusta juuri laajan kirjallisen lähdeaineiston vuoksi. Tutkielmassani hyödyntämieni pienimuotoisten haastattelujen käyttäminen ei vaadi kvantitatiivisten metodien käyttöönottoa, sillä haastattelut ovat vapaamuotoisia suullisia keskusteluja tai sähköpostinvaihtoa.

Historiallinen tutkimus etsii vastauksia niihin kysymyksiin, joita tutkija on asettanut. Tutkijan tulee valita tutkimuskohteen lisäksi myös se näkökulma, josta tutkimuskohdetta tarkastellaan. Historiantutkimus pyrkii järjestämään hankkimansa tiedon joidenkin yleisemmin vallitsevien näkökulmien mukaan. Tutkimuksen tavoitteena on tutkittavan ilmiön selittäminen osoittamalla se jonkin suuremman kokonaisuuden osaksi. Valitsemalla näkökulma tutkimukseensa tutkija tekee päätöksen siitä, mihin kyseessä olevan ajan ilmiöön tutkimuskohteen yhteyksiä aletaan selvittämään ja minkä kehityskulun vaiheena sitä aletaan tarkastella. (Kalela 1976, 17-18)

Pro Gradu-tutkielmani aiheena on siis poikkeuslaki ja presidentti Kekkonen Mäki-Hakolan ja Junnilan tutkimisen kautta. Tällöin tämä suurempi kokonaisuus, jonka kautta asiaa tutkin, on siis tuon ajan poliittinen tilanne ja poikkeuslaki nimenomaan tämän epädemokraattiseksiin ja suomettumisen ajaksi määritellyn ajanjakson ilmentäjänä, johon myös Neuvostoliitolla oli siis oma vaikutuksensa. Kehityskulun vaihe on siis presidentti Kekkonen valtaoikeuksien näennäinen huipentuma ilman vaalia toteutetulla vallan jatkokaudella.

Historiantutkimuksessa vaatimus siitä, että jotain ilmiötä tulisi tarkastella mahdollisimman monesta näkökulmasta, sekä mahdollisimman tasa- ja monipuolisesti, on oikeastaan lähes mahdoton toteuttaa. Mahdollisia näkökulmia on useimmiten liian monia, jotta tämä olisi mahdollista toteuttaa yhden tai edes useamman tutkijan voimin. Näkökulmaa valitessaan tutkija siis päättää mitkä niistä yhteyksistä toisiin ilmiöihin, joita hänen tutkimuskohteellaan on, ovat muita tärkeämpiä. Kysymys ei tällöin ole valinnasta oikean ja väärän välillä, vaan hedelmällisen ja hedelmättömän näkökulman välillä. Mikä näkökulma taas on

hedelmällinen, riippuu tutkijan omista arvostuksista ja näkemyksistä. Vaikka näkökulma näin valitaankin tutkijan yhteiskunnallisiin sidonnaisuuksiin pohjautuen, se ei ole kuitenkaan tutkimustyön kannalta kielteistä, eikä se missään tapauksessa tee tutkimusta poliittiseksi propagandaksi. (Kalela 1976, 18-19) Tämä on siis yksi syy miksi historiantutkimus valikoitui metodikseni, jonka koen sopivan erityisen hyvin tällaisen sukulaissuhteen kautta läheisenkin henkilön toimien ja ajatusten tutkintaan.

Näkökulman valinnan ollessa arvostuskysymys, valittavalle näkökulmalle voidaan kuitenkin määrittää tietyt perusvaatimukset. Kahdesta vaatimuksesta vallitseekin historiantutkijoiden parissa vähintäänkin kohtuullinen yksimielisyys. Ensimmäinen edellytys on empiirisyyden vaatimus, joka tarkoittaa sitä, että näkökulmasta määräytyviin, tutkimukselle asetettaviin kysymyksiin on mahdollista löytää empiiriseen aineistoon perustuva vastaus. Empiirisyyden vaatimusta ei saa tulkita sellaisen näkökulman kautta, jonka perusteella asetettuja kysymyksiä varten on helpoiten saatavissa aineistoa. Käyttökelpoinen kriteeri on sen sijaan se, kuinka painavina pidetään tuon näkökulman valintaan johtaneita tekijöitä. (Kalela 1976, 20-21) Tämä kriteeri toteutuu tutkielmassani, sillä laaja aineisto takaa mahdollisuuden empiirisen aineiston perusteella löytyviin vastauksiin tutkimuskysymyksiin.

Toinen näkökulman valinnan perusvaatimus on näkökulman hedelmällisyys eli se, että näkökulman valinta tuottaa uutta tietoa ja sellaisia tuloksia, jotka aiheuttavat muutoksia, vahvistavat tai mitätöivät aikaisempaa tietoa tai joiden voidaan odottaa herättävän uusia kysymyksiä. Tämä vaatimus voidaankin määrittää tarkoituksenmukaisemmaksi näkökulman valinnan kriteeriksi kuin edellä mainittu empiirisuus. Tällöinkin täytyy kuitenkin päättää, minkä tiedon hankkiminen tai uudelleenarviointi on tarpeen; kaikkea tietoa ja tiedon uudelleenarviointia ei voida pitää tasa-arvoisena ja yhtä tärkeänä. (Kalela 1976, 21) Tämä vaatimus toteutuu myös tutkielmani tuottaessa tietoa Mäki-Hakolan ja Junnilan toimista suhteessa poikkeuslakiin sekä vastareaktioista heidän toimiinsa. Tutkielman voidaan katsoa tuottavan myös aikaisempaa tietoa vahvistavaa aineistoa esimerkiksi Junnilan toimista ja ajatuksista, sillä Junnilaa on tutkittu aikaisemmin enemmän kuin Mäki-Hakolaa.

Kuten jo edellä on todettu, historiantutkimuksen lähdekriittinen muoto on jo pitkään ollut kritiikin kohteena ja sen tilalle tai rinnalle on kehitetty uudenlaisia lähestymismuotoja. Tästä huolimatta Pro Gradu-tutkielmani on pääosin lähdekriittistä historiantutkimusta, ainakin sen modernimmassa merkityksessä. Lähdekriittikki painottaa tutkijan keskeisimpinä tehtävinä käytettävien lähteiden sisältämien tietojen ja yleensäkin lähteiden todistusvoiman arvioimista. (Hyytiäinen & Tähtinen 2008)

Lähdekriittikki pyrkii selvittämään kahta kysymystä: mikä tehtävä ja asema lähteellä on ollut menneisyydessä (ulkoinen lähdekriittikki) sekä miten edellä mainitut seikat ovat voineet vaikuttaa lähteen sisällön paikkansapitävyyteen ja siihen, miten ne vastaavat todellisuutta (sisäinen lähdekriittikki). Ulkoisessa lähdekriittikissä siis sijoitetaan lähde omaan aikaansa, pohditaan sen ajallista ja paikallista alkuperää sekä sitä, kenen toimesta lähde on muodostunut. Sisäinen lähdekriittikki keskittyy taas enimmäkseen siihen, missä suhteessa lähde voidaan nähdä oman aikansa todellisuuteen. (Hyytiäinen & Tähtinen 2008)

Asiakirjan syntymiseen johtanut tehtävä kuuluu aina määrättyyn historialliseen tilanteeseen, jossa asiakirjan on ollut määrä saada aikaan jotain sellaista, mihin sen laatija on pyrkinyt joko henkilökohtaisesti tai hänelle uskottujen toimien hoitajan roolissa. Siksi lähdekriittikkiin kuuluu aina sen tilanteen rekonstruoiminen mihin lähde kuuluu. Tämä tilanne muodostaa sen kokonaisuuden, jonka kannalta lähteellä on ollut käytännöllistä merkitystä ja joka on vaikuttanut lähteen ja sen tietojen laatuun. Näiden seikkojen selvittäminen kuuluu myös ulkoisen lähdekriittikin piiriin. Sisäinen lähdekriittikki arvioi lähteen sisältämiä tietoja lähteen tarkoituksen kannalta, jolloin selvitetään paljonko näissä tiedoissa on lähteen tehtävän tai aseman vaikutusta ja paljonko niillä taas on todellista pohjaa. (Renval 1983, 166-167)

Lähdekriittisessä tutkimuksessa arvioidaan esimerkiksi lähdeaineiston tai yksittäisen lähteen tarkoituksia ja tavoitteita ja lähteenlaatijan tuntemusta asiasisällöstä. Lisäksi arvioidaan lähteentekijän tarkoituksia ja asiasisällön totuudenmukaisuutta. Näihin liittyvät muun muassa kysymykset siitä, ketä tai mitä varten lähteet on tuotettu ja ketkä ovat ne tuottaneet sekä missä yhteydessä lähteet ovat syntyneet ja missä yhteydessä niitä on käytetty. Nämä kysymykset voidaan

määrittää ulkoiseen lähdekritiikkiin kuuluviksi, jolloin keskeiseksi nousee lähteen syntymisen ajankohdan ja tilanteen rekonstruoiminen ja se, kuka lähteen on laatinut ja kenelle se oli aikanaan suunnattu. (Hyytiäinen & Tähtinen 2008)

Sisäinen lähdekritiikki puolestaan tarkastelee lähteen sisältöä ja syntyhistoriaa. Tällöin arvioidaan ennen kaikkea lähteen todistusvoimaa ja asiakirjan sisällön paikkansapitävyyttä suhteessa aikaansa. Suhteuttamalla alkuperäislähde omaan aikaansa voidaan tarkastella sitä, kuinka hyvin se edustaa omaa aikaansa tai alkuperäistapahtumaa. Sisäinen ja ulkoinen lähdekritiikki voivat osoittaa asiakirjan tarkoituksen, synnyn ja merkityksen aivan joksikin muuksi, kuin miltä se ensisilmäyksellä on vaikuttanut. (Hyytiäinen & Tähtinen 2008)

Mäki-Hakolan ja Junnilan henkilökohtaiset tekstit ovat olleet monessa tilanteessa tarkoitukseltaan melko selkeitä. Niillä on pyritty poikkeuslain ja Kekkonen vallan ongelmien esiin nostamiseen, kritiikkiin ja poikkeuslain toteuttamisen estämiseen. Myös mielipidevaikuttaminen on toiminut varmasti yhtenä selkeänä ja heille merkittävänä tarkoituksena. Mäki-Hakola ja Junnila ovat myös toimineet kansanedustajan roolissa. Tämä tehtävä on siis kansan heille uskoma, jonka perusteella he varmasti ovat tässä tutkielmassa käytettyä materiaalia luoneet. Nämä ovat siis ulkoiseen lähdekritiikkiin kuuluvia ominaisuuksia.

Tämä materiaali poikkeuslain ja Kekkonen vastustuksen kuvaajana ovat paikkansapitäviä lähteitä vastustajien toimista ja näkökulmista. Ne tuovat esiin vastustajapuolen asenteet ja ajatukset eli sen puolesta vastaavat todellisuutta. Toki siitä, onko asioita jossain määrin esimerkiksi liioiteltu, on vaikea saada ehdotonta varmuutta, poliittiset agendat ja intohimot sekä näiden taustat ovat useasti jokseenkin vaikeaselkoisia. Tämä materiaali on kuitenkin sopivaa kuvaamaan oman aikansa todellisuutta Mäki-Hakolan ja Junnilan sekä heidän kanssaan samanmielisten poliitikkojen ja kansalaisten kannalta. Tutkielmassani rekonstruoin ja kontekstualisoin tuon ajan poliittisen tilanteen jota lähteet kuvaavat muun muassa tutkimuksen alkupuolella sekä muutenkin laajemminkin pitkin tutkimusta. Lähteiden merkitys nousee siis selkeästi esiin historiallista taustaansa vasten.

Perinteisen historiantutkimuksen mukaan tutkijan tulee kunnioittaa lähteitään,

eikä hän saa lisäillä tulkintaansa mitään, mikä ei sisälly lähteisiin. Vaikka nämä ovatkin tutkimuksen yleisiä ja tärkeitä lähtökohtia, käytännössä historioitsija tuskin kykenee noudattamaan näitä täysin. Tutkimukseen ja sen tekemiseen liittyy jatkuvia valintoja myös lähteiden suhteen: tutkija valitsee, mitkä lähteet ovat tärkeitä, mikä lähteiden tieto on arvokasta tai tarkoituksenmukaista ja minkä taas voi ohittaa. Nämä valinnat tutkija tekee suhteuttaen lähteet tutkimuskysymykseen. Historiantutkimukseen sisältyy aina vähintään jonkin verran tulkintaa ja tutkijan tekemiä linjavetoja. (Hyytiäinen & Tähtinen 2008)

Tämän tutkielman teossa lähteiden priorisointi, valinta ja ohittaminen on noussut erittäin merkittävään asemaan. Materiaalin ollessa todella runsasta valintoja on täytynyt tehdä runsaasti erilaista materiaalia vertailtaessa. Materiaalipaljoudesta on tosin noussut ainakin osaksi esiin melko vaivattomasti tutkimuksen kannalta merkittävimmät aineistot ja lähteet. Linjavetojen tekeminen on ollut pakollista myös tutkimuskysymyksen rajaamisen vuoksi: aihepiiri olisi mahdollistanut vielä laajemman materiaalin käytön mikäli sitä olisi laajennettu koskemaan suurempia yhteiskunnallisia kokonaisuuksia, esimerkiksi Neuvostoliiton vaikutusta Suomen politiikkaan laajemminkin.

Perinteinen ulkoinen ja sisäinen lähdekritiikki on saanut siis rinnalleen uusia historian lähteiden luentatapoja ja tulkintojen luotettavuuden ja uskottavuuden kriteereitä. Uusia tapoja tarjoavat muun muassa hermeneuttinen traditio, joka korostaa lähteiden tulkintaa ja älyllistä eläytymistä niihin. Tällöin lähdemateriaalin tulkintaprosessiin vaikuttaa lähteiden, niiden merkitysten ja tutkijan tulkinnan välinen vuorovaikutus. Tutkimusta voidaan tehdä myös diskursiivisesta näkökulmasta, jolloin esitetään, että pelkästään arkistoihin nojaava tutkimus ei tuo enää mitään uutta. Näiden uusien menetelmien myötä ei kuitenkaan sovi unohtaa kaikkea mitä perinteiseen tutkimustraditioon sisältyy. Arkistolähteisiin nojaava tutkimus voi edelleen tuottaa uusia tulkintoja menneisyydestä, mutta mikä tärkeintä, lähdeaineiston monipuolistuminen on lisännyt historiantutkimuksen relevanttisuutta ja vetovoimaa perinteisen tutkimuksen rinnalla. (Hyytiäinen & Tähtinen 2008)

Tutkielmassani voidaankin katsoa olevan elementtejä myös diskursiivisesta näkökulmasta, sillä käsittelenhän siinä lähinnä kirjallisia lähteitä ja sitä miten

Mäki-Hakola ja Junnila ovat näkökulmiaan ja tavoitteitaan ilmaisseet. Molemmat kansanedustajat käyttivät usein hyvin vahvoja ilmaisuja sanomiensa julkituomiseen, joka on mielenkiintoinen osa heidän kamppailuaan poikkeuslakia vastaan.

Historiantutkimus hyväksyy sen, ettei mikään lähdeaineisto tai niiden lukutapa anna täydellistä kuvaa ja tulkintaa menneisyydestä. Historiantutkimuksen esitykset ovatkin aina menneisyyden rekonstruktioita. Yksi keskeisimmistä tehtävistä on lähteiden tarkoituksenmukaisuuden arviointi ja valinta sekä lähteiden oikeanlainen käyttäminen ja löytäminen. Lähteiden ja tutkimuskysymyksen välillä pyritään käymään koko tutkimusprosessin kestävää vuoropuhelua, jolloin ilmiöstä on mahdollista saada mahdollisimman monipuolinen tulkinta. Tutkimuksen tehtävä ei rajoitu lähteiden kuvaukseen vaan niiden takana olevien tarkoitusten, tekojen ja tapahtumien tulkintaan ja selittämiseen. (Hyytiäinen & Tähtinen 2008) Mäki-Hakolan ja Junnilan toiminnan taustalla olevat tarkoitukset, teot ja mielipiteet nousevatkin selkeästi esiin tutkimuksen edetessä ja ovat sen tärkeimpiä kysymyksiä.

Poliittinen historia on historiankirjoituksen vanhin ja harrastetuin ala. Sen ensimmäisiä edustajia olivat länsimaisen historiankirjoituksen kreikkalaiset ja roomalaiset klassikot. Nykypäivänä voidaan määritellä, että poliittinen historia käsittelee historialliseen kehitykseen sisältyviä poliittisia ilmiöitä niiden sekä ajallisen synnyn että nykypäivään jatkuneen vaikutuksen huomioon ottaen. Tämän määrittelyn avainkäsite "poliittiset ilmiöt" eivät kuitenkaan ole yksiselitteisesti rajattavissa. Ne muuttuvat sisällöltään ajasta ja näkemyksistä riippuen. Määritelmän lähtökohtana on, että tutkija valitsee aiheensa ja toteuttaa tutkimusprosessinsa lopullisen tekstin kirjoittamista myöten subjektiivisten vaikutusten alaisena. Tutkija lähestyy tutkimuskohdetta ensisijaisesti oman lukeneisuutensa pohjalta. (Nevakivi ym. 1993, 11-33) Pro Gradu-tutkielmani on siis tämän määritelmän valossa poliittisen historian tutkimusta.

Tutkielmani sisältää piirteitä myös henkilöhistorian tutkimuksesta, tutkinhan läheisesti kahden eri henkilön, Mäki-Hakolan ja Junnilan, suhtautumista kolmanteen henkilöön, presidentti Kekkooseen ja häneen liittyvään poikkeuslakiin. Henkilöhistoria on aina ollut merkittävä osa poliittisen historian tutkimusta,

metodioppia ja opetusta. Suur- ja valtiomiesten elämänkerroilla on myös suuri poliittinen merkitys. Huomionarvioista on myös se, että valtasuhteiden vaihtuessa myös hallitsijoiden historiallinen kuva muuttuu ja paljastaa historiantutkimuksen mahdollisen riippuvuuden ja sitoutumisen valtaan, joka näkyy "voittajien historian" tendenssinä. (Nevakivi ym. 1993, 124)

Tämä edellä mainittu seikka on huomattavissa myös esimerkiksi Kekkonen aikaisissa julkaisuissa ja esimerkiksi Juhani Suomen toimittamissa Kekkonen elämäkerta-teoksissa, jotka pitkälti kuvasivat Kekkostä positiivisessa hengessä. Vasta Kekkonen ajan jälkeen kriittisemmät kirjoituksesta Kekkosesta saivat suurempaa jalansijaa vaikka huomionarvioista on sekin, että Juhani Suomen teokset ovat ilmestyneet osaltaan myös reilusti Kekkonen ajan jälkeen. Mäki-Hakolan ja Junnilan tutkiminen on tärkeää siis myös poliittisen henkilöhistoriantutkimuksen valossa; heidän voidaan katsoa edustaneen vähemmistöön jäänyttä puolta poikkeuslakitaistelusta, eikä suinkaan historiallisia voittajia.

Henkilöhistoria tutkimuksen kohteena nähdään osana ympäristöään ja yhteydessä aikaansa. Henkilöhistoria on lähtökohdiltaan subjektiivista siinä mielessä, että tutkija monesti pyrkii näkemään kehityksen ja tapahtumat tutkittavan henkilön silmin. Henkilökuvia voidaan luoda erilaisin tavoittein: niitä voivat olla muun muassa laajemman biografian luominen tai jonkin erikoiskysymyksen tai asian selvittäminen. (Nevakivi ym. 1993, 124-133)

Pro Gradu-tutkielmani keskittyy siis presidentti Kekkoseseen ja poikkeuslakiin Mäki-Hakolan ja Junnilan silmin, eli selvittää siis tiettyä erikoiskysymystä ja tähän liittyviä asioita. Tällaisessa tutkimuksessa keskeisistä henkilöistä tulee selvittää piirteet, joilla on merkitystä käsiteltävän asian kannalta. Monesti kuitenkin ei ole välttämätöntä tuntea henkilön yksityiselämää hänen poliittisen toimintansa ymmärtämiseksi. Usein riittää se, että tunnetaan henkilön poliittisen toiminnan tavoitteet ja hänen edustamansa aatteet. (Nevakivi ym. 1993, 130-131) Tutkielmaani sisältyykin niiden Mäki-Hakolan ja Junnilan piirteiden, ajatusten, aatteiden ja tavoitteidensa selvittäminen, jotka vaikuttivat heidän vastustukseensa ja mielipiteisiinsä poikkeuslaista ja presidentistä.

Henkilöön kohdistuva tutkimus toimii samoilla ehdoilla kuin muukin historiantutkimus. Tutkijan suhde tutkittavaan henkilöön kuitenkin muotoutuu usein persoonalliseksi tutkimukseen sisältyvän vuoropuhelun myötä. Lisäksi aiheen valintaan on useimmiten vaikuttanut henkilökohtainen kiinnostus tutkittavaan persoonaan. Objektivisuuden säilyttämiseksi on syytä erottaa tutkijan arvot tutkittavan ominaisuuksista. (Nevakivi ym. 1993, 133-134) Tässäkin tilanteessa oman tutkielmani kannalta aiheen valintaan vaikuttanut henkilökohtainen kiinnostus tutkittavaan on mitä selkein Mäki-Hakolan ollessa isänisäni ja Junnilan täydentäessä tutkittavaa näkökulmaa.

Myös Kati Katajisto näkee, että tiedon tuottaminen on aina poliittista. Mikään tutkimus ei ole täysin arvovapaata. Jokainen historiantutkija tutkii ilmiöitä tietystä maailmankuvasta käsin, ja tähän sisältyy erilaisia arvostuksia. (Katajisto 2003)

Lähdeaineistoni sisältää myös poliittisia muistelmia tai niihin jokseenkin verrattavissa olevia muistelmallisia haastatteluja. Tällaista aineistoa arvioitaessa on otettava huomioon niiden tarkoitus, joka yleisesti ottaen on peitetysti tai avoimesti selkeyttää kirjoittajan omaa kuvaa ja korostaa hänen merkitystään sekä painottaa hänen omaa toimintaansa. Muistelmamateriaalin merkitys tutkimukselle on siinä, että se sisältää usein uniikkeja, muualta tavoittamattomia yksityiskohtia: julkisuudelta jokseenkin salattua tietoa. Lähdekriittinen suhtautumistapa muistelmien sisältöön ja tietoihin lähtee siitä, että ne ovat alisteiset sille kokonaistarkoitukselle tai niille pyrkimyksille, jotka ovat saaneet muistelijan kirjoittamaan toimistaan. Tällöin on syytä huomioida mm. se, kenelle muistelmakirjoitus on lähinnä suunnattu. (Nevakivi ym. 1993, 139-140)

Muistelmiin tai sen kaltaisiin teksteihin on tärkeä suhtautua lähdekriittisesti. Monesti esimerkiksi haastateltaessa jossain ilmiössä vahvasti mukana olleita henkilöitä heidän muistinsa osoittautuu usein tarkoitushakuiseksi ja jälkiviisaaksi. Usein vielä haastattelija ja haastateltava saattavat "vaihtaa mielipiteitä" keskenään ja tulkita asioita tämän lähtökohdan kautta. Poliittinen omaelämäkerta on aina toimijan omasta näkökulmastaan tekemä arvio elämäntyöstään ja sen merkityksestä. Omaelämäkerran myötä sen kirjoittaja voi vapaasti käyttää persoonallista karismaansa, jonka avulla hän voi esittää toimintansa ja ominaisuutensa itselleen parhaiten sopivalla tavalla. (Nevakivi ym. 1993, 140-142)

Omaelämäkerrallisiksi teoksiksi voidaan laskea mm. Tuure Junnilan julkaisut poikkeuslain vaiheista, jotka on avoimesti kuvattu hänen omista näkökulmistaan. Tämä on tärkeää huomioida tutkimuksen tehdessä.

2.2 Motivaatio tutkimukseen ja aineisto

Kuten sukunimestäkin voi päätellä ja edellä käy ilmi, minulla on henkilökohtainen motivaatio aiheen tutkimiseen Mäki-Hakolan kannalta, hän oli nimittäin isäni. Pitkän linjan poliitikkona Mäki-Hakolan tutkiminen tarjoaa otollisen mahdollisuuden tutkia aihepiiriä uudesta näkökulmasta. Sukulaissuhde tutkimuksessa monessa tilanteessa saattaa olla ongelmallinen, mutta tässä tilanteessa uskon pystyväni säilyttämään tutkijan objektiivisuuden, sillä poikkeuslain muodostaminen tapahtui jo noin neljäkymmentä vuotta sitten. Asia ei siis ole mitenkään tuore, mutta kokonaisuudessaan erittäin mielenkiintoinen. Lisäksi olen huomionnut ns. vastapuolen eli Kekkosen ja poikkeuslain puolustajien kommentteja ja suhtautumista aiheeseen mm. remonttimiesten haastattelujen kautta.

Minulla tutkijana on siis sukulaissuhteestani johtuen ollut ainutlaatuinen tilaisuus päästä käsiksi henkilökohtaisiin kotiarkistoihin. Primääriaineistona tulenkin käyttämään Pentti Mäki-Hakolan aktiivipoliitikkona toimiessaan arkistoimaa valtavaa määrän lehtileikkeitä, henkilökohtaisia kirjoituksia, haastatteluja ja muuta materiaalia, jotka edelleen isäni Pertti Mäki-Hakola on säilyttänyt Nurmossa. Tätä aineistoa on kymmeniä laatikoita ja kansioita, joita olemme isäni Pertti Mäki-Hakolan kanssa peranneet. Tutkimuksen kannalta haaste itsessään onkin ollut tämän pitkän aikaa koskemattomana olleen aineiston läpi käyminen, lajittelu ja materiaalin valitseminen. Myös lehtien nimet, ilmestymispäivät ja sivunumerot ovat monesti olleet hakusessa materiaalin moninaisuuden ja kuluneisuuden vuoksi. Osaan lehtikirjoituksiin pohjaavista lähteistä ei olekaan ollut mahdollista saada sivunumeroa sen puuttumisen vuoksi. Monen paperikasojen ääressä vietetyn illan jälkeen aineisto on kuitenkin saatu jaoteltua järkeviin luokkiin, tämän aihepiirin osalta tätä lehtileikeaineistoa kertyi noin 80 sivua. Myös haastattelemalla Pertti Mäki-Hakolaa olen saanut mielenkiintoista lisäarvoa tutkimukselle.

Mäki-Hakolan ohella Kokoomuksen pitkäaikaisena kansanedustajana Kekkonen valtakauden alla toimi myös Tuure Junnila. Junnilan osalta materiaali on vielä laajempaa: lehtikirjoitusten ja haastelujen lisäksi käytän tutkimusaineiston myös hänen itsensä kirjoittamia kirjoja, sekä hänestä kirjoitettua elämäkertaa. Nämä kuuluvat myös primääriaineistooni. Samankaltaisen ajatusmaailman ja runsaan kirjallisen materiaalin vuoksi hän oli selkeä valinta toiseksi tutkimuskohteeksi. Heidät molemmat voi myös määrittää Kekkonen ja poikkeuslain eräiksi suurimmista vastustajista. Nämä kaksi henkilöä valitessani minulla on siis käytössäni laajemmat aineistot, mikä olisi voinut käydä hieman ongelmalliseksi jos olisin tarkastellut aihetta ainoastaan Mäki-Hakolan kannalta. Junnilan mukaan ottaminen helpottaa myös objektiivisuuden säilyttämistä. He olivat äärimmäisen yksimielisiä erityisesti Kekkonen liittyvissä asiakysymyksissä ja heidät molemmat tunnettiin kokoomuksen oikeistosiipeä edustavina ”häiriköinä” (ks. esim. Nykypäivä 9.6.1995), mutta Junnila sai valtakunnallisesti hiukan enemmän tunnettavuutta, mistä osaltaan johtui hänen poikkeuslakiin liittyvä aineistonsa kattavuudesta, onhan hän kirjoittanut myöskin kirjan kyseisestä aiheesta.

Olen lisäksi haastatellut Ilkka Kanervaa, Pertti Salolaista, Ilkka Suomista ja Heikki A. Ollilaa, jotka jo 1970-luvulla toimivat aktiivisesti mukana politiikassa. He kuuluivat ns. kokoomuksen remonttimiehiin. Olen valinnut heidät haastateltaviksi myös siksi, että heidän voidaan katsoa edustaneen Kekkonen ja poikkeuslakiin myötämielisemmin suhtautunutta puolta kokoomuksesta. Näin olen saanut tutkimukseeni myös Junnilan ja Mäki-Hakolan näkemyksiin verraten vastakkaista näkökulmaa.

Sekundaariaineistona käytän muun muassa Juhani Suomen toimittamia Kekkonen päiväkirjoja sekä muiden kirjoittamaa aikaisempaa presidentin valintaan tai Kekkonen itseensä liittyvää kirjallisuutta.

3. Kekkonen nousu valtiomieheksi

3.1 Tie Presidentiksi

Suomen pitkäaikaisin presidentti, maalaisliiton Urho Kaleva Kekkonen (1900–1986), on varmasti yksi itsenäisen Suomen historian kiistellyimmistä valtionpäämiehistä. Hän toimi presidenttinä kaiken kaikkiaan viisi kautta, vuodet 1956–1981. Kun savolaissyntyisestä Kekkosesta ryhdyttiin tekemään presidenttiä, nähtiin tarpeelliseksi luoda hänestä kuvaa kansan syvimmistä riveistä nousseena torpparina. Vaikka hänen Pielavedellä sijaitsevan syntymäkotinsa nimi onkin Lepikon torppa, tosiasiasa Kekkosella ei ollut niin torppari-, kuin talollistaustaakaan. Talonpoikaismielikuvan luomiseksi valokuvasta Lepikon torpasta raaputettiinkin savupiippu pois. Tämän kuvamuokkauksen tultua julki, saikin se melkoisen paljon huomiota ja kritiikkiä osakseen. Kekkosesta luotiin siis monen muun suurmiehen tapaan mielikuvia, legendoja, joiden paikkansapitävyys kuitenkin monesti oli kyseenalaistettavissa. (Häikiö 1997.)

Urho Kekkonen on kuvattu olleen pyrkyri jo nuoresta iästä lähtien. Hänen poikkeuksellinen johtaja-asemansa ja auktoriteettinsa muodostui valtataistelujen ja kokemusten myötä; näille ominaisuuksille hyvät edellytykset loivat suuressa määrin ristiriitojen repimän Suomen olosuhteet. Kekkonen joutui jo hyvin nuorella iällä kohtamaan johtajuuden vastuun varjopuolia: Suomen sisällissodassa toukokuussa 1918 Haminassa 17-vuotias Kekkonen johti teloitusrhmää ja komennollaan näin päätti usean punavangin elämän. (Tuikka 2013, 191-192)

Kekkonen oli toimissaan hyvin elastinen ja vaihtuvat tilanteet huomioonottava sekä niihin sopeutuva. Hän oli pitkään hyvin Neuvostoliitto-vastainen ja halusikin pyyhkiä koko maan maailmankartalta inhoamansa natsi-Saksan tuella. Jatkosodan epäonnistuttua Kekkonen kuitenkin käänsi kelkkansa ja hänestä tuli neuvostoystävyyden kannattaja ja ajaja. (Tuikka 2013, 195) Tämä kuvaa erinomaisesti Kekkonen laskelmallisuutta ja poliittista tavoitteellisuutta.

Kekkonen kuvataan olleen ensimmäisiä suomalaispolitiikkoja, joka ymmärsi puhetaidon merkityksen politiikalle (Tuikka 2013, 193). Hän oli perehtynyt retoriikkaan ja käytti usein retorisia keinoja sanomansa ja tahtonsa läpiviemiseen. Kekkonen käytti retoriikkaa monin tavoin: eräänä keinona hän maalaili uhkakuvia

Neuvostoliitosta jo ennestään varovaisen kansan mieliin ja taas toisaalta esimerkiksi toi omaa henkilöänsä lähelle kuulijoita ja puhui kansaan vaikuttaen me-muodossa. Hänellä oli tapana myös korostaa omaa osuuttaan onnistuneissa politiikkapäätöksissä ja osoittaa olleensa oikeassa aikaisemmissa päätöksissä. (Hallberg ym. 2009, 266-270) Myös Mäki-Hakola ja Junnila näkivät Kekkonen retoriset taidot erinomaisina, kuten jäljempänä tulee ilmi.

Kekkonen omaan ideologiaan kuului vahvasti vallan ja tavoitteiden suhde: ilman valtaa päämääriään ei voisi toteuttaa. Vuoden 1944 marraskuussa 1930-luvun lopusta alkaen hyljeksitty Kekkonen nousi Paasikiven hallitukseen. Hänen onnistunut politiikkansa sai jatkoa hänen noustuaan pääministeriksi keväällä 1950. Tänä aikana Kekkonen pääministerin asemassaan käytännössä ohitti presidentti Paasikiven Suomen ulkopoliittisena johtajana. Hän oli päässyt mukaan poliittiseen sisäpiiriin. Pääministerikautenaan Kekkonen oma käsitys siitä, että hän olisi Suomen kannalta paras valinta Paasikiven seuraajaksi vahvistui ja hän näki itsensä isänmaan turvallisuuden takaajana. Kekkonen poliittisena tausta-agensana olikin hyvien Neuvostoliitonsuhteiden lisäksi luonnollisestikin vahva ja päättäväinen tavoite valinnasta presidentiksi seuraavissa vaaleissa. (Tuikka 2013, 195-197)

Ennen ensimmäistä valintaansa tasavallan presidentiksi vuonna 1956 Kekkonen oli siis toiminut muun muassa oikeusministerinä ja pääministerinä sekä ollut ehdokkaana vuoden 1950 presidentinvaaleissa. Hän siis oli ennättänyt luomaan erittäin vahvaa jalansijaa itselleen ja päässyt mukaan poliittiseen sisäpiiriin. Tullessaan valituksi ensimmäistä kertaa virkaansa vuoden 1956 valitsijamiesvaaleissa Kekkonen voitti vastaehdokkaansa sosiaalidemokraattien K. A. Fagerholmin kahden äänen enemmistöllä: 88 valitsijamiehellä. Seuraavissa vaaleissa 1962 Kekkonen taakseen saama enemmistö olikin jo paljon suurempi: kun varteenotettavin vastaehdokas Olavi Honka luopui ehdokkuudestaan, Kekkonen sai vaaleissa 111 valitsijamiestä ja tuli valituksi presidentiksi jo ensimmäisessä äänestyksessä 199 äänellä. Kolmansissa vaaleissaan Kekkonen ylivoima oli jälleen entistä huikeampi: hän sai taakseen entistä enemmän puolueita ja tulikin valituksi vaalien ensimmäisellä kierroksella saatuaan 201 valitsijamiehen äänet. (Häikiö 1997.) Näihin aikoihin Kekkonen alkoi näyttämään korvaamattomalta erityisten Neuvostoliiton suhteidensa vuoksi ja hänen valtansa

vahvistuikin juuri tämän henkilökohtaisen idänpolitiikan vuoksi. (Hallberg ym. 2009, 241-242) Näiden vaalien yhteydessä Kekkonen antoi myös ymmärtää, ettei olisi enää jatkossa käytettävissä tehtävään, ainakaan normaalin menettelytavan mukaisesti. (Häikiö 1993, 96).

3.2 Valinta ilman vaalia

”Jos kansan enemmistö katsoo parhaaksi, että hoidan tasavallan presidentin tointa vielä maaliskuun 1. päivän jälkeen 1974, on minun jatkettava palvelustani. En osaa arvioida, millä tavalla tämä tulos on saavutettavissa, mutta se ei olekaan minun huoleni. Kuitenkin pitää jatkuvasti ja lopullisesti paikkansa, että presidenttiehdokkaaksi valitsijamiesvaaleissa en halua enkä suostu. Vuoden 1968 vaalitaistelu oli eräiltä osin sen laatuinen, että minua ei voida sellaiseen vaalitaisteluun velvoittaa. Jos valintani, mikäli sitä yritetään, ei onnistu, olen siitä vain tyytyväinen.” (Kekkonen teoksessa Suomi 1998, 15)

Näin totesi presidentti Urho Kekkonen 18.4.1972 STT:n kautta julkisuuteen saattamassa tiedonannossaan. Ennen tätä kulisseissa oli käyty jo tiivistä ja laajaa keskustelua Kekkonen mahdollisesta jatkosta ja sen toteutumisen muodosta. Jo ennen tätä lausuntoa poikkeuslaki oli jo vahvasti esillä, olihan Kekkonen jo edellisten vaalien yhteydessä ilmaissut ainakin näennäisen haluttomuutensa jatkoon, mutta luonnollisesti tämän ilmoituksen jälkeen muut mahdollisuudet Kekkonen saattamiseksi jälleen presidentiksi oli pääosin muutenkin unohdettava. (Suomi 1998, 15-16.)

Poikkeuslain taustasta on esitetty, että Kekkonen pakotti ulkoministeri Olavi J. Mattilan kautta Ahti Karjalaisen tekemään ehdotuksen jatkokaudestaan tammikuussa 1972. Karjalainen itse toteaa muistelmissaan: ”Taustalla tuntui olevan ajatus hänen virkakautensa jatkamisesta poikkeuslailla”. Ensi alkuun Karjalainen ei reagoinut, mutta kun Mattila otti jonkin ajan kuluttua uudelleen yhteyttä, hän tapasi Kekkonen Tamminiemessä, jossa presidentti antoi ymmärtää haluavansa olla edelleen presidenttinä, mutta ilman vaaleja. Karjalainen suostui ehdotukseen perustellen sitä näin: ”tiesin kokemuksesta, että jos en tee aloitetta, saisin sen kyllä myöhemmin maksaa.” Tähän suostuessaan Karjalainen joutui siis itse luopumaan kauan valmistellusta vaalikamppailusta oman ehdokkuutensa eteen. (Häikiö 1993, 150-151.) On siis selkeää, että Kekkonen oli tuossa vaiheessa noussut asemaan, jossa hänen vastustamisensa saattoi johtaa suuriin ongelmiin ja ihmiset hänen ympärillään olivat hyvinkin tietoisia tästä. Tähän perustuen ei ole

ollenkaan yllättävää, että häntä pidettiin tietyissä piireissä itseriitteinä ja vahvasti vallankahvaa itsellään pitävänä yksinvaltiaana, myös Mäki-Hakola ja Junnila näkivät asian näin.

Reaktiot Karjalaisen ehdotuksen tullessa julki olivat hämmentyneitä. Kekkonen itsekin antoi ymmärtää olevansa yllättynyt aloitteen sisällöstä. Tätä pidettiin monelta eri taholta (jopa Kekkonen itsensäkin esittämänä) Karjalaisen välistävetona: hän yritti omalta osaltaan lähes mahdottomalla aloitteellaan estää Kekkonen jatkaminen ja raivata tietä omalle presidenttiydelleen. Kekkonen siis loi kuvaa, että aloite sisältöineen eivät olleet millään tavalla hänestä lähtöisin. (Häikiö 1993, 152.) Tämä oli osaltaan hyvin fiksum peliä ja Kekkonen todisti olevansa erittäin tietoinen peliliikkeistä, joita hänen kannatti harjoittaa jatkonsa turvaamiseksi.

Näin Kekkonen oli pelannut pois yhden vahvimista kilpailijoistaan, oman puolueensa jäsenen ja liittolaisensa Ahti Karjalaisen. Tässä vaiheessa tiukka vastaehdokas muotoutui sosiaalidemokraattisen puolueen Mauno Koivistosta, joka oli ollut aikaisemminkin esillä presidenttikeskusteluissa. Koiviston suosio oli suuri, mikä näkyi vahvasti esimerkiksi Apu-lehdessä tammikuussa 1972 julkaistussa presidenttigallupissa: 33 % vastaajista oli Koiviston, 22 % Kekkonen ja 17 % Karjalaisen takana. (Häikiö 1993, 153-154.) Loppujen lopuksi SDP:ssä tehtiin kuitenkin päätös olla asettamatta omaa ehdokasta ja lähteä Kekkonen taakse. Tätä perusteltiin muun muassa toimivalla yhteistyöllä puolueen ja presidentin välillä, mitä ei haluttu riskeerata. Oman ehdokkaan asettamisen vaikeutta punnittiin myös sen perusteella, että vastustajana tulisi olemaan juurikin nykyinen tasavallan presidentti, mikä lähtökohtaisesti oli jo vaikea tilanne. (Häikiö 1993, 183-184.) Tässä yhteydessä voidaan olettaa, että SDP:ssä oltiin myös huolissaan puolueen asemasta mikäli Kekkonen taakse ei oltaisi lähdetty ja hän olisi voittanut vaalit.

Asian taustalla, ajalle tyypilliseen tyyliin kuten monessa yhteydessä ollaan mainittu, olivat myös kiinteät suhteet Neuvostoliittoon. Tamminiemen tarkastettavaksi lähettämänsä kannanoton saatekirjeessä Karjalainen viittaa N. G. Kotoviin, joka oli yksi pisimpään Suomen politiikassa mukana olleista Neuvostoliiton kommunistisen puolueen (NKP) edustajista. Kotov oli keskusteluissaan Karjalaisen kanssa korostanut kuinka NKP ja Neuvostoliitto

toivoivat yhteisymmärrystä Karjalaisen ja Kekkonen välille ulkopoliittikan turvaamiseksi. (Häikiö 1993, 150.)

Kekkonen painotti muutenkin taitavasti suhteita Neuvostoliittoon Suomen ulkopoliittikkaa määrittävänä tekijänä, hänen näkemyksensä mukaan neuvostovastaisuus oli epäisänmaallista sillä se vahingoittaisi Suomen kansallista etua. Isänmaan vapautta, kansallista etua ja tulevaisuutta suojeltiin nimenomaan hyvillä väleillä Neuvostoliiton kanssa (Tuikka 2007, 250)

Käänteet, jotka johtivat siihen, että poikkeuslain läpimeno alkoi olla varma, olivat paljolti sidonnaisia EEC-vapaakauppasopimuksen solmimiseen ja ns. Zavidovovuotoon. Kekkonen epävirallisilla vierailuilla Zavidovossa Neuvostoliitossa vuonna 1972 matkoihin sisältyi todellisuudessa myös tärkeitä neuvotteluita, joissa käsiteltiin muun muassa Suomen EEC-sopimusta ja tulevaa presidentinvaalia. On syytä olettaa, että näissä neuvotteluissa, myös Kekkonen aikaisemmat vierailut mukaan lukien, esillä oli kytkentä Kekkonen presidentin virassa jatkamisen ja EEC-kysymyksen hyväksymisen välillä. Kekkonen sitoutui jatkamaan presidenttinä, mikä takasi Suomen ulkopoliittikan jatkumisen varsinkin siinä tapauksessa, että EEC-kysymys hyväksyttäisiin. (Häikiö 1993, 164-166). Zavidovon vierailustaan 12.-18. elokuuta kirjoittamassaan salaisessa muistiossa Kekkonen kertoo Neuvostoliiton edustajien epäileväisestä asenteesta Suomen EEC-sopimusta kohtaan ja kehotuksesta lykätä sopimuksen allekirjoittamista. Tähän Kekkonen oli todennut ottavansa henkilökohtaisen vastuun Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden pysyvyydestä ja myönteisestä kehityksestä jos Suomi ratifioisi EEC-sopimuksen. Julkinen viesti tapaamisen jäljiltä Suomeen oli se, että Kekkonen presidenttinä takaa Suomen ulkopoliittisen linjan. (Häikiö 1993, 250-253)

Kekkonen salainen, vain pienelle keskeisten vaikuttajien joukolle jaettu Zavidovuostio vuoti kuitenkin julkisuuteen lokakuun lopussa 1972. Ruotsalaisessa Dagens Nyheterissä, norjalaisessa Dagbladetissa ja suomalaisessa Vasabladetissa ilmestyneessä artikkelissa selostettiin neuvotteluita ja kerrottiin Neuvostoliiton suhtautumisesta EEC-sopimuksen allekirjoittamiseen. Vuodon syistä esitettiin useita eri vaihtoehtoja aina puhtaasta vahingosta Kekkonen itsensä tai häntä kannattaneiden puolueiden tarkoitukselliseen muistion vuotamiseen Kekkonen jatkokauden varmistamiseksi. Katsottiin, että mikäli muistio oltiin vuodettu

tarkoituksella syynä sille saattoi olla se, että Kekkonen uudelleenvalinnan koettiin tarvitsevan lisävahvistusta ulkopoliitikasta. Koska EEC-sopimuksen allekirjoittamista pidettiin äärimmäisen tärkeänä ja muistiossa sanottiin selkeästi Suomen voivan allekirjoittaa sopimuksen vasta sen jälkeen, kun Kekkonen on valittu jatkamaan presidenttinä, Kekkonen valinta jatkokaudelle alkoi saada välttämättömyyden piirteitä. (Häikiö 1993, 276-279) Lisäksi, Kekkonen ilmoitettua joulukuussa 1972 katsovansa, ettei voisi enää olla käytettävissä presidentiksi hänen ja Neuvostoliiton luottamussuhteen järkyttyä vuodon seurauksena, poliittisella kentällä alettiin tosissaan etsiä keinoa saada Kekkonen jatkamaan presidenttinä. Luottamuksen horjuminen tyrmättiin kuitenkin pian Neuvostoliiton taholta ja toimet Kekkonen jatkokauden varmistamiseksi jatkuivat Kekkonen itsensäkin ilmoittaessa, että hänen omat epäilyksensä jatkoajan suhteen olivat hälvenneet. (Häikiö 1993, 310-322)

Kekkonen oli huolissaan myös maailmanpoliittisesta tilanteesta: Tshekkoslovakian miehityksestä 1968 alkaneet ongelmat ja Neuvostoliiton Suomen-politiikan jyrkkeneminen olivat asioita, joiden ratkaisuun ja torjumiseen hän näki olevansa ainoana kykeneväinen (Häikiö 1997). Hän siis tuntui aidosti myös ajattelevansa olevansa ainoa sopiva henkilö tehtävään.

Kekkonen neljävuotista jatkokautta ajava poikkeuslaki hyväksyttiin lopulta kiireellisenä 17.1.1973 yli 5/6 osan (170-28) enemmistäänin (Tuikka 2007, 353-355). Vastustus oli puolueväryykseltään kirjavaa, mutta suhteellisen vähäistä: Kokoomukselta 13, SMP:lta 6, perustuslaillisilta 3, liberaaleilta 1 ja RKP:lta 1 olivat lain hyväksymistä vastaan. (Virolainen 1986, 370.)

Kekkonen valtakausi ei kuitenkaan päättynyt vielä tähänkään. Vuonna 1978 järjestettiin seuraavat presidentinvaalit, jossa Kekkonen oli edelleen ehdokkaana. Tällä kertaa järjestettiin normaalit vaalit, joissa Kekkonen taakse asettautuikin laaja rintama. Näissä vaaleissa Kekkonen valittiin jälleen ensimmäisellä kierroksella nyt viidennelle toimikaudelleen 259 valitsijamiesäänellä. (Meinander 1999, 440-441) Tämä oli kuvaava osoitus Kekkonen aseman vakiintumisesta: hän oli niin sanotun suuren koalition yhteinen presidenttiehdokas. Tähän koalitioon kuuluivat sosiaalidemokraatit, keskusta, kokoomus, SKDL, RKP, liberaalit Sosialistinen Työnväenpuolue, Suomen Yksityisyrittäjien puolue ja Ålands Samling.

Vain SMP, kristillinen liitto ja Perustuslaillinen Kansanpuolue vastustivat Kekkoa. Presidentin terveys oli kuitenkin jo tällöin heikentymään päin. Reilut kolme vuotta myöhemmin lokakuussa 1981 Kekkonen valtakausi päättyi kun hän joutui sairauden vuoksi luopumaan virastaan. Pääministeri Mauno Koivisto siirtyi tällöin virkaatekeväksi presidentiksi. (Hallberg ym. 2009, 262-263)

3.3 Kekkonen ajan poliittinen tilanne

Suomalaiset suhtautuivat Neuvostoliittoon rauhankin jälkeen hyvin vihamielisesti. Kekkonen asettautui julkisesti yleistä mielipidettä vastaan ja alkoi pitkäjänteiseen suostuttelutyöhön, jonka hedelmät hänen voidaan katsoa keränneen 1960- ja 1970-luvulla ollessaan suosionsa huipulla. Kekkonen näkemyksen mukaan Neuvostoliiton uhka voitiin taltuttaa pyyhkimällä sen epäilykset Suomen muodostamasta uhkasta Neuvostoliitolle. Hänen keinoihinsa vaikuttaa kansan mielipiteisiin kuului mm. Neuvostoliittoon myönteisesti suhtautuva retoriikka. Toisaalta hän käytti idänkorttia myös pelotellakseen äänestäjiä taaksensa. (Tuikka 2013, 195-197) Hyvät suhteet Neuvostoliittoon nähtiin yhtenä Suomen tärkeimmistä ominaisuuksista. Kekkonen kuvaakin teoksessa "Muutoksen vuosikymmenet: suomalaista sisäpolitiikkaa ja idänsuhteita tasavallan presidentin silmin" puolueettomuuspolitiikkaa arvokkaana ainoastaan sillä edellytyksellä, että ulkovallat luottavat sen jatkuvuuteen ja vilpittömyyteen. Hän puolustaa Suomen ja Neuvostoliiton välejä sillä, että suuremman keskinäisen luottamuksen vallitessa Suomella on myös suurempi liikkumavapaus suhteessa muihin valtioihin. (Kekkonen 1975, 86-88)

Idänsuhteisiin negatiivissävytteisesti suhtautuvia kirjoituksia Kekkonen kuvasi uhkana koko puolueettomuuspolitiikalle. Kirjoitukset, joiden pyrkimyksenä on määrätietoisesti ja tahallisesti luoda ulkopoliittisia kriisejä ja näin ollen muuttaa koko ulkopoliitiikkaa vaaransivat hänen mukaansa kansan elintärkeät edut. Tällainen tiedottaminen olisikin torjuttava. Yleisönosastoilla Suomen virallista ulkopoliitiikkaa ja Neuvostoliittoa arvostelevia kirjoituksia ja niiden julkaisemista Kekkonen kuvaa suuressa määrin maan etujen vastaisena. (Kekkonen 1975, 82-84) Tällaisia kirjoituksia sekä Mäki-Hakola, että Junnila molemmat kuitenkin kirjoittivat vastustuksesta huolimatta.

Ulkosuhteet, joita Kekkonen menestyksekkäästi olikin käyttänyt hyväkseen raivatessaan tiensä presidentiksi, olivat kaiken etusijalla. Kaikki muut asiat olivat alisteisia Kekkonen johtamalle ja määrittelemälle idänpolitiikalle. Hänen vastustajansa ja kritisoijansa olivat vaarassa joutua leimatuksi Neuvostoliiton vastustajiksi, mikä käytännössä merkitsi poliittiseen paitsioon joutumista. Kekkonen näki Neuvostoliiton mahdollisuuden Suomen miehitykseen vakavaksi uhkaksi. Tähän uhkaan ainoa puolustuskeino oli hänen oma toimintansa itänaapurin lepyttämiseksi. Presidentiksi noustuaan Kekkonen tiivisti kanssakäymistä neuvostojohdon kanssa henkilökohtaisella tasolla. Samalla hän mahdollisti Neuvostoliiton puuttumisen Suomen sisäisiin asioihin; sisä- ja ulkopoliittikan välinen raja hämärtyi. Yksi esimerkki tästä on Venäjän tukema SDP:n hajotus 1957, kun puolueen puheenjohtajaksi oli valittu Väinö Tanner, joka ei miellyttänyt itänaapuria. (Jussila ym. 2006, 263-264)

Suomen poliittinen kulttuuri koki kuusikymmentäluvulla murroksen. Edellisenä vuosikymmenenä käynnistyivät televisiolähetykset, joita hyväksikäyttivät mm. radikaali vasemmisto aatteidensa levittämiseen. Nuoriso alkoi siirtymään pikkuhiljaa vasemmalle. Tätä ilmiötä vauhditti Suomessakin amerikkalaisten Vietnamin sotaan syntynyt protestiliike. Uusvasemmisto alkoi radikalisoitua ja arvostelu levisi koskettamaan yhteiskuntaa, kulttuurielämää, kirkkoa ja puolustusvoimia. Tämä kehitys sai yllättäen tukea presidentti Kekkoselta, joka oli jo aikaisempina vuosina hakeutunut kosketuksiin politisoituneeseen nuorisoon esimerkiksi järjestämiensä keskustelutilaisuuksien, ns. lastenkutsujen kautta. Kekkonen vaikutti muihinkin: esimerkiksi ministerit ja työväenpuolueet sekä koko yhteiskunta tuntui vapaamielistyvän. Vuosin 1968-1970 mm. alkoholin saantia ja kirkosta eroamista helpotettiin. "Taistolaisuus" syntyi ilmentämään monen nuoren ja vanhemmankin toimijan vasemmistolaisuutta. (Jussila ym. 2006, 286-290)

Tämän kehityksen myötä kommunismin ja Neuvostoliiton ihannointi kasvoi erityisesti kulttuurielämään aktiivisesti osallistuvan nuorison keskuudessa. Sisäpolitiikassa Neuvostoliiton vaikutuksessa toimiminen yleistyi Kekkonen kauden loppua kohden, jolloin sitä alettiin kutsua jopa hallitustasolla maan tavaksi. Neuvostoliiton edustajat painostivat, tarkkailivat ja pyrkivät vaikuttamaan kaikkialla, missä kokivat sen tarpeelliseksi. Aikalaiset kutsuivat tätä

"kotiryssäjärjestelmäksi". (Jussila ym. 2006, 290)

Länsi-Saksassa vuonna 1966 muotoiltu Finnlandsisierung- eli suomettumis-käsite herätti kovaa keskustelua Suomessa myös sisäpolitiikan saralla 1970-luvun alusta lähtien. Kekkonen vastusti aluksi koko käsitettä, kunnes alkoi pyrkimään sen merkityksen kehittämiseen myönteisemmäksi kuvaamalla suomettumista mm. positiivisena sovintona ja elämisen edellytyksenä. Tähän liittyen hän pyrki korostamaan Suomen ja Neuvostoliiton suhdetta ns. ystävyyspolitiikkana joka oli kansan vapaasta tahdosta valitsemaa. Suomen puolueettomuuslinja oli hänen mukaansa luonteeltaan aitoa ja pakottamatonta. (Tuikka 2007, 308-310) Käsitteen muuttamisessa myönteiseksi hän kuitenkin ei onnistunut, sillä yhä nykypäivänä suomettumisella on negatiivinen kaiku ja sitä edelleen käytetään jossain yhteyksissä kuvaamaan nykyaikaistenkin Venäjän suhteiden ongelmia.

Kekkonen valta pohjautui vuoden 1919 hallitusmuotoon. Itsenäistyneen Suomen valtiovaltaa alettiin rakentamaan tilanteessa, jossa poliittiset ja yhteiskunnalliset ristiriidat repivät voimakkaasti kansakuntaa. Valtiopäämiesinstituutio puuttui tällöin kokonaan valtiorakenteesta. Tässä uudessa poliittisessa tilanteessa vuoden 1919 hallitusmuoto kirjoitettiin yksinkertaiseksi ja joustavaksi. Hallitusmuotoon kirjattiin kaksi vallankäyttömallia, parlamentarismi ja presidentinvalta. Merkitsevää oli se, että näitä kahta ei lähtökohtaisesti sellaisenaan voinut sulauttaa toisiinsa. Presidenttiys oli hallintarakenteen ylin auktoriteetti, mutta myös parlamentaarisuuteen nojaava toimintatapa sai tilaa. (Hallberg ym. 2009, 7-13)

Huomionarvoista on se, että vuonna 1919 hyväksytty hallitusmuoto oli voimassa vuonna 2000 voimaan tulleeseen perustuslakiin asti. Vaikka hallitusmuotoa muutettiin useaan otteeseen tasavallan presidentin valtaoikeuksien karsiminen käynnistyi vasta presidentti Mauno Koiviston kaudella, siis Kekkonen jälkeen. Valtaoikeuksia karsittiin vaiheittain tästä eteenpäin: esimerkiksi presidentinvaali muutettiin ensin 1987 suoran henkilövaalin ja valitsijamiesvaalin yhdistelmäksi ja myöhemmin suoraksi kaksivaiheiseksi kansanvaaliksi. Myös presidentin uudelleenvalintaa rajoitettiin siten, että sama henkilö voitiin valita virkaan ainoastaan kahdeksi peräkkäiseksi toimintakaudeksi. Presidentti ei myöskään voinut enää omavaltaisesti erottaa hallitusta tai ministeriä. Ulkopoliittista valtaa

siirrettiin myös osaltaan valtioneuvostolle siten, että presidentti johtaa maan ulkopoliittikkaa yhteistyössä valtioneuvoston kanssa. Myös presidentin virkamiesten nimitysvaltaa on pienennetty. (Tiihonen 2013, 30-33) Tämä kaikki siis tuli mahdolliseksi vasta Kekkonen jäätty pois presidentin asemastaan.

4. Kokoomuksen sisällä kuohuu

4.1 Poikkeuslain vastustuksesta myötämielisyyteen

Kokoomuksen puheenjohtaja Harri Holkeri oli luonut lähemmän kontaktin Kekkoseseen jo tammikuussa 1972, jolloin ensimmäistä kertaa presidentin kanssa kahdestaan saunoessaan Holkeri totesi, että kokoomuksessa oli monia, jotka katsoivat, että Kekkonen tulisi jatkaa presidenttinä. Vaikka kokoomus oli jo tässä vaiheessa jätetty hallituskaavailujen ulkopuolelle kristillisen liiton ja SMP:n ohella, tämän tapaamisen jälkeen kokoomuksen sisäiset asenteet alkoivat vaikuttaa sovittelevimmilta. (Häikiö 1993, 147-148.)

Toiveet päästä oppositioasemasta lämmittämällä suhteita presidenttiin toimivat kokoomukselle yhtenä erittäin merkittävänä motivaatiotekijänä. Kokoomuksen sisältä 1970-luvun alussa noussut lähinnä nuorista kokoomuslaisista muodostunut Remonttimiehinä tunnettu liike pyrki vaikuttamaan kokoomukseen ja sen politiikkaan siten, että puolueesta saataisiin hallituskelpoisempi Kekkonen silmissä. (Kokoomus 2013) Remonttimiehiä ja heidän näkemyksiään käsitellään kattavammin kuudennessa luvussa.

Kokoomus pyrki lieventämään poikkeuslakiin negatiivisesti suhtautuvien mielipiteitä päättämällä eduskuntaryhmässään esittää neuvoa-antavan kansanäänestyksen järjestämistä. Junnila kuvaa kokoomuksen haluja kansanäänestyksen järjestämiseen johtuvaksi siitä taka-ajatuksesta, että mikäli kansanäänestyksessä valtaosa kansasta kannattaisi Kekkonen toimikauden pidentämistä, silloin myös kokoomus voisi hyväksyä poikkeuslain. Silloin voitaisiin osoittaa myös kansan olevan eduskunnan lisäksi Kekkonen toimikauden jatkamisen puolella. Kansanäänestys-hankkeen ajamista hän kuvaa oudon kiireisenä: kokoomuksen eduskuntaryhmässä asia oli nostettu yllättäen esiin esityslistasta poiketen kokouksessa, johon Junnila saapui työkiireiden vuoksi myöhässä. Kun Junnila oli tässä vaiheessa ilmoittanut puheenvuorossaan oudoksuvansa sitä, kuinka näin suuri asia käsiteltiin yhdessä kokouksessa ilman minkäänlaista ennakkotietoa ja ennen kaikkea ilman puoluekokouksen päätöstä eduskuntaryhmän näin ollen ylittäessä valtuuteensa, asia oli kuitenkin jo päätetty. Lopulta esitys ei kuitenkaan saanut kannatusta. Junnila esittää syiksi pelon siitä, että kansanäänestyksen osanottoprosentti jäisi pieneksi, mikä olisi noloa Kekkonen

jatkokautta ajaville osapuolille. Myös se, että asian esitti nimenomaan kokoomus saattoi olla riittävä syy ehdotuksen hylkäämiselle. Lisäksi sosiaalidemokraatit ja kommunistit kannattivat ajatusta presidentin valinnan siirtämisestä pysyvästi eduskunnalle, kun taas tämä kokoomuksen ehdotus suosi suoraa kansanvaalia. (Junnila 1973, 46-48) Myös Kekkonen itse torjui ajatuksen kansanäänestyksestä (Häikiö 1993, 195).

Junnila näkee Kekkonen oman ilmoituksen siitä, ettei olisi enää käytettävissä presidentiksi, "loistavaksi taktiseksi vedoksi". Hän näki tämän "shokkihoitona", joka vei kokoomukselta ja kansanpuolueilta "sen vastaanrimpuilemisen taudin, joka niihin oli ensiksi aluksi iskenyt poikkeuslakisuunnitelmien tultua julkisuuteen". Kekkonen vastaa eräällä julkiseksi saatetulla vastauskirjeellään poikkeuslakimenetelmän vastustajien vetoomukseen katsovansa olevan vapaa toisten edellytysten vallitessa antamastaan lupauksesta olla käytettävissä presidentiksi. Junnila näkee tämän "sensaatiokirjeen" välineeksi poikkeuslakiasian käsittelyn nopeuttamiselle. Kirje on siis taktinen täysosuma ja kuvaa Junnilan mielestä jälleen kerran Kekkonen taitoa loistavana poliittisena taktiikkamestarina. Junnila kuitenkin lisää: "Mikä vahinko, että ylivoimainenaan taktinen taitavuus ei vielä riitä tekemään politiikosta valtiomiehistä." Junnila kuvaa kirjeen julkaisemisen jälkeistä tunnelmaa omassa puolueessaan puolihysteriseksi. Näin pelko maan ajautumisesta jonkinlaiseen kansalliseen hätätilaan ajoi myös kokoomuksen kiirehtimään päätöstään asettumisesta Kekkonen uudelleenvalinnan taakse. (Junnila 1973, 62-70)

Junnila pitikin Kekkonen taktisia taitoja ylivertaisina. Hänen kuvauksensa mukaan politiikka oli ainakin osaksi Kekkoselle peliä, jossa Kekkonen toimi hyvin taitavana pelurina. Tämän pelin hänen voidaankin katsoa voittaneen, sillä tuloksena oli kokoomuksen päätös asettua Kekkonen taakse. Lisäksi Junnila kuvaa Kekkosta näin: "häikäilemättömän ja estottoman poliittisen taktikoinnin taidossa ei häntä tässä maassa kukaan voita." (Junnila 1973, 51)

Kokoomuksen eduskuntaryhmän vahvuus vuoden 1972 tammikuun vaalien jälkeen oli 34 kansanedustajaa. Tämä oli juuri se määrä, mikä olisi riittänyt perustuslain säätämisjärjestyksestä edellyttävien lakien kiireellisen voimaantulos estämiseksi. Kokoomus olisi näin ollen siis voinut yksinäänkin kaataa hallituksen,

toki vain ollessaan täysin yksimielinen. Tämän avainaseman Junnila näkeekin syyksi sille, että puolueeseen oli tarvetta kohdistaa erityisiä aivopesun, painostuksen ja houkuttelun keinoja. Junnila näki kokoomuksen nuoremman polven erityisen alttiina tällaisille vaikuttamisen keinoille erityisesti siitä syystä, että ensimmäisen kauden kansanedustajat näkivät pakonomaisen tarpeen päästä pois oppositioasemastaan. Merkkinä tästä hän esittää eduskuntaryhmän kokouksessa 7.1.1973 esitetyn kommentin siitä, että mikäli annetut lupaukset kokoomuksen lisääntyvistä vaikutusmahdollisuuksista eivät toteudukaan, on ryhmällä aihetta itsekritiikkiin. Junnilan pyytäessä täsmennystä esitetystä kommentista ja sen taustoista, hän ei sitä kuitenkaan saanut. (Junnila 1973, 72-73) Tämä viittaa myös siihen, että puolueen sisällä suurista toiveista huolimatta oli myös ainakin jossain määrin varauduttu siihen, ettei hallitusasemaan tästä huolimatta päästäisikään.

Junnila kirjoittaa vuonna 1973 ilmestyneessä teoksessaan Vallankaappaus lain ja oikeuden varjolla menetelmistä, joilla Kekkonen kannattajineen pyrki vaikuttamaan poikkeuslain äänestyksen tulokseen. Myös Kokoomuksen vanhemmat toimijat joutuivat Junnilan mukaan erinäisten painostus- ja kiristystoimien kohteeksi. Junnila kuvaa tapausta, jossa eräät nimeltä mainitsemattomat kokoomuksen eduskuntaryhmän poikkeuslakia vastustavat jäsenet kutsuttiin erillisinä iltoina illalliselle tunnettuun helsinkiläiseen ravintolaan. Illallisen tarkoitus selvisi nopeasti: pyrkimyksenä oli uhkailemalla antaa ymmärtää, että nämä eduskuntaryhmän näkyvät jäsenet alennettaisiin eduskuntaryhmän tavallisiksi rivijäseniksi heidän äänestäessään poikkeuslakia vastaan. Painostuksesta huolimatta nämä henkilöt äänestivät poikkeuslakia vastaan ja saivat pitää uusienkin valtiopäivien alkaessa luottamustoimensa. (Junnila 1973, 77-78)

Pertti Mäki-Hakolan kanssa käydyn keskustelun mukaisesti yksi näistä painostuksen kohteiksi joutuneista henkilöistä on ollut Pentti Mäki-Hakola. (Pertti Mäki-Hakola 14.8.2013) Pentti Mäki-Hakola toimi näihin aikoihin mm. valtiovarainvaliokunnassa, valitsijamiehenä ja Suomen Pankin tilintarkastajana (Eduskunta 2009a). Painostustoimet olivatkin siis bluffia tai vaihtoehtoisesti näiden kyseisten toimien toteuttamisessa ei onnistuttukaan. Myös tämän voidaan katsoa mukailevan Junnilan kuvaa Kekkosesta taitavana pelurina. Lisäksi tämä

antaa myös hyvän kuvan Kekkonen laajasta vaikutusvallasta.

Kekkosta arvosteltiin jo 1960-luvulla poliittisten virkanimitysten puolueellisuudesta. Tällöin hän julkisesti myönsi tehneensä vain yhden nimityksen vastoin valtioneuvoston enemmistön kantaa KE:n johtajan nimityksen tiimoilta (Tuikka 2007, 278) Tämentyyppisestä vahvasta vaikuttamisesta virkanimityksiin on viitteitä myös 1970-luvulta. Pertti Mäki-Hakolan mukaan tällöin Kekkonen esti Pentti Mäki-Hakolan valinnan maanmittaushallituksen (nyk. Maanmittauslaitos) pääjohtajaksi. Asiantuntijoiden enemmistö oli selkeästi Mäki-Hakolan kannalla, mutta Kekkonen myötävaikutuksesta paikka meni muualle. (Pertti Mäki-Hakola 14.8.2013) Tämä henkilö oli keskustalainen Lauri Kantee (Maanmittauslaitos 2014).

Tästä löytyy viitteitä myös Pentti Mäki-Hakolan henkilökohtaisista arkistoista löytyvästä maanmittaushallituksen yli-insinöörin virasta eläkkeelle jääneen tekniikantohtori Paavo Lappin 4.3.1972 Helsingissä kirjatusta lausunnosta. Tässä lausunnossa Lappi kuvaa ihmetelleensä Helsingin Sanomissa ilmestyneessä uutisessa Mäki-Hakolan kuvaamista ainoana poliittisena ehdokkaana pääjohtajan virkaan ilmoittautuneista. Lappi mainitsee, että todellisuudessa virkaan ilmoittautuneista Kantee ja eräs toinen henkilö olivat myös selkeästi poliittisia ehdokkaita ja tunnettuja kepulaisia. Hän kertoo kuuluneensa myös itse keskustapuolueeseen jo parinkymmenen vuoden ajan. Lappi kuvaa epäilevänsä, että uutinen on kilpahakijoiden tekoja ja vaikuttaa voimakkaasti puoluepoliittiselta. Lappi kommentoi, että "Tietävästi juuri puolueväri auttoi Kanteen nykyiseen virkaansa. Miksi sitten uutisen laatija on leimannut vain Mäki-Hakolan puoluevärillä?" (Mäki-Hakolan henkilökohtaiset arkistot 1972)

Lappi ilmaisee myös lausunnossaan, että vain Mäki-Hakolalla on tehtävään vaadittava riittävä kokemus ja taito sekä hänellä on ainoana riittävät edellytyksen alan kehittämiseen. Lappi kertoo lisäksi tarkistaneensa alan professorin virassa toimiessaan sekä Mäki-Hakolan diplomityön, että Kanteen väitöskirjan. Mäki-Hakolan työn hän kuvaa saaneen parhaan mahdollisen arvosanan ja hieman laajennettuna pystyvän toimimaan mainiosti myös väitöskirjana. Kanteen väitöskirjan lausunnossa Lappi oli kommentoinut, ettei sitä voisi hyväksyä edes diplomityöksi ja pitäneensä käsittämättömänä sitä, kuinka se saattoi tulla

hyväksytyksi. Lappi kuvaa antaneensa lausunnon Kanteen työstä joulukuussa 1971 myös maanmittaushallituksen pääjohtajalle. Tämän kyseessä olevan lausunnon Lappi kertoo antavansa Mäki-Hakolan käytettäväksi. (Mäki-Hakolan henkilökohtaiset arkistot 1972) Tämän perusteella ja tilanteen huomioon ottaen onkin siis täysin mahdollista, että Kekkonen on ollut myötävaikuttamassa oman puolueensa ehdokkaan valintaan ja oman kriitikkonsa valinnan estämiseen. Valitettavasti enempää todisteita tästä ei kuitenkaan ainakaan tätä tutkimusta kirjoittaessa ole löytynyt.

Moninaisten käännteiden avustuksella sekä EEC-sopimuksen ja Neuvostoliiton suhteiden vuoksi joulukuussa 1972 poikkeuslain läpimeno myös kokoomuksessa alkoi siis olla varma. Lain puolustajat olivat käyneet läpi epävarmat ja lakia vastustavat kansanedustajat ja tulleet siihen tulokseen, että eduskuntaryhmän enemmistö tuki nyt lain säätämistä. Tuure Junnila oli Kullervo Rainion ohella edustaja, joka jätti eduskuntaryhmän kokouspöytäkirjaan eriävän mielipiteensä. (Häikiö 1993, 316.) Kokoomuksen enemmistön piireissä oli siis käännetty kanta täysin poikkeuslain vastustamisesta kansanäänestys ehdotuksen kautta myöntämielisyyteen lain säätämistä kohtaan.

Niin Mäki-Hakola kuin Junnilakaan eivät kuitenkaan uskoneet siihen, että kokoomus pääsisi millään keinoin hallitusvastuuseen niin kauan kuin Kekkonen toimisi presidenttinä. Junnila kuvaa epäluulojaan puolueen nuorimpien edustajien toiveikkaista ajatuksista näin: "Mahtaako poikkeuslain puolesta äänestäminen riittää vapauttamaan kokoomusta siitä hallituspoliittisesta pannasta, missä on ollut nykyisen presidentin miltei koko toimikauden ajan." (Junnila 1973, 74)

Myös kommunismi nousee esiin oppositioasemaa selitettäessä. Esimerkiksi vuonna 1981 Länsi-Suomi-lehdessä Junnila liittää kokoomuksen joutumisen pitkälliseen oppositioon ja samanaikaisen kommunistien hallituspuolueaseman tiiviisti yhteen. Hän kuvaa kommunistien eräänä tärkeimpänä poliittisena tavoitteena suomalaisen oikeiston poliittista estämistä eli kokoomuksen pitämistä pysyvästi hallituksen ulkopuolella. (Junnila 16.3.1981)

Junnila kuvasi tilannetta myös "kokoomuksen aatteellisen stripteasin politiikkana". Hänen eduskuntaryhmän kokouksessa pitämässään puheessa, joka julkaistiin myös

kokoomuksen Nykypäivä-lehdessä, Junnila kuvaa puolueen aatteellisen stripteasin alkaneen vuonna 1969. Tällöin Junnila kuvaa kokoomuksen luopuneen puolueen vuosikymmeniä kestäneestä kannasta, jonka mukaan kommunisteja ei pidä ottaa hallitukseen tai kokoomuksen ainakaan ei kuulu mennä samaan hallitukseen kommunistien kanssa. Vuonna 1972 Junnilan mukaan taas luovuttiin siitä puolueen pitkäaikaisesta kannasta, jonka mukaan presidentin ei tule saada valtaansa kansaneduskunnalta vaan suoraan kansalta. Vuonna 1973 kokoomus taas tinki vapaata markkinataloutta puolustaneesta politiikastaan hyväksyessään joukon pitkälle meneviä taloudellisia sääntelylakeja. Junnilan mukaan pohjimmaisena syynä näihin kannanottoihin ja toimiin olivat perättömät kuvitelmat hallituskelpoisuuden saavuttamisesta tällä tavalla. (Junnila 1974, teoksessa Mickelsson 1999, 128-129)

Mäki-Hakola kommentoi vuonna 1984 Junnilan näkemysten mukaisesti näin: "Mikäli kokoomus menisi hallitukseen, vieläpä itsensä SKDL:n kanssa, [- -] siirryttäisiin samalla eräänlaiseen kansandemokratiaan". Tätä Mäki-Hakola ei voisi hyväksyä, sillä se ei olisi enää suomalaista demokratiaa. (Toivonen 4.2.1984) He molemmat siis näkivät mahdottomana sen, että kokoomus toimisi yhteistyössä joidenkin tiettyjen puolueiden kanssa, erityisesti kommunistien kanssa.

Mäki-Hakola luonnehtii kokoomuksen päätöstä lähteä Kekkonen taakse turhautumisen aiheuttamana liittoutumisena vastustajansa kanssa: "Se uskoi näin pääsevänsä hallitusvastuuseen. Häpeä, mikä häpeä. Vaalitappio siitä tuli ja uskottavuus hävisi." (Mäki-Hakola 31.10.1992) Tässä kommentissa näkyy selkeästi myös Mäki-Hakolan halu pitää kokoomus kokoomuslaisena. Myös Pohjanmaan kansalle antamassaan haastattelussa vuonna 1981 Mäki-Hakola toteaa, ettei uskonut kokoomuksen pääsevän Kekkonen presidentinaikana minkäänlaisten puhdistautumismenojen kautta hallitukseen. Hänen mukaansa muillakaan puolueilla ei ollut kiinnostusta jakaa hallitusvastuuta kokoomuksen kanssa, sillä kokoomus ei esittänyt todellista kritiikkiä. (Tuuri 4.2.1981) Samansuuntaisesti vuonna 1984 hän toteaa, että "Miksi hallitukseen otettaisiin puolue, joka muutenkin on mukautunut hallituksen politiikkaan [- -]. Ei sellaiseen ole tarvetta." (Toivonen 4.2.1984) Näiden ja muiden samansuuntaisten kommenttien voidaan katsoa kuvaavan edelleen Mäki-Hakolan toiveita puolueen pysymisestä perinteisten arvojensa mukaisena. Poikkeuslain kannattamisen Mäki-Hakola näki

ikään kuin omien arvojen myymisellä. Tämän kaupan Mäki-Hakola ei kuitenkaan nähnyt johtavan kokoomukselle hyviin tuloksiin niin hallitusasemaan pääsemisen kuin muidenkaan tavoitteiden kautta.

4.2 Kritiikkiä Holkeria ja muita "kekkoslaisia" vastaan

Puolueen puheenjohtajan asemassa Holkeri sai poikkeuslakia vastustavan oikeistosiiven vihat niskaansa. Hänen yhteydenpitoaan Kekkoeseen ei katsottu suopein silmin ja hänen nähtiin pettävän puolueensa. Yksi äärimmäinen Holkeria kohden suuntautuva esimerkki vihasta ja suuttumuksesta on Paavo Välikankaan ja Paavo Peltolan Kälviän kansallisseuran nimissä loppuvuonna 1973 lähettämä henkilökohtainen sähke Holkerille. Kaikessa yksinkertaisuudessaan sähkössä lukee: "vedä v.ttu päähäsi ja pakene vuorille punavihreillesi kanssa". Holkerin lähettäessä vastikkeen jokaisen Kälviän kansallisseuran jäsenelle hän kiittää saamastaan tervehdyksestä ja liittää sähkösen mukaan lähetykseensä. Tämän jälkeen Kälviän kansallisseura irtisanoutuu sähkösen sisällöstä ja vakuuttaa sen olevan ainoastaan allekirjoittajien henkilökohtainen mielenilmaisu, pahoitellen kuitenkin sitä hankalaa ja tarpeetonta tilannetta, jonka Holkeri on omalla toiminnallaan aikaansaanut lähettäessään kopion sähkösestä jäsenistölle. Kansallisseura näkee kopion lähettämisen vaikeuttavan puolueen työtä ja tuovat negatiivista julkisuutta. Mäki-Hakolakin saa sähkösestä ja kirjeenvaihdosta henkilökohtaiset kopiot, sillä eräessä vastikkeessaan Peltola ja Välikangas mainitsevat noudattavansa Mäki-Hakolan linjaa (Mäki-Hakola, henkilökohtaiset arkistot 1973.) Tällä he mitä ilmeisemmin viittaavat Mäki-Hakolan asemoitumiseen puolueen oikeaan siipeen, vastaan Holkerin vasemmistolaiseksi katsottua politiikkaa. Koko poikkeuslakijupakkaan liittyen Peltola ehdottaa myös Mäki-Hakolaa Vaasan läänin edustajaksi puoluehallitukseen (Mäki-Hakola, henkilökohtaiset arkistot 1973). Tämä onkin yksi hyvä esimerkki siitä kannatuksesta mitä Mäki-Hakola sekä Junnila omille linjoilleen saivat. Tämän kaltaiset samanmielisyyden osoitukset varmasti myös osaltaan kannustivat heitä jatkamaan samalla linjalla erilaisesta vastustuksesta huolimatta.

Holkerin nähtiin siis liittoutuneen vasemmiston kanssa ja ajavan eteenpäin yhä vasemmistolaisempaa politiikkaa myös kokoomuksen sisällä. Tästä kertoi myös sähkössä käytetty termi punavihreistä, ja asettamalla Holkeri ikään kuin samalle

viivalle vasemmiston eli "punavihreitten kanssa". Tämä oli myös retorisesti melko vaikuttava keino sitouttaa Holkeri tavallaan vasemmiston kätyriksi ja kokoomuspuolueen selkään puukottajaksi. Kekkosella oli siis takanaan nyt kokoomuksen lisäksi SDP:n, SKDL:n, keskustapuolueen, RKP:n, LKP:n ja SKYP:n tuki (Häikiö 1993, 326), ja tätä kokoomuksen konservatiivien oli vaikea sulattaa. Erityisesti juuri sosialistien mukana olo yhteisessä liittoutumassa Kekkonen hyväksyi nähtiin varmasti myös kannattajien silmissä ylitsepääsemättömänä ongelmana, presidentin lämpimät suhteet Neuvostoliittoon olivat kuitenkin tiedossa ja kommunismin uhka tuntui monesta edelleen suurelta riskiltä.

Mäki-Hakola, Junnila ja monet muut kokoomuslaiset poikkeuslain vastustajat olivat aidosti huolissaan siitä, että kokoomus oli jonkinlaisen ideologisen kriisin kourissa. He eivät nähneet poikkeuslain ajavan millään tavalla niitä kokoomuksen perinteisiä arvoja, jotka he näkivät puoluetta määrittäviksi tekijöiksi. Esimerkiksi Junnila kuvaa vuonna 1980 puolueen edelleen jatkuvaa tilannetta näin: "Kokoomuksen oikeistolaistuminen on lorua. Kokoomus on mennyt niin vasemmalle, että hirvittää." Hänen mukaansa kokoomus on luopunut keskeisimmistä periaatteistaan, joista viimeisin esimerkki on ollut luopuminen oman presidenttiehdokkaan asettamisesta. (Keränen 20.7.1980) Mäki-Hakola taas ilmaisee vuonna 1976 huolestumisensa tilanteesta, jossa kokoomus on ilmaissut olevansa valmis vaaliliittoon kommunistien "tai jopa pirun kanssa" nykyisen presidentin valitsemiseksi (Mäki-Hakola 31.10.1976). Tämäkin on hyvä esimerkki vahvojen ilmaisujen käytöstä, joita sekä Mäki-Hakola, että Junnila molemmat hyödynsivät ajaessaan omia kantojansa.

Mäki-Hakola kritisoi myös vuonna 1981 Pohjanmaan kansalle antamassaan haastattelussa kokoomuksen luopumista omista näkökannoistaan. "Kokoomuksen antautuminen on kasvattanut hiipivän sosialismin vauhtia", Mäki-Hakola kommentoi. Sosialismilla hän viittaa kaikenlaiseen julkisen valvonnan ja puuttumisen lisääntymiseen: "Sosialismi etenee Suomessa jatkuvasti. Se sitoo ihmisiä yhä enemmän niin, että mahdollisuus omaan toimintaan ja vapaaseen ilmaisuun vähenee." (Tuuri 4.2.1981)

Mäki-Hakola kritisoi Vaasa-lehdelle antamassaan haastattelussa myös puolueita yleisemmin vallan siirtymisestä pois kansalta. Taustalla tässä oli hänen mukaansa

kasvava puoluetuki. Mäki-Hakolan mukaan puoluetuki oli selvästi siirtänyt valtaa puolueiden harvalukuiselle helsinkiläisjohdolle, mikä muun muassa mahdollisti junttauksen, mielipiteen muokkauksen ja painostuksen. Tämän ansiosta puolueiden valta oli kasvanut niin, että ne pystyivät suhtautumaan ylimielisesti kansalaismielipiteeseen: "Nyt jo voidaan puhua puoluediktatuurista", Mäki-Hakola toteaa. (Vaasa-lehti 2.12.1974)

Mäki-Hakolan ja Junnilan mielipiteitä kuvaa myös hyvin seuraava tilanne: Kekkonen lukiessa eduskunnassa alkuvuodesta 1974 hallitusmuodon mukaisen juhlallisen vakuutuksen, joka aloitti presidentin poikkeuslailla jatkettun uuden toimikauden kymmenen henkilöä olivat jääneet mielenosoituksellisesti pois. Mäki-Hakola ja Junnila olivat tässä joukossa. (Uusi Suomi 2.3.1974)

4.3 Vastustusta ja loikkaus-kehotuksia

Suomessa perustuslain muuttaminen onnistuu määräenemmistöllä ja astuu heti voimaan, mikäli 5/6 äänestä puolesta lain julistamiseksi kiireelliseksi. Näin tapahtui tammikuussa 1973, kun eduskunta hyväksyi ensin presidentin vaalilain muutoksen ja äänin 170-28 julisti sen kiireelliseksi. Vastustus oli puoluevärytykseltään kirjavaa, mutta suhteellisen vähäistä: Kokoomukselta 13, SMP:lta 6, perustuslaillisilta 3, liberaaleilta 1 ja RKP:lta 1 olivat lain hyväksymistä vastaan. (Virolainen 1986, 370.)

Kekkos-vastaisesti äänestäneet, joukossaan Mäki-Hakola ja Junnila saivat niskaansa ryöpytystä, huomionarvoisemmin myös oman puolueensa sisältä. Kustaa Rasku kertoo Nurmon Kokoomuksen internet-sivuilla yhdistyksen historiikissa Mäki-Hakolan saaneen puolueen vihat niskaansa yli kymmeneksi vuodeksi. Puhuttiin myös koko puolueen hajoamisesta, sillä monet edustajat, muun muassa Raimo Ilaskivi, kertoivat harkitsevansa eroa koko puolueesta. Samana iltana myös Mäki-Hakola ilmaisi miettivänsä asiaa tilanteen tulehtuneisuuden vuoksi, mutta jo seuraavana päivänä ilmoitti pysyvänsä puolueessa, ellei tulisi erotetuksi, samoin kuin Junnilakin kantansa ilmaisi. (Rasku 2001.)

1970-luvulla kokoomuksen taholta pyrittiin myös estämään Kekkoeseen kriittisesti suhtautuvia lehtikirjoitteluja. Kokoomusjohto vaati Vaasa-lehteä (nykyinen Pohjalainen) lopettamaan Mäki-Hakolan Hakauksia-palstan julkaisemisen. Lehden

päätoimittaja Jaakko Korjus kuitenkin torjui tämän pääkirjoituksessaan. (Mäki-Hakola 7.9.91) Toisaalta, Jaakko Korjus muistelee itse kyseisessä lehdessä marraskuussa 1981 tämän tilanteen paradoksaalisuutta. Nimittäin parin kuukauden kuluttua näiden vaatimusten esittämisestä vaadittiin sitä vastoin, että lehdessä ei saisi julkaista Mäki-Hakolaa arvostelevia kirjoituksia. (Korjus 26.11.1981) Tämä kuvaa hyvin sitä miten paljon asia tosiasiaa jakoi ihmisiä, molempien puolien kannattajat kokivat helposti mielipiteidensä ja ajamansa asian tulevan kritiikillä loukatuksi. Toisaalta nämä vaatimukset siitä, että Mäki-Hakolaa ei saisi lehdissä arvostella saattavat olla myös vastaisku vaatimukselle Mäki-Hakolan palstan lopettamisesta. Niin tai näin, intohimoja asia todella herätti.

Myös Junnila kertoi vuonna 1974 Suomen kuvalehdelle antamassaan haastattelussa joutuneensa kokemaan tietyissä yhteyksissä esteitä poliittiselle ilmaisuvapaudelleen. Tällä hän viittaa sekä kokoomuksen ärtymykseen mm. Junnilan Express-lehden kirjoituksiin, että myös yleisiin vaikeuksiin saada tekstejään sensuroimattomina läpi sanomalehtiin. (Nummivuori 2009, 275)

Kyseisellä vuosikymmenellä Mäki-Hakola kertoo saaneensa myös useita vihjauksia ja suoria esityksiäkin loikkaamisesta Suomen perustuslailliseen kansanpuolueeseen muutaman puoluetoverinsa ohella, mutta tähän hän toteaa ytimekkäästi: ”minä olen kokoomuslainen ja kokoomuslaisena pysyn.” (Tuuri 4.2.1981). Kokoomuslaisuutensa Mäki-Hakola näkee tärkeänä oikeistolaisen katsomuksensa lisäksi esimerkiksi sen valossa, että maanmittausinsinöörin virassaan toimiessaan hän joutui käsittelemään maantiealueitten lunastus-asioita, mistä hän oppi omistamisen merkityksen sekä yhteiskunnalle, että yksilölle (Tuuri 4.2.1981). Junnila totesi myöskin vuonna 1974 puolueen sisäisten ristiriitojen riehussa tuntevansa kuuluvansa oikeaan puolueeseen, vaikka myönsi samalla yhtyvänsä joissain asioissa perustuslaillisen kansanpuolueen linjaan (Nummivuori 2009, 274). Vahva tuntemus siitä, että he toimivat oikein ajoi selkeästi molempia eteenpäin.

Kehotuksia puoluevärin vaihtamisesta tuli myös puolueen johtotasolta. Esimerkiksi Demari uutisoi 1976 Kokoomuksen nuorten johtajan Ilkka Kanervan vaatineen kokoomuksen kolmea kansanedustajaa Mäki-Hakolaa, Junnilaa ja Kullervo Rainiota loikkaamaan oikealle. Tämä siitä syystä, että kokoomus oli jälleen kerran jäänyt

hallituspaitsioon ja eri osapuolet etsivät syyllistä tälle aina ja edelleen jatkuvalla loppumattomalta vaikuttavalle kehityskululle. Demarille antamassaan haastattelussa Kanerva toteaa: "Jos Harri Holkerissa olisi miestä, hän osoittaisi kansanedustajille Tuure Junnila, Pentti Mäki-Hakola ja Kullervo Rainio ovea. Ja katso, heti muut kokoomuslaiset pääsisivät kymmenen vuoden jälkeen hallitusvastuuseen." Kanerva toteaa lisäksi olevansa valmis omasta puolestaan lisäämään hallituskipeyttä ja kuumentamaan hallitusikävä, jotta puolueessa syntyisi tarpeeksi painetta suureen ratkaisuun. Hänen mukaansa hallituskelpoisuutta ei saavuteta sanaselityksillä tai periaatteellisilla muutoksilla, vaan tilanteeseen vaikuttaa henkilöhaitta: "kansanedustajat Tuure Junnila, Pentti Mäki-Hakola ja Kullervo Rainio ovat liikaa." (Vimpari 30.9.1976.) Junnila taas toteaa näistä Kanervan antamista kommentteista Iltalehden haastattelussa sarkastisesti Kanervan haukkuvan väärää puuta: "Kanerva parka, pikku piski." Lisäksi hän kutsuu Kanervan puheita "naurettaviksi höpö-löpö-puheiksi" (Saksa 30.9.1976.)

Myös Kokoomusnuorten varapuheenjohtaja Heikki Vuohelainen hylkäsi Mäki-Hakolan ja Lauri Impiön vuoden 1977 puoluekokouksessa esittämän ajatuksen yhteistyön tekemisestä Suomen Kristillisen Liiton ja Perustuslaillisen Kansanpuolueen kanssa kuvaamalla edellä mainitut puolueet ääriryhmiiksi. Samalla Vuohelainen kehotti Mäki-Hakolaa ja hänen hengenheimolaisiaan tutustumaan kokoomuksen perustavoitteisiin. Niiden ollessa Mäki-Hakolalle ja muille epämiellyttäviä, kuten Vuohelainen ilmaisee olettavansa ja toivovansa, tulisi Mäki-Hakolan ja kumppaneiden tehdä ainoa oikea johtopäätös ja lähteä tekemään politiikkaa kristillisten ja perustuslaillisten kanssa. Vahvelaisen mukaan myös puoluejohto on vakavan haasteen edessä: "Vain äärioikeistosta irrottautuminen vie vahvasti Kekkosen ja vastuun linjalle." (Tasavalta 4/1977) Mielenkiintoista on se, että molemmilla puolilla toista ryhmittymää kuvataan ääriliikkeenä. Kun Mäki-Hakolaa, Junnilaa ja muita poikkeuslain vastustajia kuvattiin äärioikeistona, kuvasivat Mäki-Hakola, Junnila ym. tätä toista puolueen siipeä jyrkästi vasemmalle ajautuneena.

Lisäksi Mäki-Hakolaan viitattiin vielä vuonna 1984 Iltalehden artikkelissakin "kokoomuksen pahana poikana". Artikkelin taustalla oli kokoomuksen eduskuntaryhmän ex-puheenjohtaja Matti Jaatisen esittämä suositus Mäki-Hakolan

eroamisesta puolueesta. Jaatinen oli kutsunut Mäki-Hakolaa oman pesän likaajaksi hänen arvosteltuaan kokoomusta mm. liiallisesta kompromissialttiudesta demareiden ja kommunistien ehdoilla. Tähän Mäki-Hakola jälleen kommentoi pysyvänsä kokoomuksessa ja Jaatisen olevan väärä henkilö häntä erottamaan: "kansahan minut on valinnut." Mäki-Hakola toteaa lisäksi kokevansa olevansa melkoinen vaikuttaja: "eihän Jaatinkenkaan muuten hermostuisi." (Toivonen 4.2.1984) Tämä edelleen kuvaa Mäki-Hakolan asemaa puolueensa sisällä jatkuvana keskustelun herättäjänä ja vastustamansa politiikan äänekkäänä kritisoijana, jokseenkin oman suosionsakin ehdoilla. Toisaalta hän tuntuu olevan ainakin hieman ylpeä siitä, että kykenee herättämään näinkin vahvaa keskustelua ja pystyvänsä sitä kautta mahdollisesti vaikuttamaan asioihin. Hän kommentoi myös näin: "Minulla on kokoomuksessa tärkeä rooli. Jos olisin hiljaa, voisivat puolueen ratkaisut joskus olla toisenlaisia." Omaksi tehtäväkseen hän näkee ennen kaikkea suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamisen. (Toivonen 4.2.1984)

Junnilan näkemyksen mukaan nuorten asenteet antikommunistisesti ajattelevia vastaan johtuivat siitä, että nuorilla ei voinut olla yhtä laajaa ja syvään painunutta kokemusta kommunismin poliittista vaaroista: vuodesta 1918, talvi- ja jatkosodasta, vaaran vuosista (Vares 1999, 80). Siis koska nuoret eivät olleet kokeneet näitä asioita, eivät he osanneet suhtautua asiaan samalla tavoin.

Edelleen vuonna 1981 puolueen puheenjohtaja Ilkka Suominen kuvasi puolueen oikeistoa kiusaavana paarma: "[-] se on kyllä rasite, mutta paarma korkeintaan pistää tai puree ja on keljumainen, kuitenkin se on vain paarma. Se voi tulla yllättäen ja niitä voi olla paljonkin, mutta ketään ne eivät pysty nujertamaan. Niiden kanssa on tultava toimeen." Suomisen mukaan siis oikeisto on olemassa, mutta sen kanssa on vain eletävä, vaikka se onkin rasite. (Tasavalta 4/1981) Tällä tavalla Suominen osaltaan vaikuttaa väheksyvän Mäki-Hakolaa, Junnilaa ja heidän kanssaan samalla tavalla ajattelevia, tai ainakin pyrkivän antamaan ulospäin kuvaa siitä, että he ovat selkeässä vähemmistössä puolueessa.

Junnilakin kuvasi vuoden 1973 valtiopäivien alkaessa eduskuntaryhmän ensimmäisen kokouksen avatessaan, että "Kokoomus on tätä nykyä revennyt kahtia ylhäältä alas asti kuin temppelin esirippu." (Junnila 1973, teoksessa Nummivuori 2009, 260). Kokoomuksen eduskuntaryhmässäkin tämä oli havaittu. Ryhmän

kokouksissa oli jatkuvasti erittäin kireä tunnelma, osa edustajista ei ollut keskenään puheväleissä, ovet paukkuivat ja puoluetovereita solvattiin lehdistöä myöten. Maaliskuussa 1974 eduskuntaryhmä asettikin lopulta työryhmän pohtimaan niitä keinoja, joilla henkeä ja ilmapiiriä voitaisiin ryhmässä parantaa ja luottamuskeskriisi voittaa. Tähän ryhmään kuuluivat Mäki-Hakola ja Junnila ja toisen ääripään edustajat Ilkka Suominen ja Juha Vikatmaa. Työryhmällä oli kuitenkin suuria erimielisyyksiä: Mäki-Hakola ja Junnila eivät esimerkiksi hyväksyneet Vikatmaan ja Suomisen vaatimaa ehdotonta ryhmäkurin noudattamista tai kaikkien ulkopoliittikkaan liittyvien lausuntojen tarkastamista ennen niiden esittämistä. Työryhmän tulokset jäivät siis lopulta melko laihoiksi, mutta loppuraportissa todettiin kuitenkin, että "parempi laiha sovinto kuin lihava riita." (Nummivuori 2009, 263-265)

Oppositioaseman ja henkilökemioiden lisäksi kokoomuksen ja Mäki-Hakolan ja Junnilan erimielisyydet pohjautuivat siis vahvasti Kekkoseen ja suhteisiin Neuvostoliiton kanssa, mutta myös kokoomuksen tekemään myötäilevään oppositiopoliittikkaan. Mäki-Hakola ja Junnila eivät voineet ymmärtää puolueen tietyn osan myönteisyyttä Kekkoseen ja hänen naapurimaan suhteisiinsa, tai puolueen yleistä myötäilevää linjaa. Samoin tämä toinen puoli koki Mäki-Hakolan ja Junnilan tekevän hallaa vastustuksellaan kokoomukselle. Osaltaan siis pelättiin puolueen hajaantumista. Mäki-Hakola toteaa itsekin Nykypäivälle kesäkuussa 1995 antamassaan haastattelussa nämä syyt tulehtuneiden välien taustaksi: "erimielisyydet keskittyivät ulkopoliittikkaan ja sen käyttämiseen sisäpolitiikassa. Nyt tuo vastakkainasettelu on hänen mukaansa hävinnyt. Sosialismi on romahtanut, Kekkonen jäänyt historiaan, ajat muuttuneet." (Nykypäivä 9.6.1995) Tilanne siis muuttui Kekkonen valtakauden päätyttyä ja Neuvostoliiton romahdettua.

5. Poikkeuslain ja Kekkonen kyseenalaistamista

5.1 Idänsuhteet tarkkailun alla

Urho Kekkonen ja hänen kannattajansa korostivat hyviä suhteita Neuvostoliittoon yhtenä Suomen tärkeimmistä ominaisuuksista. Kekkonen kuvaakin teoksessa "Muutoksen vuosikymmenet: suomalaista sisäpolitiikkaa ja idänsuhteita tasavallan presidentin silmin" puolueettomuuspolitiikkaa arvokkaana ainoastaan sillä edellytyksellä, että ulkovallat luottavat sen jatkuvuuteen ja vilpittömyyteen. Hän puolustaa Suomen ja Neuvostoliiton välejä sillä, että suuremman keskinäisen luottamuksen vallitessa Suomella on myös suurempi liikkumavapaus suhteessa muihin valtioihin. (Kekkonen 1975, 86-88)

Poikkeuslain alla joulukuussa 1972 Kekkonen matkustaessa Moskovaan selvittämään EEC-sopimusta ja Zavidovo-vuotoa, saa hän Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteerin Brezhneviltä suuren henkilökohtaisen luottamuslauseen. Brezhnev kertoo koko neuvostojohdon korkeasti arvostan Kekosta ja toivotaan hänen jatkavan työssään ystävyden lujittamiseksi Suomen ja Neuvostoliiton välillä vielä mahdollisimman kauan. (Suomi 1998, 125-128)

Idänsuhteisiin negatiivissävytteisesti suhtautuvia kirjoituksia Kekkonen kuvasi uhkana koko puolueettomuuspolitiikalle, kuten edellä on jo kerrottu. Kriittiset kirjoitukset uhkasivat hänen mukaansa koko kansakunnan etuja. Nämä kirjoitukset olisivatkin estettävä. (Kekkonen 1975, 82-84)

Mäki-Hakolan mukaan näihin aikoihin ulkopoliittisista syistä myöskään Kekosta ei saanut arvostella: "Lopuksi kaikki puolueet pakoitettiin kontilleen Isä Aurinkoisen taakse." Tämän seurauksena eduskunta pakotettiin valitsemaan "korvaamaton" uudelleen perustuslain vastaisesti. (Mäki-Hakola 29.1.1993) Nimityksen "Isä Aurinkoinen" - joka siis tunnetusti viittaa Neuvostoliiton johtajaan Staliniin, käyttö kuvaa hyvin Mäki-Hakolan suhtautumista Kekkoseen ja hänen Venäjän suhteisiinsa. Tämä kuvaa hyvin myös hänen retoriikkaansa: vahvojen tunteitakin herättävien termien käyttäminen oli luonteenomaista.

Junnila kirjoittaa vuonna 1973 ilmestyneessä "Vallankaappaus lain ja oikeuden varjolla"-teoksessaan Kekkonen ja poikkeuslain vaikutuksesta suomettumis-

käsitteen muodostumiseen ja näin ollen maan ulkoisen maineen kärsimiseen: "Juuri tällaiset tapahtumat ruokkivat maallemme kiusallisen finlandisoitumiskäsitteen leviämistä maailmalla, nyt jo kaukaista Kiinaa myöten." (Junnila 1973,85) Hän tuo esiin myös useita eri puolilla maailmaa julkaistuja lehtikirjoituksia, joissa tuodaan esiin huoli suomettumisesta ja poikkeuslaista. Yhtenä esimerkkinä hän antaa englantilaisen Financial Timesin Helsingin kirjeenvaihtaja Lance Keyworthin ironisen kuvauksen presidentin valinnan eroavaisuuksista Suomessa ja Neuvostoliitossa: "Neuvostoliitossa kansa saa sentään äänestää." (Junnila 1973, 135-136)

Mäki-Hakola sitoo myös selkeästi yhteen suhteet Neuvostoliittoon ja kokoomuksen hallituskelvottomuuden: "K-linjan miehet kulkivat Kremlin kammiossa kumartaen Leninin vaharuumista ja ottaen tämän perillisiltä rahaa vaalikassoihinsa. Pyytäen ulkopoliittista tukea entiseltä vihollismaalta kokoomuksen lyömiseen ja sen vaalivoitosta huolimatta syrjässäpittämiseen". (Mäki-Hakola 31.10.1992) Vaikka tämä kirjoitus oli tehty reippaasti Kekkonen ajan jälkeen kuvaa se edelleen Mäki-Hakolan näkemyksiä tästä ajanjaksosta.

Mäki-Hakolan mukaan 60- ja 70-luvun demokratiaa painoi raskas ja tukahduttava matto. Kekkonen ja hänen kannattajansa oppivat käyttämään sisäpolitiikassa tehokkaasti Neuvostoliitto-korttia, joka oli erityisen tehokasta Suomessa, jossa sodan muisto oli edelleen raskas. (Mäki-Hakola 12.11.1994) Ollessaan eduskunnassa koko ns. suomettumisen ajan eli vuodesta 1966 lähtien hän kuvaa poikkeuslakia näin: "kansalta otettiin valta ja eduskunta pakotettiin valitsemaan Kekkonen." Tämä ajanjakso oli Mäki-Hakolan mukaan hyvin vaarallista, sillä tällöin kansakunnan itseluottamus painettiin alas henkilö- ja puoluekohtaisten valtapyrkimysten takia. Suomen onni Mäki-Hakolan mukaan oli se, että "pahimmat tuhassa kierimisen vuodet sattuivat suurvaltojen liennytykskaudelle. Mitä olisivatkaan isänmaan kauppiaat tehneet, jos olisi ollut kriittiset ajat." (Mäki-Hakola 7.9.91) Neuvostoliiton uhka olikin sekä Mäki-Hakolan, että Junnilan käytetyimpiä teemoja poikkeuslain vastustamisessa.

Vuonna 1995 Keskipohjanmaalle antamassaan haastattelussa Mäki-Hakola kommentoi, että kokemustensa mukaan Neuvostoliiton vaikuttaminen oli kuitenkin pitkälti kiinni juuri Kekkosesta, ei välttämättä niinkään maasta itsestään.

Esimerkiksi kokoomuksen pitkä oppositiokausi oli hänen mukaansa pitkälti keskustapuolueen vaalitaktinen kysymys. Ulospäin pyrittiin luomaan sellaista kuvaa, että Neuvostoliitto suosi kokoomuksen pysymistä oppositiossa. Mäki-Hakola kertoo, ettei usko Neuvostoliiton johdon puhtaasti halunnen kokoomuksen pysyvän oppositiossa, sillä olihan kokoomus ollut hallituksessa sotien jälkeenkin. (Lehto 26.2.1995)

Huomionarvoista on myös se, että Neuvostoliiton johtavassa sanomalehdessä Pravdassa tartuttiin näihin eri tahojen poikkeuslakia arvosteleviin kirjoituksiin. Helsingin kirjeenvaihtajansa Juli Jahontovin Moskovon Pravdassa ilmestyneessä artikkelissa Kekkonen toimikauden jatkamista arvosteleva lehdistö kuvattiin taantumukselliseksi tarkoituksenaan mustamaalata Suomen nykyistä ulkopoliittista suuntausta sekä Suomen ja Neuvostoliiton ystävällismielisiä suhteita. Nämä "äärioikeistolaiset" hyökkäsivät Jahontovin mukaan Suomen rauhantahtoista ulkopoliittikkaa vastaan ja näin ollen toimivat mm. vuoden 1947 Pariisin rauhansopimuksen määräysten vastaisesti. Lehdistö, joka taas vastusti näitä ns. mustamaalauspyrkimyksiä oli luonteeltaan edistyksellistä. (Jahontov 1973, teoksessa Junnila 1973, 130-131) Kommenttien puolueellisuus oli siis ilmiselvää.

Suomettumiskäsite herätti siis suurta huomioita, Venäjän koettiin olevan liian vaikutusvaltainen suhteessa Suomeen. Pentti Mäki-Hakola ja Tuure Junnila kokivat suhteet Neuvostoliittoon Suomen kannalta ongelmallisiksi ja näkivät suomettumisen suurena ongelmana kansakunnan ja valtion tulevaisuuden kannalta. He eivät myöskään antaneet Kekkonen näkemysten Neuvostoliiton vastaisten kirjoitusten julkaisemista estää omien mielipiteidensä esiintuomista.

Mäki-Hakola ja Junnila eivät toki kieltäneet Neuvostoliiton suhteiden merkitystä kokonaisuudessaan. Kekkonen ja Neuvostoliiton suhteiden arvostelun ohella he kuitenkin myönsivät niiden tärkeyden. Mäki-Hakolan mukaan esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton välinen kauppa oli tärkeä ja hyvä asia ja maiden keskinäisiä suhteita tulisi muutenkin hoitaa. (Antti Blåfield 27.2.1981). Mäki-Hakola kuvaa kuitenkin ulkopoliitiikan vääristynyttä luonnetta: "Mutta ulkopoliittikkaa ei saa ottaa sisäpolitiikan välineeksi. Ne jotka ovat saaneet vallan ja pyrkivät valtaan, ovat käyttäneet ulkopoliittikkaa häikäilemättömällä tavalla aseenaan jo 50-luvulta

lähtien. (Erik Rissanen 21.2.1981) Tällä Mäki-Hakola viittaa ilmiselvästi mm. Kekkoeseen.

5.2 Käsittely täysistunnossa

Täysistunnossa pitämässään puheessa tammikuussa 1973 koskien tasavallan presidentin toimikauden jatkamista Mäki-Hakola kuvaa poikkeuslain ongelmia ja uhkakuvia. Hänen mukaansa Suomen kansa pitää luonnostaan tiettyjä asioita niin arvokkaina, ettei niihin saa puuttua kuin vaaran vuosina tai kriisitilanteissa. Hänen mukaansa kansalla on olemassa peruskäsitys siitä, mikä on oikein ja mikä on väärin. Mäki-Hakola kuvaa kansan tarvetta yhteiskunnan kestäväälle perustalle, jossa kaikenlainen eteenpäinmeno tapahtuu normaalia kehityksen tietä määrättyjen lainalaisuuksien pohjalta. Käytännön lainsäädäntö on myös tänä perustana. Mäki-Hakolan mukaan Suomen kansa on tottunut luottamaan perustuslakiin: "Sehän takaa hänelle oikeuden omalla vaalilipullaan pyrkiä oikaisemaan yhteiskunnallisia virhesuuntauksia tai yksinvalta- eli diktatuuripyrkimyksiä." Mäki-Hakola kuvaakin, että tämä on toiminut voimakkaana esteenä hillittömän vallanhimon toteuttamiseen. (Mäki-Hakolan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972 ptk III, 3420)

Komentillaan hillittömästä vallanhimosta Mäki-Hakola selkeästi viittaa Kekkoeseen, vaikka ei suoraan hänen nimeään mainitsekaan. Kekkoeseen viittaaminen tässä yhteydessä olisi ollut ehkä kokoomuksen suorapuheiselta häiriköltäkin liian pitkälle menevää. Kommentti siitä, että tiettyihin asioihin ei saa puuttua kuin vaaran vuosina tai kriisitilanteissa kuvaa myös Mäki-Hakolan näkemystä siitä, että poikkeuslailla ei tosiasiallisesti ratkaisi mitään Suomen ongelmia Neuvostoliittoon liittyen, vaan saattaisi tosiasiallisesti viedä Suomen suurempiin vaikeuksiin. Poikkeuslain puolustajathan vastakohtaisesti kuvasivat lain toteuttamista jopa välttämättömyytenä.

Mäki-Hakola kuvaa tässä eduskunnassa pitämässä puheessaan tätä suomalaisten vaalimaa perusarvojärjestelmää kohtaan suuntautuvaa hyökkäystä. Hänen mukaansa mm. käsitteitä himmentämällä sekä sanojen merkitystä muuttamalla kansa pyrittiin saamaan epävarmaksi siitä, mikä on oikein ja mikä on väärin. Mäki-Hakolan mukaan myös yleisradio oli valjastettu mukaan näihin pyrkimyksiin ja

tämä työ olikin nyt alkanut tuottamaan tuloksia. Hän kuvaa, että perustuslakiin kohdistuva hyökkäys oli aloitettu vuosi sitten ja toteutettu mm. perustuslain merkitystä väheksymällä. Tähän hyökkäykseen oli yhtynyt myös kokoomuslaisia. Nyt oltiinkin jo tilanteessa, jossa mielipiteen muokkauksessa oltiin päästy niin pitkälle, että laki voitiin esitellä eduskunnalle, sillä voitiin olla jo melko varmoja siitä, että eduskunnasta 5/6 oli saatu käännytetyksi ja lain hyväksymisestä voitiin olla lähes varmoja. (Mäki-Hakolan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972 ptk III, 3420-3421) Mäki-Hakola siis selkeästi suhtautui poikkeuslakia edeltäviin toimiin hyvin vastenmielisesti ja näki, että poikkeuslaki toteutettiin kyseenalaisin keinoin. Myös se, että hän kuvaa lain nostamista eduskunnan käsittelyyn vasta sitten, kun mielipiteen muokkauksessa oltiin päästy siihen pisteeseen, että lain hyväksyminen alkoi olla varmaa, kuvaa selkeästi turhautunutta asennetta lain toteuttamisen keinoja kohtaan.

Mäki-Hakola korostaa myös useaan otteeseen sitä, että perustuslaista oltiin tehty kauppatavaraa, eikä tästä kaupasta tulisi hyötymään ainakaan Suomen kansa. Mäki-Hakolan mukaan "kyseessä on kauppa, jonka yhteydessä kansalta riistetään sen kaikkein tärkein oikeus, sen ainoa mahdollisuus vaikuttaa asioihin eli äänioikeus." Mäki-Hakola esittää myös pelkonsa siitä, ettei laki tulisi jäämään ainutkertaiseksi ja saattaisi johtaa jopa Rooman vallan kaltaiseen diktatuuriin. Lisäksi Mäki-Hakola nostaa esiin näkemyksensä siitä, miten kansan mielipiteeseen suhtaudutaan. Hän kuvaa panneensa merkille eräiden poliitikkojen pilkallisen naureskelun kansalaisten vetoamuksille, adresseille ja julkilausumille, joiden avulla he pyrkivät tuomaan esiin huolensa omien perusoikeuksiensa polkemisesta. Tällaisen suhtautumisen Mäki-Hakola näkee vaarallisena ja ehdottaakin, että lain käsittelyä siirrettäisiin eteenpäin muutamalla päivällä, jotta kansalaiset vielä ehtisivät osoittaa mielipiteensä. (Mäki-Hakolan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972 ptk III, 3421) Diktatuuriin ajautumisen pelko toimi Mäki-Hakolalla siis merkittävän perusteena poikkeuslain hylkäämisen puolesta. Myös kansan mielipiteiden väheksyminen toimii suurena perusteena.

Myös Junnila kuvaa samassa täysistunnossa pitämässään puheessa länsimais-pohjoismaisen kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestyksen perustaksi kansalaisten oikeutta osallistua valtion asioiden järjestämiseen yleisillä, yhtäläisillä, salaisilla ja vapailla vaaleilla. Joissain muissa maissa Junnilan mukaan fasismi ja kommunismi

ovat jo onnistuneet riistämään nämä ominaisuudet. Tätä kyseistä presidentin toimikauden jatkamiseen kohdistuvaa lakiesitystä Junnila kuvaa ennen kaikkea fasistiseksi toimenpiteeksi, sillä vaikka se ei koske kansalaisten omistusoikeuteen, riistää se kansalta valtiollisen perusoikeuden tasavallan presidentin valintaan vaikuttamiseen. Lain hyväksyessään "parisataa poliitikkoo on parhaillaan anastamassa omiin käsiinsä keskeisen valtiollisen perusoikeuden Suomen kansalaisilta", Junnila kuvaa. Junnilan mukaan ne, jotka aikovat olla mukana toteuttamassa tätä lakia, rauhoittavat huonoa omaatuntoaan sanomalla, että toimenpide on täysin laillinen. Hänen mukaansa tämä laillisuuteen vetoaminen ei kuitenkaan tässä yhteydessä auta: "Lain verhon ovat diktaattorit ja kansalaisten poliittisten perusoikeuksien riistäjät aina osanneet vetää toimenpiteittensä suojaksi". Junnilan mukaan myös Hitler asetettiin perustuslain mukaisin muodon Saksan valtakunnan kansleriksi. Loppuviimein toimenpiteessä Junnilan mukaan oli kysymys "laillisuuden varjolla toimeenpantavasta vallankaappauksesta." (Junnilan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972 ptk III, 3413-3415)

Sekä Mäki-Hakolan, että Junnilan ilmaisut asiasta olivatkin hyvin vahvoja ja uhkaavia. Diktatuuri, vallankaappaus ja hyökkäys perusoikeuksia kohtaan toistuivat molempien puheenvuoroissa jatkuvasti. Myös Junnilan vetoaminen Hitlerin toimiin oli erittäin vahva retorinen keino.

5.3 Poikkeuslain ja Kekkonen vastustamisen yleiset perustelut

Pentti Mäki-Hakola ja Tuure Junnila vastustivat poikkeuslain lisäksi myös muita Kekkonen toimia hyvin voimakkaasti, minkä vuoksi he saivatkin osakseen suurta kritiikkiä niin Kekkonen kannattajien, kuin oman puolueensakin taholta. Heidän käsityksensä vaikuttavat olleen hyvin yhtenäisiä. Molemmat tuomitsivat poikkeuslain demokratian vastaisena. Vaasa-lehdessä huhtikuussa 1972 "Punainen palaa" otsikon alla Mäki-Hakola kirjoittaa "eräiden demokratioiden" vaalimenettelyistä yhden puolueen ehdokaslistoineen ja 99,9 prosentin äänestysosallistumisineen. Hän kuvaa tällaisten valintapojen surullisuutta: "Säälintunteesi takana oli tieto siitä, mikä merkitys tällaisessa demokratiassa enää yksityisen kansalaisen mielipiteellä on." Mäki-Hakola vihjaa Suomen kulkevan kohti tätä suuntaa listaamalla mm. käsitteet "sensuuri", "sosialismi",

"vallankumous", "aivopesu" ja "solutus" Suomen tilanteeseen sopiviksi. Hän kommentoi myös, että vaikka presidentin henkilöön on tässä yhteydessä turha puuttua, on kuitenkin todettava, että kommunistit olivat ensimmäisenä vaatimassa Kekkonen valintaa ja vieläpä poikkeuslailla. Mäki-Hakolan mukaan kansan valinnan mahdollisuus pyritään poistamaan: "Siinä ei ole enää kysymys diktatuurin siemenestä vaan kasvavasta diktatuurin puusta. Tästä on sanouduttava selvästi irti." Hän näkeekin, että kokoomuksen tulisi irtisanoutua poikkeuslaista sekä Kekkonen kannatuksesta kaikkine muotoineen ja vaatia normaalit vaalit sekä oma ehdokas. (Mäki-Hakola 24.4.1972)

Poikkeuslaki koettiin vahvasti perustuslain vastaiseksi. Esimerkiksi Junnila puhui tästä 14.1.1973 Helsingin Messukeskuksessa poikkeuslakia vastaan järjestetyssä tilaisuudessa. Hän kuvaa poikkeuslakia laillisuuden varjolla tapahtuvana vallankaappauksena, jossa parisataa poliitikkoa anastavat itselleen hallitusmuodossa kansalle taatun valtiollisen perusoikeuden osallistua yleisillä, yhtäläisillä ja salaisilla vaaleilla presidentin valintaan. (Junnila 1973, 113-118) Vastaavan puheen Junnila oli jo pitänyt täysistunnossa muutama päivä aikaisemmin, kuten edellisessä luvussa käy ilmi. Myöhemmin samana vuonna ilmestyvä kirja saa myös tähän viittaavan nimen: Vallankaappaus lain ja oikeuden varjolla.

Mäki-Hakola irtisanoutui presidenttikysymyksen ratkaisua koskevan puolueiden neuvottelijoiden antamasta julkilausumasta, joka kansainväliseen tilanteeseen vedoten edellytti ulkopoliittisen linjan jatkuvuuden turvaamista nopealla presidenttikysymyksen ratkaisemisella. Hän totesi tähän liittyen Vaasa-lehden kirjoituksessa: "Onko niin, että näiden osallistujien (myös Kokoomuksen nuorten liitto) mielestä demokratia onkin niin kallis asia, ettei sitä voida kansalle uskoa, eikä nimenomaan tällaisessa perusdemokratiaa koskevassa asiassa." (Mäki-Hakola 1.12.1972.) Junnila taas vastaavasti kirjoittaa teoksessaan Vallankaappaus lain ja oikeuden varjolla hallituksen tekemän poikkeuslakiesityksen olleen selkeästi maan etujen vastainen toimenpide. Hän kuvaa kansalta äänioikeuden riistävän esityksen luovan kansan keskuuteen voimakasta poliittista turhaumaa ja puolueiden välille vaikeita ristiriitoja, minkä lisäksi "se antoi samalla ulospäin kuvan siitä, että normaali länsimais-pohjoismainen demokratia ei Suomessa pelaa." (Junnila 1973, 85.) Junnila esittää lisäksi jo vuonna 1972 finlandoitumis-sanan syntyneen ja

levinneen nimenomaan Kekkonen kaudella (Junnila 1972, teoksessa Nummivuori 2009, 252). Poikkeuslakia kuvataan siis muun muassa maan etujen vastaisena toimena, kun taas poikkeuslain puolustajat perustelivat poikkeuslakia nimenomaan maan etujen mukaisena toimenpiteenä.

Junnilan mukaan "Kekkonen ja Kekkonen hillitön vallanhimo" olivat syinä moniin Suomen politiikkaa koskettaviin epäkohtiin. Suomen vaikeudet alkoivat vuonna 1956, jolloin Kekkonen valittiin ensi kertaa presidentiksi. Uuden Suomen haastattelussa Junnilla kuvaa Kekkonen toiminnan aiheuttaneen sen, "että kokoomus on ollut pitkään oppositioasemassa, etteivät kokoomus ja SDP ole uskaltaneet enää asettaa omaa presidenttiehdokastaan, että eduskunnan arvovalta on vähentynyt, että puolueettomuuspolitiikkamme horjuu, että Suomen poliittinen liikkumatila on J.K. Paasikiven jälkeen kaventunut." (Keränen 20.7.1980) Myös Mäki-Hakolan edellisessä luvussa esitetyssä puheessa eduskunnassa 9.1.1973 esiintyy termi hillitön vallanhimo, jolla Mäki-Hakola myös selkeästi viittaa Kekkoneseen. Tämäkin kuvaa Mäki-Hakolan ja Junnilan termistön samankaltaisuutta ja sitä, että he selkeästi olivat perillä toistensa sanomisista.

Junnilla luonnehtii poikkeuslakia käsitellyttä perustuslakivaliokunnan kokoontumista ja poikkeuslain hyväksymistä fasistiseksi. Hänen mukaansa poikkeuslaki tuotiin valiokunnan käsittelyyn salamavauhtia siitä syystä, että lain vastustajat eivät ehtisi koota rivejään. (Junnila 1973, 94-95) Tämä Junnilan kuvaama pikainen poikkeuslain käsittely vastustajien yllättämiseksi ei tunnu todellisuudessa toteuttavan poliittisen demokratian ja tasa-arvon ehtoa autonomisen mielipiteen muodostamisesta ja mielipiteiden huomioimisesta. Hänen mukaansa nopealla käsittelyllä pyrittiin siihen, että vastustajat eivät ehtisi valmistelemaan kantaansa. Nopea käsittely ei antanut tilaa itsenäiselle mielipiteen muodostamiselle eikä mielipiteiden tasa-arvoiselle käsittelylle. Myöskin luvussa 4.1. kuvatut painostus- ja kiristyskeinot kuvaavat mielipiteisiin ja äänestystuloksiin vaikuttamista ja puutteita poliittisen tasa-arvon toteutumisessa.

Voimakasta Kekkos-vastaisuutta kuvaa myös Junnilan heinäkuussa 1980 Uudelle Suomelle antama haastattelu, jossa Junnilla kuvaa lähes ainoana myönteisenä Kekkoneseen liittyvänä asiana Helsingin Munkkiniemessä asuvien mahdollisuutta hiihtää talvisin Tamminiemen edustalle presidenttiä varten tehtyjä latuja. Näitä

latuja pitkin hän tunnustaa itsekin käyneen suihkimassa. (Keränen 20.7.1980)

Mäki-Hakola perustelee Pohjanmaan Kansassa tammikuussa 1978 juuri presidentin valitsijamiesvaalien alla Kekkos-vastaisuuttaan Kekkosin sisäpoliittisten näkemysten voimakkaalla sosialistisuudella. Mäki-Hakola kertoo Kekkosin Arvo Hautalalle lähettämässään kirjeessä ilmaiseen elämäntehtäväkseen kommunistien hallitukseen saamisen. Kommunistien lopulliseksi tavoitteeksi Mäki-Hakola taas määrittää diktatuurin saavuttamisen. Myös Kekkosin oikeisto-oppositiota vastaan esittämä jyrkkä kritiikki herättää paheksuntaa, sillä Mäki-Hakola kokee sen hyökkäykseksi kokoomusta vastaan. Tässä yhteydessä Mäki-Hakola myös korostaa olevansa ainoastaan UKK:ta vastaan: "Kokoomuksen vastustamisesta en puhu mitään." Samassa haastattelussa hän kuitenkin toteaa, että otaksuu usean kokoomuslaisen äänestäjän siirtyvän näissä vaaleissa äänestämään kristillisiä, perustuslaillisia ja Skyp:ta tai jättävän kokonaan äänestämättä. Kysyttäessä toivooko Mäki-Hakola kokoomuksen saavan paljon ääniä näissä vaaleissa, hän kommentoi puhuvansa vain Kekkosesta, mutta myöntää, että tämä on mahdollista tulkita myös kokoomuksen vastustamiseksi. (Tuuri 14.1.1978)

Vuonna 1987 Pohjalaisen kirjoituksessaan Mäki-Hakola toteaa, että kokoomuksessa on pidetty kannattajiaan aina valistuneina. Tämän vuoksi kokoomus on pyrkinyt saamaan päätöksentekoa lähemmäs ruohonjuuritasoa ja vaatinut kansalle sanantilaa. Kekkosin kautena tästä oltiin kuitenkin vaitonaisia ja oikeistolaisten poikkeuslakia koskevat aloitteet ohitettiin. Poikkeuslakiin alennuttiin lopulta hallitushalujen vuoksi. (Mäki-Hakola 16.5.1987) Mäki-Hakola siis selkeästi painottaa kansalaisten aktiivisuutta ja tietoisuuden parantamista päätöksentekoa määrittävänä ominaisuutena. Poikkeuslaki sitä vastoin esti kansan aktiivista toimintaa ja tiedon saamista. Edustuksellisessa demokratiassa tapahtuva osallistumisen voidaan katsoa myös kehittävän kansalaisten aktiivisuutta ja parantavan tietoisuutta, joka edelleen johtaa parempiin lopputuloksiin, tämä varmasti toimi Mäki-Hakolan yhtenä motiivina hänen pitäessään kannattajia valistuneina.

Sekä Mäki-Hakola, että Junnila kritisoivat lisäksi molemmat presidentin vaalitapaa. Junnila kritisoi muun muassa jo vuonna 1973 presidentin virkakauden pituutta tai

lähinnä sitä, ettei sitä oltu mitenkään rajoitettu. Junnilan mukaan presidentin virkakausi tulisikin rajoittaa kahden kauden mittaiseksi, jotta voidaan USA:n mallin mukaisesti estää diktatuurin muodostuminen. Hän kertookin jo tehneensä lakialoitteen tästä vuonna 1966. (Junnila 1973, 147-148) Mäki-Hakola puhui lisäksi useaan otteeseen kaksivaiheisen kansanvaalitavan puolesta. Muun muassa Pohjalaisessa vuonna 1985 hän esittää vaalitavan muutosta ja kritisoi keskustapuolueen ja sosiaalidemokraattien vastustusta ja kommentoi, ettei kansalle uskalleta antaa valtaa, koska kansa estäisi valtapelin. (Mäki-Hakola 1.11.1985)

Junnila ja Mäki-Hakola arvioivat poikkeuslain monessa yhteydessä maan etujen vastaiseksi toimenpiteeksi. Sekä Mäki-Hakola, että Junnila puhuivat myös moneen otteeseen poikkeuslain loukkaavan kansalaisten oikeuksia. Äänestysoikeuden kuuluessa kansalaisten perusoikeuksiin molemmat pitivät poikkeuslakia selkeästi demokratian vastaisena. Mäki-Hakola toteaaakin edellä kuvatuksi tähän liittyen, ettei demokratiaa haluta uskoa kansalle poikkeuslain suhteen.

Junnila pelkäsi poikkeuslain aiheuttavan kansan keskuuteen ja puolueiden välille turhaumia ja ristiriitoja. Tunnetusti vaalien yhtenä tarkoituksena on päästä tarkastamaan poliittisten toimijoiden toimintaa ja tarpeen tullen päästä heistä eroon. Tätä varten yhteiskunnassa tulisi toimia myös mm. ajatuksen-, sanan- ja lehdistönvapaus, joista Mäki-Hakola oli huolissaan käyttäessään mm. termejä sensuuri ja aivopesu. Kuten edellä kerrottiin, poikkeuslaista oli Mäki-Hakolan mukaan sanouduttava irti sillä siinä on pohjimmiltaan kysymys diktatuurista. Poikkeuslain hyväksyessään kokoomus samalla hyväksyisikin diktatuurin.

Kuten edellä on esitetty, Mäki-Hakolan mukaan kansan valinnan mahdollisuus pyrittiin poikkeuslailla poistamaan, ja samoilla linjoilla myös Junnila kuvasi päätöksen riistävän kansalta sen äänioikeuden. Mäki-Hakolan ja Junnilan näkemysten mukaan kansan mieltymyksiä tai vaikutusmahdollisuuksia ei huomioitu ollenkaan. Heidän voidaan katsoa nähneen poikkeuslain myös moraalinvastaisena. Kansalle ei annettu juurikaan mahdollisuuksia tuoda näkemyksiään julki tai keskustella niistä avoimesti presidentin valinnan suhteen. Myös päätöksentekoa edeltävä keskustelu pyrittiin vaimentamaan esimerkiksi Kekkonen itsensä tuomitessa Neuvostoliiton vastaisen lehtikirjoittelun haitallisena.

Keskipohjanmaalle vuonna 1995 antamassaan haastattelussa Mäki-Hakola muistelee näitä aikoja. Hän kokee, että Suomessa ei toiminut puhdas demokratia 1960-luvun lopulta aina 1980-luvun alkuun. Kekkonen presidentinvalta ajoittui siis juuri näihin vuosiin. Hänen mielestään paine idästä mursi demokratia perusajatuksen ja Neuvostoliitto oli Suomen sisäpolitiikassa vahvasti läsnä, muun muassa hallituksia muodostettaessa. Mäki-Hakolan mukaan Neuvostoliiton vaikuttaminen Suomen politiikkaan oli pitkälti kiinni Kekkosesta: ”Itänaapurin vaikutus loppui melko tarkasti Kekkonen luopuessa presidentin tehtävistä”. (Lehto 26.2.1995.)

Lisäksi vuoden 1984 erimielisyyksistä huolimatta Mäki-Hakola näki jo tuolloin, että presidentinvaihdon jälkeen ilmapiiri oli raikastunut erityisesti sanomisen vapauden kautta. Hänen mukaansa ulkopoliittinen painostus ja pelottelu olivat jääneet pois. (Toivonen 4.2.1984)

Vuoden 1987 keväällä muodostettaessa Harri Holkerin sinipunahallitusta, siis sitä hallitusta jossa kokoomus oli mukana parin vuosikymmenen hallituspaitsion jälkeen, Mäki-Hakola oli eduskuntaryhmänsä kokonein kansanedustaja. Tästä huolimatta hänestä ei tullut ministeriä. Välien hiljalleen etenevästä parantumisesta huolimatta tähän saattoivat hyvin vaikuttaa myös nämä menneen taistelut ja erimielisyydet. Ministeriön sijaan Mäki-Hakola tosin sai johdettavakseen valtiovarainvaliokunnan. (Kunttu 2007, 309-310)

Mäki-Hakolan ja Junnilan Kekkos-vastaisuus oli siis monen asian summa. Neuvostoliiton uhka, kommunismin pelko, kokoomuksen syrjiminen, demokraattisen vaalitavan estäminen, vaihtoehtoisten presidenttiehdokkaiden puute, kokoomuksen rivien hajaantuminen, Kekkonen poliittinen toiminta ja hänen itsevaltaisenkaltaiset otteensa olivat omiaan herättämään vahvoja tunteita näissä kahdessa vahvat mielipiteet omaavassa henkilössä.

5.4 Mäki-Hakolan ja Junnilan itsearviot ja miten heidät yleisesti nähtiin

Toki Mäki-Hakolan ja Junnilan omat tarinat ja persoonat vaikuttivat myös heidän mielipiteisiinsä Kekkosesta ja poikkeuslain oikeutuksesta. Mäki-Hakola kuvaa Ilkka-lehden haastattelussa omaa oikeistolaisuuttaan perinteiseen

eteläpohjalaiseen elämänmenoon kuuluvaksi: "Täällä on pyritty aina itsenäiseen ajatteluun. Itsenäiseksi pyrkimisen syynä voidaan pitää sitä, että täällä ei koskaan ole esimerkiksi maanviljelijä ollut alistetussa asemassa. Hän on aina pyrkinyt säilyttämään asemansa itsenäisenä ja puolustanut sitä kuin silmäterää". (Ilkka-lehti 26.8.1980) Mäki-Hakola siis pohjaa ajatuksensa myös pohjalaisuuteensa. Hän myös sitoo eteläpohjalaisuuden ja kommunismin vastustuksen yhteen: hän kuvaan eteläpohjalaisten vapaudenrakkauden juontuvan aina nuijasodasta asti, jolloin Jaakko Ilkka hävisi ja maa hävitettiin. (Rissanen 21.2.1981) Muutamaa viikkoa aiemmin antamassaan haastattelussa samaa aihepiiriä koskien Mäki-Hakola kertoo kokevansa edustavansa kansan todellisia mielipiteitä eräänlaisena viimeisenä mohikanaanina (Tuuri 4.2.1981)

Junnila taas kuvaa omaa kokoomuslaisuuttaan keväällä 1974 Suomen Kuvalehden toimittajan Juha Nummisen haastattelussa vapaaseen yrittäjätoimintaan ja markkinatalouteen pohjaavaksi. Hän kuvaa olevansa länsimais-pohjoismaisen demokratian ja kulttuuriperinnön kannattaja ja pitävänsä erityisen arvokkaana vapaata keskustelua ja poliittista sananvapautta (Junnila teoksessa Nummivuori 2009, 274-275) Itsenäisyys, vapaus ja niistä kiinni pitäminen kynsin ja hampain näkyikin sekä Mäki-Hakolan, että Junnilan teksteissä jatkuvasti. Neuvostoliiton vaikutuspiirissä oleminen ja syvemmällä ajautuminen kannustivatkin heitä monesti yhä vahvempaan poikkeuslain vastustukseen.

Huomionarvoista on myös se, että Mäki-Hakola ja Junnila määriteltiin hyvin samankaltaisin termein. Sen lisäksi, että heitä kuvattiin mm. edellä kuvatusti "paarmoiksi" tai "häiriköiksi", liitettiin heihin myös monia muita kuvailuja. Myös paljon positiivisia sellaisia. Mäki-Hakola kertoo Suomen kuvalehdelle vuonna 1981 antamassaan haastattelussaan puolueen puheenjohtajan Ilkka Suomisen kuvanneen Mäki-Hakolaa "yksinäiseksi sudeksi" (Antti Blåfield 27.2.1981). Lisäksi Mäki-Hakolaa kuvattiin vuoden 1981 Pohjanmaan kansan haastattelussa "kokoomuksen viimeiseksi suoraselkäiseksi kansanedustajaksi" (Tuuri 4.2.1981) ja pari viikkoa tämän jälkeen Ilta-Sanomissa ilmestyneessä kirjoituksessa "uuskokoomuslaisen ulkopoliitiikan johtavana toisinajattelijana". Tässä Ilta-Sanomien artikkelissa työtoverit eduskunnasta kuvasivat Mäki-Hakolaa lisäksi seuraavin termein: "Jääne koti-kirkko-isänmaa-kolmiyhteydestä", "yksvakaata eteläpohjalainen, jolle ryssä on aina ryssä", "Karin piirrosten kypäräpää" ja

"vilpitön vapaustaistelija ja Jaakko Ilkan perillinen. (Rissanen 21.2.1981)

Sen lisäksi, että Mäki-Hakolaan liitettiin käsitteet "ehdottomuus" ja "jyrkkyys", nähtiin hänessä myös paljon arvostettavan parlamentaarikon ominaispiirteitä ja häntä pidettiin omassa eduskuntaryhmässään selvänä mielipidevaikuttajana. Mäki-Hakolan myös kuvattiin olevan "semmoinen tyypillinen pohjalainen jäärä, joka aikoinansa katsoi aina kannanottonsa riippuvan Pentti Mäki-Hakolasta enemmän kuin ryhmän päätöksestä". Hänen kuitenkin kuvattiin omaksuneen pääministeripuolueen lojaalin parlamentaarikon roolin sen jälkeen kun kokoomus jälleen pääsi mukaan hallitukseen. Mäki-Hakolan kuvattiin esittäneen tällöin myös ryhmän uusille jäsenille, "että tiedätte sitten, että me ollaan nyt hallituksessa ja se tarkoittaa sitä, että me tuemme hallitusta." (Kunttu 2007, 310)

Lisäksi Mäki-Hakola sai kiitosta eri puolueiden valiokuntajäseniltä hyvistä ja toimivista suhteista puheenjohtajaansa. Vaikka näkemyksissä olisikin ollut eroja, niiden ei annettu vaikuttaa asiakysymyksiin eikä asioiden hoitamiseen. (Kunttu 2007, 311)

Junnilaa vastaavasti kuvattiin taas monessa yhteydessä "vastavirtaan uivaksi yksinäiseksi loheksi". Ensimmäistä kertaa ilmeisesti tätä kuvausta käytettiin Junnilan 1972 ilmestyneessä teoksessa Noottikriisi tuoreeltaan tulkittuna. (Nummivuori 2009, 192) Junnilan kuvataan myös nauttineen roolistaan vastavirtaan uivana lohena. Tätä kuvaa se, että jopa vuosikymmeniä sitten syntyneitä näkemyksiään Junnila ei suostunut asettamaan hetkeksikään kyseenalaisiksi. (Keränen 20.7.1980) Vuonna 1980 Uudessa Suomessa Junnilan taas määriteltiin olevan "käsite suomalaisessa politiikassa", "eduskunnan yksi harvoista väriläiskistä", sekä hänessä kuvattiin symbolisoituvan suomalaisen oikeistolaisuuden (Keränen 20.8.1980) Lisäksi häntä kuvattiin "radikaaliksi toisinajattelijaksi" (Alavaikko & Lyytinen 1995) Lisäksi monet kansanedustajat olivat mielipide-eroistaan huolimatta valmiita myöntämään, että Junnilan ollessa poissa eduskunnasta keskustelun taso eduskunnassa latistui entisestään (Keränen 20.7.1980)

Nämä erilaiset määrittelyt Mäki-Hakolasta ja Junnilasta kuvaavatkin hyvin heidän asemaansa sekä poikkeuslain vastustajina, että myös puolueensa toimijoina sekä

myös sitä arvostusta, jota he molemmat nauttivat, vaikka kokivatkin myös suurta vastustusta. Samankaltaiset kuvaukset heijastavat myös heidän samankaltaista ajatusmaailmaansa.

6. Remonttimiehet Kekkonen puolella

6.1 Remonttimiesten tarkoitus

Kokoomuksen sisällä oppositioasemaan kyllästyneiden - lähinnä nuorista kokoomusmiehistä koostuneiden, poliittisten toimijoiden taholta perustettiin ns. kokoomuksen remonttimiehet. Liike pyrki puolueen uuden puheenjohtajan Juha Rihtniemen johdolla kääntämään puolueen politiikkaa ja suhdetta presidentti Kekkoeseen hallituskelpoisempaan suuntaan. Heitä kutsuttiin remonttimiehiksi Juha Rihtniemen vaalimainoksen vuoksi, jossa ehdokkaat esittäytyivät työhaalareissa. Voidaan katsoa, että liikkeen ansiosta kokoomuksessa laajemmin alettiin suhtautumaan suopeammin kommunisteihin sekä tukemaan Paasikivi-Kekkonen linjaa ulkopoliitikassa. (Kokoomus 2014)

Kokoomuspuolueen vanhoillisessa siivessä, johon Mäki-Hakola ja Junnila ilmiselvästi kuuluivat, oltiin huolissaan nuorten remonttimiesten lipeämisestä vanhoista konservatiivisista arvoista heidän tuodessa esiin kansainvälisyyttä, sosiaalisuutta, Kekkoa jne. Remonttimiehissä ja monien muidenkin nuorten kokoomuslaisten piirissä nähtiin, että vanhakonservatiiviset arvot eivät enää riittäneet. Vanhakonservatiivisuudesta oli päästä irti myös siksi, että hallitukseen ei olisi mahdollista päästä ohi presidentin tai keskustapuolueen eikä ilman ulkopoliittista uusiutumista. Kekkonen oli se henkilö, joka pystyisi pakottamaan keskustapuolueen hallitusyhteistyöhön kokoomuksen kanssa. (Vares 1999, 74-77) Nämä ovatkin seikkoja, jotka käyvät ilmi keskeisinä tekijöinä toteuttamissani haastatteluissa Ilkka Kanervan, Ilkka Suominen, Heikki A. Ollilan ja Pertti Salolaisen kanssa.

Ilkka Kanerva toimi yhtenä keskeisimmistä henkilöistä remonttimiehissä. Toukokuussa 2014 toteutuneessa haastattelussa Kanerva itse kuvaa Ilkka Suomista tärkeimpänä remonttimiehenä. Omaksi henkiseksi ja poliittiseksi isoveljekseen sekä hengenheimolaisekseen Kanerva näkee kuitenkin remonttimiesten "leaderin" Juha Vikatmaan. Kanerva itse kertoo roolinsa remonttimiehissä olleen linjan vetäjä ja sisällöntuottaja. Hänen mukaansa puolueen oli toimittava niin, että se kykeni saamaan suomalaisen keskiluokan luottamuksen. Tärkeät teesit koskettivat sosiaalipoliitiikkaa, kulttuuripoliitiikkaa ja talouspolitiikkaa. Kanerva kuvaa kokeneensa, että puolueen linja oli liian oikeistolainen ja oikealta puolue ei voi

saada lisää kannatusta. Hyvin oikeistolaisen politiikan kannatuspohja oli kapea ja puolueen tulisi hakeutua enemmän keskustaan. Puoluekentän poliittisten yhteistyösuhteiden parantaminen ennen kaikkea keskustapuolueeseen, mutta myöskin muiden vakiintuneiden puolueiden kanssa oli tärkeää. Lisäksi merkittävänä intresseinä olivat ulkopoliittikka ja pääseminen asiallisiin suhteisiin Kekkonen kanssa. Nämä Kanervan mukaan toimivat remonttimesten uudistusmielisen linjan perusdoktriineina. (Kanerva 2014)

Huomionarvoista on myös se, että huolimatta Kekkonen peruslähtökohtaisesti negatiiviselta vaikuttavasta suhtautumisesta kokoomuslaisiin, oli Kanervalla hänen kanssaan hyvät suhteet: "Mulla oli tavallaan erityissuhde ja olin hänen tämmöinen suosikkipoikansa kokoomuksessa." Kanerva itse pyrki aktiivisesti tulemaan kutsutuksi ja Kekkonen myös henkilökohtaisesti suoraan kutsui Kanervaa vierailuille Tamminiemeen. Kekkonen niin kutsutuilla "lastenkutsuilla", joita Kanerva kuvaa pari-kolmekymppisten kulttuuriällymystön tapaamisiksi, Kanerva muistelee olleensa ainoa kokoomuslainen. (Kanerva 2014) Kanerva oli siis onnistunut pääsemään presidentti Kekkonen kanssa hyviin väleihin, joita hän myös aktiivisesti pyrki hyödyntämään. Tämä yhteistyö selkeästi oli onnistunutta hänen päästyään kokoomuslaisena mukaan näille Kekkonen järjestämille kutsuille.

Ilkka Suominen kuvaa remonttimesten taustaksi jokaisen puolueen pyrkimyksiä vaikuttaa myönteisesti maan asioihin. Oppositiosta käsin sitä oli vaikea tehdä. Suominen mukaan 1970-luvun valtiosäännön puitteissa kokoomus pystyi korkeintaan estämään huonoksi kokemiaan asioita. Remonttimiehet pyrkivät juuri siihen, että puolue voisi vaikuttaa. "Sen ajan Suomessa ei voinut vaikuttaa ohi Kekkonen [- -] ja siksi pyrimme haihduttamaan kokoomuksesta sitä kuvaa, että maalle Kekkonen on kaiken pahan alku ja juuri", Suominen kertoo. Neuvostoliittoon Suominen kuvaa suhtautuneensa realistisesti mutta toiminnallaan pyrkineen luomaan Neuvostoliiton suuntaan sitä kuvaa, että kokoomus ei hallituksessa muuttaisi Suomen ulkopoliittista linjaa. Suominen myös huomauttaa, etteivät remonttimiehet perustaneet mitään "junttaa" ja hän itse oli aina Holkerin takana. (Suominen 2014)

Heikki A. Ollila toimi niihin aikoihin kokoomusnuorten liittohallituksen jäsenenä. Hän toimi Tampereella ja kertoo, ettei hänellä ollut selkeää kuvaa siitä, miten

remonttimiesten ydinjoukko organisoivat toimintaansa Helsingissä. Ollessaan liittohallituksen jäsen tämä remonttimiesten kannattama linja oli kuitenkin valtavirtaa: "Uskottiin, että tie vaikuttamiseen, eli hallitukseen voi tapahtua vain, kun saadaan puoluesuhteet kuntoon Kekkoseen, keskustaan ja Neuvostoliittoon. (Ollila 2014) Myös Pertti Salolainen kuvaa remonttimiesten toimintaa pyrkimyksenä pois noin 20 vuotta jatkuneesta oppositiosta. Hänen mukaansa vain osa nuoleskeli Kekkosta ja Neuvostoliittoa. (Salolainen 2014)

Kaikkien neljän haastatellun näkemykset remonttimiesten taustasta ovat siis hyvin yhtenäiset. Ajatukset hallitukseen pääsystä, yhteistyösuhteiden parantamisesta ja kokoomuksen asemasta olivat tärkeimmät toimintaan vaikuttaneista teemoista. Kekkoseen ja Neuvostoliittoon suhtautuminen ja tietyn kuvan antaminen tähän suuntaan olivatkin tärkeitä toimintaa määrittäneitä tekijöitä.

6.2 Poikkeuslaki remonttimiesten näkökulmasta

Ilkka Kanerva kertoo itse muodostaneensa oman myönteisen näkemyksensä poikkeuslaista 1970-luvulla pohjaten isoihin kokonaisuuksiin: " pienistä puroista en saa sitä kokonaiskuvaa, vaan mun on hahmotettava se maisema ja siitä sitten, jos se maisema on oikea, niin monet tapahtumat ovat loogisia". Suomi oli tiukoista sodanjälkeisistä asetelmista ja Neuvostoliiton Suomen sisäisiin asioihin puuttumisen vaiheesta menossa hiljalleen kohti länttä. Taustana oli Suomen hankala tilanne Pohjoismaiden neuvostoon liittymisen kanssa 1950-luvulta. Samoin YK-jäsenyyden kanssa oltiin jouduttu taistelemaan. Taka-askelia koettiin myös mm. Nordek- yhteistyön kanssa, jolloin Suomi pyrki hakeutumaan talousliittymään Pohjoismaiden kanssa ja josta sitten lopulta peräännyttiin. (Kanerva 2014)

1970-luvulle tultaessa taustalla tämä kehitys Kanerva näki, että EEC:n meno oli Suomelle paitsi taloudellisesti ja kaupallisesti, mutta ennen kaikkea ulkopoliittisesti "iso rasti". Ajan olosuhteissa tämän rastin saavuttaminen ja kohti länttä pääseminen edellytti Kekkosen mukanaoloa, sillä ulkopoliittikan kaikki langat olivat monopolisesti hänen käsissään. Kanervan mukaan Kekkosta ei yksinkertaisesti vain voitu sivuuttaa. Toisaalta Kekkonen edusti myös Neuvostoliiton valtiojohdolle sitä henkilöä, jonka kautta Suomen asiat hoidettiin.

Kekkonen oli paras takuumies vakuuttamaan Neuvostoliiton johto siitä, että vaikka Suomi menisikin EEC:hen ei se halunnut sillä vastavuoroisesti heikentää suhteitaan Neuvostoliittoon. Näin ollen tämä oli suuri mahdollisuus Suomelle edetä kohti länttä, Kanerva kuvaa. (Kanerva 2014)

Kanervan mukaan nämä olivat ne seikat, joilla poikkeuslakikin voitiin perustella, vaikkakin sillä oli ongelmansa: "tämä teki tästä asiasta järkevän. Myönnän kernaasti, että se ei ollut mikään demokratian tyyli puhdas oppitunti, mutta se oli tarkoituksenmukaisuuspolitiikan vinkkelistä tavattoman perusteltu hanke. Ja mä olen tänä päivänä sitä mieltä, että se hinta, joka poikkeuslakina toteutettiin, se hinta kannatti maksaa siitä, että Suomi selkeästi avasi väyliä länteen ja ankkuroitui läntisen yhteisön jäseneksi". Poikkeuslaki näin ollen mahdollisti Suomen lännettymisen. Näin toimien Suomi ei saanut Neuvostoliiton suunnalta sellaista vastapainetta, joka olisi tehnyt EEC-sopimuksen solmimisen mahdolliseksi. "Silloin elettiin siis sellaisessa vaiheessa, jossa Neuvostoliitto vaikutti Suomen asioihin hirveän suoralla tavalla monin paikoin ja jos siinä ei olisi ollut tällaista ikään kuin bufferia, tämmöistä välittäjää niin kuin Kekkonen oli niin mä epäilen, että kenenkään muun rahkeet ei olisi kestäneet viedä koko hanketta Kremlin johtajien suunnassa läpi". (Kanerva 2014)

Ilkka Suominen kuvaa Kekkonen "peliä" tulla valituksi ilman vaaleja hankalana. Monia eri tapoja mietittiin, mutta kaikki niistä olivat jollain tavalla poikkeuksellisia. Suominen kertoo olleensa itse mukana monissa kokoomuksen sisäisissä pohdintoissa, joissa tilanteeseen haettiin poispääsyä. Suominen perustelee poikkeuslakia siten, että sitoutumista länteen eli EEC-sopimusta ei ollut mahdollista saada aikaan ilman, että Kekkonen ottaa kantaakseen Neuvostoliiton paineen: "Reaalimaailmassa lännen kyljessä pysyminen oli paljon tärkeämpää, kuin pieni kuhmu valtiosäännössä." Lain tullessa eduskuntaan Suominen kertoo äänestäneensä sen puolesta ja lobanneensa ryhmätovereitaan lain puolelle. Suominen suhtautuu edelleen poikkeuslakiin välttämättömyytenä, joka oli tehtävä. Tuon ajan Suomen Suominen näkee varsin johdettuna demokratiana, mutta demokratiana kuitenkin. Poikkeuslainkin hän kuvaa tulleen tehdyksi täysin laillisesti. Kekkonen kanssa hän ei itse ollut tekemisissä ennen kuin vasta toimiessaan puolueen puheenjohtajana 1979-1981. (Suominen 2014) Kohtuullisen suopeasti poikkeuslakiin suhtautuvista näkemyksistään huolimatta Suominenkin

siis näkee Kekkonen toiminnan "pelinä", joka oli tilanteena hankala. Hänkin siis tunnustaa näin ollen, että Kekkonen taktikoi ja toimi tietyissä asioissa vähintäänkin erikoisesti, eikä ollenkaan normaalien tapojen mukaisesti.

Heikki A. Ollila kommentoi poikkeuslaista tarkoituksen pyhittäneen keinot, mutta huomauttaa samalla, että: "toisaalta on vaikea arvioida, mitä sen ajan poliittisessa ympäristössä olisi tapahtunut, jos näin ei olisi menetelty". Hänen mukaansa Brezhnevin johtamana Neuvostoliitto oli pahimmillaan ja samalla Suomella oli suuri tarve järjestää myös kauppasuhteensa länteen. Ollillakin siis kannatti poikkeuslakia perusteinaan Suomen ulkopoliittisen linjan jatkuvuuden turvaaminen ja kokoomuksen aseman parantaminen: tarve päästä "hovikelpoiseksi". Ollila katsoo, että Kekkonen käytti valtaoikeuksiaan ihan perustuslain ääri rajoilla, mutta enemmistö salli sen. Ollilan mukaan tämän päivän näkökulmasta katsoen demokratia ei toiminut ja siinä oli varmasti silloin "oikaisuja". Hän toteaa poikkeuslakimenettelyn olleen kuitenkin laillinen: "mutta toivotaan, ettei vastaaviin koskaan mennä". (Ollila 2014)

Pertti Salolainen kertoo suhtautuneensa poikkeuslakiin kriittisesti, mutta sen avulla oli tärkeää varmistaa EEC:n kautta läntinen suuntautuminen. Salolainen kommentoi poikkeuslain olleen "väärin, mutta niissä oloissa välttämätöntä". Demokratiasta Salolainen kommentoi sen toimien ontuen ja, että: "kokoomus oli ulkopoliittinen sylkykuppi." (Salolainen 2014)

Kaikkien haastateltavien puheenvuoroissa poikkeuslain hyväksymisen yhtenä tärkeimpänä perusteena toistuvat länteen suuntautuminen ja lännettymisen tarve. Tämä on mielenkiintoinen seikka huomioonottaen Mäki-Hakolan, Junnilan ja muidenkin poikkeuslain vastustajien argumentit suomettamisesta eli joutumisesta Neuvostoliiton valtapiiriin. Siis sen, minkä nämä poikkeuslain puolustajat näkivät keinona mahdollistaa suhteet länteen, vastapuoli näki kasvavana uhkana Neuvostoliiton valtaan joutumisesta. Samalla asialla näyttää siis olleen kaksi täysin erilaista kääntöpuolta riippuen siitä, mitä pyrittiin tuomaan esiin ja kuka asiasta puhui. Tämä kuvaa erinomaisesti tilanteen ristiriitaisuutta.

Kaikki haastateltavista myöntävät, että poikkeuslain toteuttaminen oli jokseenkin ongelmallista, mutta ovat kuitenkin sitä mieltä, että se oli vähintäänkin

välttämätöntä. Tässä edelleen korostuu vastustajien ja puolustajien vastakohtaisuus: Mäki-Hakola, Junnila ja muut poikkeuslain vastustajat näkivät taas vastakohtaisesti poikkeuslain estämisen välttämättömyytenä Suomen tulevaisuuden turvaamiseksi. Mielenkiintoista onkin se, että molemmat puolet puolustavat kantojansa samankaltaisilla argumenteilla, mutta täysin eri lähtökohdista.

6.3 Ketkä sopivat puolueeseen

Vesa Varesen teoksessa *Kaksi askelta edellä* kuvataan nimettömäksi jääneiden oikeistosiiven kriitikkojen näkemyksiä äärioikeistolaisiksi katsotuista "riippakivistä" vuoden 1977 puoluekokouksen yhteydessä. Junnilan, kälviäläisten ym. "poliittisesti epäluotettavan aineksen" toivottiin eroavan tai tulevan erotetuksi. Tällöin he voisivat perustaa oman puolueensa, jonka nimeksi ehdotettiin "henkisesti maho". Lisäksi "Mäki-Hakolan hengenheimolaisten" tuli näiden näkemysten mukaan tutustua kokoomuksen perustavoitteisiin. Mikäli ne eivät miellyttäisi toivottiin, että "Mäki-Hakola ja kumppanit tekisivät asiasta ainoan oikean johtopäätöksen ja lähtisivät tekemään politiikkaa kristillisten ja perustuslaillisten kanssa". Esitettiin myös, että "vain äärioikeistosta irrottautuminen vie vahvasti Kekkosen ja vastuun linjalle". (Vares 1999, 183-184) Monet nuoret kokoomuslaiset olivatkin sitä mieltä, että vain luotettavat Paasikiven-Kekkosen linjan kannattajat sopivat kokoomukseen ja puolueen päätöksiä oli jokaisen noudatettava (Vares 1999, 113)

Myös Nurmon kokoomuksen historiikissa yhdistyksen Internet-sivuilla kerrotaan, että "remonttimiehet suorastaan toivoivat, että junnilalaiset ja mäkihakolaiset olisivat puolueesta lähteneet." Viitaten Matti Kuparin kolumniin Pohjalaisessa 17.11.2001 sivuilla kerrotaan remonttimiesten käyttäneen sanontaa "On ajettava niin lujaa, että sonta räpäjäää". Tällä historiikin mukaan tarkoitettiin menemistä vasemmalle niin, että hirvitti. (Rasku 2001)

Kuten luvussa 4.3 on kerrottu myös Ilkka Kanerva toivoi Mäki-Hakolan, Junnilan ja Kullervo Rainion loikkaavan oikealle. Kanerva muistelee perustaneen kantansa siihen, että hän halusi tehdä kokoomuksesta vaikutusvaltaisen puolueen: "kokoomuksen luonteva paikka oli mun mielestäni jo tuolloin maan hallituksessa".

Kokoomus oli kuitenkin lähinnä ulkopoliittisista, mutta myös sisäpoliittisista syistä oppositiossa: "Ulkopoliittinen syy oli Neuvostoliitto ja sisäpoliittinen syy oli keskustapuolue". Suomessa oli tilanne, jossa keskusta kykeni hallituksessa käyttämään kokoomuksen hankkimaa kannatusta, käytti sen itsensä hyväksi ja oli tavallaan kokoomuksen hankkimalla enemmistöllä hallituksessa. 1960-luvun lopulla oli vaihe, jolloin eduskunta oli vasemmistoenemmistöinen, mutta muutoin eduskunta oli porvarienemmistöinen. Kanervan mukaan 1970-luvulla tämä asetelma alkoi käydä hyvin rankaksi ja epäoikeudenmukaiseksi. Kokoomus kasvatti vaali vaalita kannatustaan, mutta ei päässyt ollenkaan hallitukseen. (Kanerva 2014)

Kanerva kuvaa 1970-luvun tilannetta: "meillä oli Junnilat ja Mäki-Hakolat ja muutamat muut, jotka antoivat kepulle, Kekkoselle ja myöskin totta kai vasemmistolle oikeutetun perustan sanoa, että kokoomus on neuvostovihamielinen ja, että kokoomus ei tue maan ulkopoliittista linjaa". Kanerva kuvaa nämä seikat pyhitetyiksi argumenteiksi sille, että kokoomusta ei voitu ottaa hallitukseen: "Ei niissä olosuhteissa ollut mahdollista, että neuvostovihamielinen tai Kekkos-vihamielinen puolue olisi tullut hallitukseen." Kekkoson hallitessa myös hallituksen nimitysprosessia tämä johti siihen, että hallitukseen päästäkseen puolueella ja sen toimijoille tuli olla vähintäänkin säälliset suhteet presidenttiin. Myöskään silloiselle kommunistikomennolle Moskovassa ei pitänyt Kanervan mukaan antaa syitä kokoomuksen pitämiseksi poissa hallituksesta. Neuvostoliitolle ei tullut näyttää, että Suomessa oli voimia, jotka eivät olleet maiden välisten hyvien suhteiden kehittämisen kannalla. (Kanerva 2014) Kanervan näkökulman mukaan politiikan siis tuli olla ainakin jokseenkin Kekkost ja Neuvostoliittoa myötäilevää, tällä tavalla hänen näkemyksensä mukaan tilanne voisi edetä ja kehittyä myönteisemmäksi kokoomukselle.

Henkilöt, jotka eivät sopineet tähän Kekkos- ja neuvostomyönteiseen muottiin, häiritsivät muun puolueen pyrkimyksien toteutumista. Tämä oli Kanervan mukaan puolueen ison valtaenemmistön kannalta hyvin hankala ja epäreilu tilanne: "jotkut saattoivat olla ikään kuin puhdasotsaisia ja periaatteen ihmisiä". Näin ollen puolueen sisäisestä vähemmistöstä käsin kyettiin rakentamaan barrikadeja estämään kokoomuksen hallitukseen pääsy. Mukana näissä loikkauskehotuksissa oli myös nuoren miehen malttamattomuutta ja kiihkoa pyrkimyksissä päästä

eteenpäin, mutta tilanne Kanervan näkökulmasta näytti siltä, ettei se koskaan kehittyisi suotuisammaksi kokoomuksen kannalta. Kanerva kuvaa, että turhautuminen näiden arvojen vastaista toimintaa kohtaan kasvoi varsinkin, kun kokoomuksen entinen puheenjohtaja Paasikivi oli ollut rakentamassa tätä tavoiteltua ulkopoliittista linjaa. Kanerva kummeksui sitä, että tähän Paasikiven luoman linjan toteutukseen ei kokoomuksen sisällä uskottu ja kuvaa: "tämä oli semmoinen seikka, jonka kanssa sitten jahnattiin tietysti vähemmän sivistyneellä tavalla". (Kanerva 2014)

Ilkka Suominen kertoo, ettei koskaan kuulunut niihin, jotka olisivat potkineet ketään ulos kokoomuksesta: "Sen sijaan jokainen voi itse harkita onko kokoomuksessa vai jossain muualla." Suomisen mukaan Mäki-Hakolan ja Junnilan pysyminen kokoomuksessa osoittaa heidänkin ymmärtäneen poikkeuslain olevan vain yksityiskohta: "ja ehkäpä herkullinenkin tehdä näkyvää politiikkaa." (Suominen 2014) Pertti Salolainen kommentoi pitäneensä Mäki-Hakolaa ja Junnilaa aina kokoomuslaisina hienoina miehinä, eikä ollut ajamassa heitä pois vaikka tilanne kokoomuksessa olikin hyvin riitainen (Salolainen 2014). Heikki A. Ollila kuvaa taas loikkaustoiveiden johtuneen kuvitelmista siitä, että tämä puhdistus edesauttaisi hovikelpoisuutta. Hänen mukaansa vähän yli parikymppinen nuori näki asiat yksioikoisesti. (Ollila 2014)

Näiden haastattelujen perusteella voi päätellä, että myöskään remonttimiehissä ei oltu täysin yksimielisiä siitä, miten tavoitteita tulisi toteuttaa. Kuitenkin Kekkoseen ja Neuvostoliittoon suhtautumista tulisi tarkastella varovaisesti ja jyrkimmät kannanotot pyrkiä rauhoittamaan. Kanerva ja Ollila vaikuttivat suhtautuvat jyrkemmin Mäki-Hakolaan, Junnilaan ja muihin neuvostoliitto- ja Kekkos-vastaisiin toimijoihin, kun taas Suominen ja Salolainen kuvaavat, etteivät nähneet heidän kuulumistaan kokoomukseen ainakaan kovin ongelmallisena. Kanerva ja Ollila tosin mainitsevat, että mukana heidän silloisissa ajatuksissaan oli mukana myös nuoruuden intoa ja ehkä mustavalkoista ajatteluakin. Nykypäivän ajatusmaailma siis vaikuttaa olevan hieman erilainen ainakin koskien puolueesta erottamista.

6.4 Keskinäiset suhteet ja taistelut

Ilkka Kanervaa kuvailee poikkeuslakiin liittyneen taistelun olleen kovaa. Ristiriidat

näkyivät arkipäivässä ja sosiaalisissa suhteissa. Luonteva vuorovaikutus ja kanssakäyminen ei ollut mahdollista: "ne roolit olivat niin vahvat, että tavallaan sen roolin uskottavuuskin edellytti sitä, ettei tapahtunut mitään sisäistä veljeilyä. Jos mä olisin ruvennut miettimään Mäki-Hakolan ja Junnilan kanssa, että kuinka se on, niin silloinen puolueen nuorisoliitto olisi pitänyt mua rintamakarkurina." Kanerva kuvaa ilmapiirin olleen myös kiusallinen puoluejohdollekin. Kanervan kanssa keskustellessaan Holkeri oli kommentoinut, ettei hänellä ollut voimavaroja minkäänlaiseen sovitteluun. (Kanerva 2014)

Kanervan mukaan myös painostustoimenpiteitä käytettiin. Hän huomauttaa kuitenkin, että valtaosa ryhmästä oli poliittiseen junttatyöhön tottumattomia ja vastahakoisia sekä kokivat tilanteen kiusalliseksi. He seurasivatkin mieluummin sivusta. Kanerva kuvaa että, esimerkiksi eduskuntaryhmä käytiin henkilö kerrallaan monta kertaa läpi. Pohdittiin, että millä tavoin kukin eduskuntaryhmän jäsen saadaan poikkeuslain taakse: "siinä käytettiin kaikkia hyväksytyjä ja ei hyväksytyjä keinovalikoimia hyväkseen, se oli vastavuoroista puolin ja toisin". Kanerva kuvaa ajat pitkien puukkojen öiksi: "nykyiset viime vuosikymmenten jutut ovat lastenkamaria verrattuna siihen mitä silloin oli. Siinä oli osto- ja myyntiliikettä ja varmaan pelottelua ja uhkailua. Kaikkea Machiavellismien periaatteiden sovellutuksia mitä siinä tilanteessa löytyi." (Kanerva 2014)

Puolueen sisäisen poikkeuslakiin liittyvän kahtiajaon Kanerva näkee päättyneen Kekkonen valta-aseman päättyttyä ja ajan kuluttua: "Totta kai näillä on kaikilla siihen merkitystä ja ehkä silläkin, että yllätys yllätys minäkin kasvoin iässä, ajassa ja armossa ja ihmisenä ja totta kai sitten aika kuluttaa ja vie ihmisiä virran mukana". (Kanerva 2014)

Ilkka Suominen kuvaa poikkeuslain nostattaneen tunteita varsinkin Pohjanmaalla. Hän muistelee, että vielä 1980-luvun alussakin toimiessaan puolueen puheenjohtajana saattoi tilaisuudessa ensimmäinen kysymys kuulua näin: "Kyllä puhuja hyvin puhui ja oikeaa asiaa, mutta yhtä vain en ymmärrä. Miksi te silloin teitte sen poikkeuslain?". Ilkka Suominen kertoo kannattaneensa kuta kuinkin aina Harri Holkeria tai pyrkineensä saamaan hänet oman näkemyksensä taakse. Keinoina hänen mukaansa käytettiin vahvaa lobbausta, mutta esimerkiksi uhkauksia hän ei muista kuulleensa. Kirjoittelua estivät vain lehtien päätoimittajat

jos halusivat ja heistä kukaan ei ottanut ohjeita puoluejohdolta, Suominen kuvaa. (Suominen 2014)

Suomisen tullessa puolueen puheenjohtajaksi vuonna 1979 hän ei kokenut enää näin vanhan asian, kuin poikkeuslain jakavan puoluetta, vaikka jotkut hänen mukaansa sitä kentällä edelleen muistelivatkin. 1980-luvulla hän kertoo kokoomuksen olleen varsin yhtenäinen. (Suominen 2014)

Heikki A. Ollila muistelee näitä aikoja kokoomuksessa jännittävinä ja innostavina. Kannatus kasvoi ja mukana oltiin "suurella tunteella ja vähän järjelläkin". Taistelua käytiin myös taistolaisia ja ns. yleisdemokraatteja vastaan korkeakouluissa ja kouluneuvostoissa. Ollilan mukaan tuon ajan nuorisopolitiikassa oli mukana paljon innokkaita toimijoita. Hän ei muista konkreettisia painostustoimenpiteitä, mutta muistelee, että esimerkiksi julkilausumia ja kannanottoja oli varmasti. Itse hän toimi lähinnä kentällä. Linjajako poikkeuslain puolustajien ja vastustajien välillä näyttäytyi osittain esimerkiksi äänestettäessä erilaisissa kokouksissa. Tämä jakauma alkoi Ollilan mukaan kuitenkin lieventyä pikkuhiljaa jo ennen Kekkonen eroa. (Ollila 2014) Pertti Salolainen kommentoi taas, että "Kekkonen jälkeen helpotti kaikki." (Salolainen 2014)

Kanerva on siis ainoa joka kuvaa taistelun olleen välillä hieman kyseenalaistakin, ja samalla huomauttaa tilanteen toimineen molemminpuolisesti. Muut haastateltavat muistelevat, ettei vahvempia painostustoimenpiteitä juuri käytetty. Tähän osasyynä saattoi myös vaikuttaa se, että Kanerva selkeästi oli Kekkonen sisäpiirissä tai ainakin hyvässä suosiossa, joten hänellä saattoi olla suurempi motivaatio toteuttaa monenlaisia keinoja tai hänellä ainakin oli pääsy laajempiin tietoihin taistelun toimenpiteistä.

Yhtenäistä haastateltujen sekä Mäki-Hakolan ja Junnilan näkemysten välillä oli se, että he kaikki näkivät tilanteen parantuneen pikkuhiljaa ajan mentyä eteenpäin ja erityisesti Kekkonen eroamisen yhteydessä. Tämä kuvaa tilanteen merkittävää painoarvoa kaikille osapuolille, se herätti niin suuria tunteita ollessaan ajankohtainen, että osapuolien yhtenäistäminen oli lähes mahdotonta.

6.5 Hallitusvastuuta ei kuulukaan

Kokoomus sai vuoden 1970 vaaleissa suuren vaalivoiton ja oli noussut SDP:n jälkeen toiseksi suurimmaksi puolueeksi. Seuraavana oli keskustapuolue. Nuorten keskuudessa katsottiin, että vaalivoiton olisi pitänyt palauttaa puolueen hallituskelpoisuus. Ristiriitoja herätti se, oliko vaalivoitto saavutettu remonttimiestenkin ajamalla uusilla ideoilla vaiko vanhoilla konservatiivisilla arvoilla. Todennäköisesti taustalla oli molempia elementtejä. Pettymys olikin karvas, kun vaalimenestys ei johtanut hallitusvastuuseen. Kokoomuksen puheenjohtaja Juha Rihtniemi oli saanut presidentti Kekkoselta kahdesti hallitustunnustelijan tehtävän. Ensimmäisellä kerralla hallitusvastuuhanke kaatui keskustapuolueen vastustukseen ja toisella kertaa presidentin kieltäytyttyä vähemmistöhallituksen muodostamisesta. (Vares 1999, 86-87)

Seuraavissa vaaleissa kokoomuksen kannatus hieman laski, mutta jälleen 1979 huomattiin, että suuresta menestyksestä huolimatta hallitusvastuuta ei edelleenkään kuulunut. Kokoomus oli jälleen toiseksi suurin puolue SDP:n jälkeen. Harri Holkeri toimi tunnustelijana mutta ei onnistunut kokoamaan hallitusta vasemmiston ja keskustan kieltäytymisen vuoksi. Kokoomuksen sisällä hallituskysymystä pohdittaessa nuoret kokoomuslaiset suuntasivat kritiikkinsä puolueeseen itseensä esittäen muuttumis- ja uusiutumiswaatimuksia. Muita puolueita ei juurikaan arvosteltu tai nostettu esiin kokoomuksen epäoikeudenmukaista kohtelua. Vuoden 1979 puoluekokouksessa vain yhdessä puheenvuorossa ihmeteltiin sitä, miksei kokoomuksen osakseen saamaa kohtelua käsitelty kokouksessa. Tämän puheenvuoron piti Pentti Mäki-Hakola. (Vuores 1999, 188) Vaikutti siis siltä, ettei epäkohtia joko uskallettu nostaa laajemmin esiin, kenties siksi, että pelättiin sen pienentävän mahdollisuuksia edelleen tai aidosti kuviteltiin ristiriitaisen tilanteen ja negatiivisen suhtautumisen vaikuttavan vahvasti hallitusvastuun jatkuvaan puutteeseen.

Tähän liittyen myös Ilkka Suominen esitteli eduskuntaryhmälle arvionsa vuonna 1971 siitä, että kokoomuksen tulisi luoda luottamukselliset suhteet kulloinkin istuvaan presidenttiin ja ryhdyttävä jo miettimään vuoden 1974 presidentinvaaleja. Porvarillinen presidentti oli tavoite, oli hän sitten Kekkonen tai joku muu. (Vares 1999, 106-107)

Kanerva muistelee Suomen sisällä syntynyttä pientä kriisinpoikasta 1970-luvun lopulla. Johannes Virolaisen puhuessa yleisistä syistä, joiden vuoksi kokoomus jäi oppositioon hän kuvaa Virolaisen velmuilleen ja osoittaneen ylimielisyyttä ja omahyväisyyttä: "että mitä kokoomus nyt sitten tekee sillä vaalivoitollaan kun nämä vallankammarit pysyy siis kokoomukselta suljettuna." (Kanerva 2014) Tällä Kanerva viittaa keskustan silloisen puheenjohtaja Virolaisen antamaan "Juhannuspommiksi" ristittyyn haastatteluun, jossa Virolainen arveli kokoomuksen jättämisen oppositioon johtuneen "yleisistä syistä", mahdollisesti uusien yöpakkasten pelosta. Kekkonen suuttui lausunnosta, piti sitä maan etujen vastaisena ja aloitti avoimen vihanpidon Virolaista kohtaan. (Jussila ym. 2006, 310)

Kanerva näkee, että vaikka kokoomuksen jatkuvassa oppositioasemassa Neuvostoliitolla oli osuutensa, sopi tämä tilanne myös keskustapuolueen sisäpoliittisiin valtaintresseihin ja strategiaan. Kanerva kuvaa keskustan tilanteen hyväksi sen ollessa hallituksessa enemmistössä suhteessa vasemmistopuolueisiin kun eduskunta oli porvarienemmistöinen, mutta tämän porvarienemmistön mahdollisti kokoomus. "Kokoomus jäi niin kuin mopen rooliin siinä hommassa, kyllä mä sen näen ja näin. Kekkonen yritti silloin 70-luvun seutuvilla tunnustella vähän muiden puolueiden suunnassa, että oliskos nyt asiallista, että kokoomuskin tulisi mukaan, mutta se tyrmättiin muiden puolueiden toimesta, sekä demareiden, että kepun", Kanerva toteaa. (Kanerva 2014)

Heikki A. Ollila kommentoi oppositiossa olon turhauttaneen. Samalla hän kuitenkin itse kuvaa ymmärtäneensä, että: "vaalivoitto ei riitä, jos muilla on enemmistö, jota haluavat käyttää". (Ollila 2014) Myös Pertti Salolainen toteaa tilanteen aiheuttaneen suurta turhautumista (Salolainen 2014). Ilkka Suominen toteaa oppositioaseman jatkuvuudesta kysyttäessä elämän menneen tästä huolimatta eteenpäin. Hänen mukaansa politiikassa tulee esiin aina uusia ongelmia, jolloin vanhat tulee jättää taakse. (Suominen 2014)

Hallitusvastuun puutetta ei siis aikanaan kokoomuksen remonttmiesten taholta julkisesti kyseenalaistettu juurikaan muusta kuin kokoomuksen omista lähtökohdista. Syiden nähtiin olevan ennen kaikkea sisäisiä. Tilanne aiheutti suuria turhautumia ja oli varmaan omiaan lisäämään sisäisiä ristiriitoja turhautumien kasvaessa. Tunteita ei juurikaan varmasti myöskään haluttu näyttää ulospäin, sillä

Kekkosen suuntaan haluttiin näyttäytyä hyväkäyttöksinä ja yhteistyöhön kykeneväisinä.

6.6 Suhtautuminen Mäki-Hakolaan ja Junnilaan

Kanervan oma Pro Gradu-tutkielma koski Junnilaa ja hänen idänpoliittista linjaansa. Tutkielmaansa varten Kanerva sai käyttöönsä Junnilan henkilökohtaiset arkistot: "Se oli suurin luottamuksen osoitus häneltä minulle, että hän antoi arkistonsa mun käyttööni", Kanerva toteaa. Pro Gradua tehdessään Kanerva kertoo huomanneensa kuinka taitava ja älykäs toimija Junnila oli aikanaan ollut. Huolimatta erimielisyyksistään Kanerva kertoo tietävänsä, että Junnila kuitenkin arvosti hänen näkemyksiään. (Kanerva 2014)

Mäki-Hakolaa Kanerva kuvaa ihmisenä, "jonka DNA:ssa oli ääri vahvat periaatteet, siis semmoinen tietyllä tavalla järkähtämättömyys". Kanervan mukaan Mäki-Hakolalla oli myös sosiaalinen puolensa, vaikka heidän välillään se harvoin tulikin esiin: "Muistan semmoisia hetkiä, jolloin [- -] me saatoimme parin viskin jälkeen hänen kanssaan puhua asioista ja jopa rupertella ja siten nauravaan tyyliin käydä asioita läpi." Kanerva kuvaa Mäki-Hakolan tienneen, että häntä voinut vähätellä. Kanerva luonnehtii Mäki-Hakolaa poliittisesti valistuneena ja piti häntä eduskuntaryhmässä ihmisenä, joka tiesi ja tunsu asioita sekä hallitsi politiikan kenttää. Kanervan mukaan Mäki-Hakola ei ollut mikään "heppoinen poliitikko" ja oli poliittisissa toimissaan hyvin tiukkalinjainen: "hän lähti siitä, että Kekkosta ei kerta kaikkiaan pokkuroida [- -] ja suomalainen kansanvalta lähtee siitä, että pannaan Kekkonen järjestykseen ja sitä kautta asiat oikein päin." (Kanerva 2014)

Ilkka Suominen kertoo saaneensa ensimmäiset politiikan oppituntinsa kuunnellessaan teekupin takaa, kun hänen isänsä ja Junnila pohtivat politiikkaa Junnilan poiketessa puhujamatkallaan heidän kotonaan. Sittemmin Suominen toimi Junnilan kanssa kansanedustajana samassa vaalipiirissä. Suominen näki, että kokoomukselle oli vain hyväksi, että he olivat vähän eri laidoilta. Poliittisesti Suominen ja Junnila saattoivat olla erimielisiä, mutta avointa riitaa heidän välillään ei koskaan ollut. Mäki-Hakolaa Suominen kuvaa taas ryhmässä arvostetuksi poliitikoksi, jonka äänenpainot olivat pohjalaisia. Suominen myös muistelee tilannetta, jossa Holkerin hallitus muodostettiin: "Kun Holkerin hallitus tehtiin ja

hyvistä MTK-suhteista johtuen Pohjala tuli maatalousministeriksi niin kahdestaan Harrin kanssa päähkäilimme, että vahinko, kun ei Pentille löytynyt paikkaa." Suominen toteaa, että politiikassa vastakkainolo ei poista sitä arvostusta, jota Mäki-Hakolaa kohtaan tunnettiin. Hän kävi Mäki-Hakolan kanssa myös yhteisellä hirvimetsällä. Suominen kertoo lisäksi ryhmässä olleen joskus edustajia, jotka juonivat ja saivat puoluejohdon kaikki karvat pystyyn, mutta "Tuure ja Pentti tekivät avointa rehellistä politiikkaa". (Suominen 2014)

Heikki A. Ollila ei poikkeuslakitaisteluiden aikaan vielä ollut tekemisissä Mäki-Hakolan tai Junnilan kanssa. Sittemmin hän kuitenkin toimi molempien kanssa eduskunnassa. Junnilaa Ollila kuvaa hymyilevänä herrasmiehenä, joka ei paljoa puhunut, mutta heijasti tiettyä karismaa. Mäki-Hakolan kanssa Ollila kuvaa tulleen hyvin toimeen ja arvostaneensa häntä, Ollilan käsityksen mukaan tunne oli molemminpuolinen. Ollila kuvaa Mäki-Hakolaa myös pienellä tarinalla:

"Istuimme jollakin porukalla kokoomuksen ryhmähuoneessa jonakin iltana aikaa tappamassa äänestyksiä odotellen. Heitin siinä Kari Häkämiehelle jonkin kavereiden kesken tavanomaisen pikkuilkeilyn. Takana istuva Pentti kommentoi pohjalaisille vierailleen: 'Tua Ollila se vittuiloo kaikille, mutta ei sille kukaan suutu. Mun kanssa kepulaiset ei tuu eres samaan taksihin'." (Ollila 2014)

Tämä tarina taas puoltaa edellä esitettyä kuvausta Mäki-Hakolasta yksinäisenä sutena. Hänen näkemyksenä ja toimintansa eivät tehneet hänestä aina muiden edustajien silmissä kovinkaan houkuttelevaa yhteistyökumppania. Eikä toki ihmekään, kommentoihan Mäki-Hakola keskustan toimintaa varsinkin kokoomuksen oppositioaikana melko vahvoin sanoin. Tosin, Mäki-Hakolaa kuitenkin myös arvostettiin laajasti, kuten myös kappaleesta 5.3. käy ilmi.

Ollilan mukaan "Ikuinen oppositiomies" Mäki-Hakola oli Harri Holkerin hallituksen vahvimpia tukijoita ryhmässä. (Ollila 2014) Tämä kuvaa selkeästi, sitä, että poikkeuslakitaistelusta huolimatta Holkerin ja Mäki-Hakolan välit olivat hyvät ainakin myöhemmässä vaiheessa. Tätä kuvataan myös Nurmon kokoomuksen nettisivujen historiikissa: presidentin vaihdoksen jälkeen ilmapiirin vapauduttua ja vuoden 1987 voittoisien vaalien jälkeen kokoomuksen oppositiotaiival päättyi ja muodostettiin Holkerin sinipunahallitus. Monet epäilivät, että Mäki-Hakolan oppositiopolitiikka jatkuu hallitukseen pääsyn jälkeenkin, mutta tosiasia

hallitus sai hänestä vankan tukijan. Vuonna 1989 Holkeri myös saapui onnittelemaan Mäki-Hakolaa tämän 60-vuotispäivän kunniaksi. Yleisistä välien parantumisesta kuvaa antaa myös Ilkka Kanervan toimiminen juhlapuhujana Mäki-Hakolan viimeisissä vaalijuhlissa vuonna 1991. (Rasku 2001) Ennen tätä tilanteen rauhoittumisesta kertoi mm. Mäki-Hakolan valinta valtiovarainvaliokunnan puheenjohtajaksi 1987 (Nykypäivä 9.6.1995).

Haastattelujen kommentteista käy siis selväksi, että ristiriidoista huolimatta arvostus tuntui olevan molemminpuolista, ainakin myöhemmässä vaiheessa. Taistelun ollessa kuumimmillaan luonnollisestikaan välit eivät voineet olla parhaat mahdolliset, mutta ajan kuluttua ja varsinkin Kekkonen jäätyä pois asemastaan arvostus toisten tekemää politiikkaa kohden kasvoi.

7. Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tavoitteet olivat selvittää Mäki-Hakolan ja Junnilan näkemyksiä Kekkoesta, poikkeuslaista ja tämän aikakauden toimista suhteessa poikkeuslain ja Kekkosien puolustajiin. Aihepiiriin liittyvä aineisto oli kaiken kaikkiaan runsasta, ja näin olivat myös primääriaineistonani käyttämäni Mäki-Hakolan ja Junnilan omat kirjoitukset, haastattelut ja muu materiaali. Varsinaisen ajatuksen jalostuessa tutkielmani aiheesta en varsinaisesti osannut odottaa sitä työmäärää, mitä tutkimuksen toteuttaminen käytännössä tarkoitti. Kansiodien ja irrallisten lehtihaastatteluiden, artikkeleiden, mielipidekirjoitusten, kirjojen ja muiden tekstien läpikäyminen vaati useita kymmeniä selauskertoja, ja joka kerralla jo kertaalleen tai kahdesti hylätystä aineistosta löytyi uutta tutkimuksen kannalta potentiaalista materiaalia. Toisaalta osa alunperin erinomaisen käyttökelpoiseksi määrittelemästäni aineistosta jäi loppu viimein käyttämättä, sillä ne eivät oikein sopineetkaan mihinkään yhteyteen.

Itse tekstiä tuottaessani huomasin myös sen, että mitä pidemmälle olin saanut tutkimusta tehtyä, sitä enemmän mieleeni juolahti asioita, joita vielä pitäisi käsitellä. Johonkin oli kuitenkin vedettävä raja, vaikka tämän rajan vetäminen omassa mielessä kääntyikin tutkimuksen keskeneräisyydeksi ja epätäydellisyydeksi. Tämä uusien ideoiden syntyminen voidaan kuitenkin onneksi määritellä kohtuullisen positiiviseksi ongelmaksi. Halutessani tutkimusta olisi siis edelleen mahdollista jatkaa, mikä ei käsitykseni mukaan ole ollenkaan huono merkki. Seuraavaksi esittelenkin lyhyesti tutkielmassa tekemiäni havaintoja.

Mäki-Hakolan ja Junnilan käsitykset poikkeuslaista, sen demokraattisuudesta, Kekkoesta, kokoomuspuolueen toimista lain suhteen ovat hyvin yhtenäisiä. Molemmat kuvaavat poikkeuslakia ja sen hyväksymiseen johtaneita järjestelyjä demokratian vastaisena toimintana, jossa kansan oikeudet ilmiselvästi sivuutettiin. Neuvostoliitolla koettiin olevan erittäin suuri vaikutus länsimäisen demokratian toimimattomuuteen poikkeuslain suhteen sekä muutenkin Suomen politiikan kentällä. Kekkosien toiminnan kuvattiin sisältävän jopa diktatuurisia piirteitä ja poikkeuslain toteuttaminen koettiin lähes vallankaappaukseksi tai vallankumoukseksi. Merkittävimmän perusteet heidän toiminnalleen olivat kansanvallan puolustus, kommunismin pelko, diktatuurin estäminen ja

Neuvostoliiton uhka.

Poikkeuslain ympärille sijoittuvissa vuosissa näkyy selkeästi Kokoomuksen rivien rikkoutuminen oikeaan ja vasempaan laitaan, Kekkonen ja poikkeuslain vastustajiin ja puolustajiin. Mäki-Hakola ja Junnila kokivat kokoomuksen liittymisen poikkeuslain kannattajiin suurena virheenä. Monet poikkeuslakia ja Kekosta kannattavista kokoomuslaisista taas näkivät Mäki-Hakolan ja Junnilan toimet asiattomina ja väärinä. Puolueen eri laidat kommentoivatkin toinen toisiaan vähemmän mairittelevin kuvauksin aina lehdistöä myöten ja pyrkivät tuomaan esiin vastapuolen näkemysten kiistanalaisuuden. Molemmat osapuolet kuvasivat myös toistensa näkemyksiä muun muassa maan edun vastaisina. Erilaisia lehtikirjoitteluja ja muita mielipiteen ilmaisuja pyrittiin myös estämään. Oppositioasema hiersi osaltaan välejä molemmin puolin, olihan puolue ollut oppositiossa jo vuodesta 1966 asti. Loppua oppositioasemalle ei näyttänyt olevan näkyvissä, Mäki-Hakolan, Junnilan ja monen muun mielestä ainakaan niin pitkään, kuin Kekkonen oli vallassa.

Lähinnä nuorista kokoomuslaisista koostuvat kokoomuksen remonttimiehet toimivat hyvänä esimerkkinä Kekosta ja poikkeuslakia puoltavista kokoomuksen sisäisistä näkökulmista. Ristiriidat Mäki-Hakolan ja Junnilan kanssa tuntuivat pahimpaan hajaannuksen aikaan täysin ylitsepääsemättömiltä. Remonttimiesten suurimmat perusteet Kekkonen ja poikkeuslain puolustamiselle nojasivat toiveisiin hallitusvastuuseen pääsystä. Sekä Mäki-Hakola, että Junnila kuitenkin moneen otteeseen varoittelivat näiden toiveiden olevan turhia niin kauan kuin Kekkonen oli presidenttinä. Mielenkiintoinen piirre tässä kokoomuksen sisäisessä taistelussa oli se, että remonttimiehet käyttivät toimintansa perusteina lännettymisen tarvetta, kun taas Mäki-Hakola ja Junnila näkivät nämä toimet ja näkökulmat suomettumisen näkökulmasta. Remonttimiehet näkivät siis Kekkonen valtakauden väylänä Suomen kiinnittymiselle vahvemmin osaksi länttä, kun taas Mäki-Hakola ja Junnila kokivat tämän johtavat Suomen yhä lähempään asemaan Neuvostoliiton valtapiirissä.

Kekkonen valtakauden lähetessä loppuaan kokoomuksen sisäiset välit kuitenkin alkoivat pikkuhiljaa parantua. Koiviston noustua valtaan vanhat erimielisyydet ainakin tämän asian tiimoilta hävisivät ja välit paranivat puolin ja toisin. Tämä

kuvaa erinomaisesti tilanteen tulehtuneisuutta.

Sekä Pentti Mäki-Hakola, että Tuure Junnila voidaan molemmat nähdä oman aikansa kuvaajina erittäin värikkäinä ja intohimoisina toimijoina. Heidän käyttämänsä kuvailut ja sananmuodot olivat monesti hyvin suurieleisiä. Tästä hyvä esimerkki on Mäki-Hakolan tämän tutkielman analyysissäkin mainittu kuvaus Kekkonen kannattajien pyrkimyksistä kokoomuksen syrjässä pitämiseen: "K-linjan miehet kulkivat Kremlin kammiossa kumartaen Leninin vaharuumista ja ottaen tämän perillisiltä rahaa vaalikassoihinsa." (Mäki-Hakola 31.10.1992) Junnila taas mm. teki viittauksia Hitleriin. Heidän sanavarastoihinsa kuuluivat mm. käsitteet vallankaappaus, suomettuminen, aivopesu ja diktatuuri. He käyttivät siis retorisesti hyvin vahvoja keinoja kantojensa kuvaamiseen, eivät pelänneet kritiikkiä ja sitä usein saivatkin.

Periksiantamattomuus ja itsepäisyys ovat ominaisuuksia, joilla on mahdollista kuvata sekä Mäki-Hakolaa, että Junnilaa. He persoonineen ja mielipiteineen olivatkin myös jossain määrin hyvin karsastettuja, tästä havainnollistavana esimerkkinä Mäki-Hakolan kutsuminen yksinäiseksi sudeksi ja Junnilan kutsuminen vastavirtaan uivaksi yksinäiseksi loheksi. Heitä mielipiteineen ei voida kuvata eduskunnan suosituimmiksi edustajiksi, mutta omien kannattajiensa keskuudessa he nauttivat suurta suosiota, kertoohan tästä se, että heidät yhä uudelleen ja uudelleen valittiin eduskuntaan, vaikka toki Junnilalla oli välissä kausi, jolloin hän ei ollut mukana eduskunnassa.

Mäki-Hakola ja Junnila luonnollisesti olivat toki myös tietoisia toisistaan, olivathan he usein yhdessä samanaikaisesti olleet omankin puolueväkensä hampaissa. He viittasivat toisiinsa myös esimerkiksi lehtikirjoituksissa, haastatteluissa ja ainakin Mäki-Hakola säästi arkistoissaan paljon myös Junnilaan liittyvää materiaalia. He toimivat myös yhdessä vuonna 1974 perustetussa nelihenkisessä työryhmässä, jonka tavoitteena oli parantaa kokoomuksen sisäistä ilmapiiriä. Tulokset olivat laihahkot, mutta he arvelivat, että työryhmästä olisi kuitenkin ollut jotain hyötyä. (Nummivuori 2009, 263-265)

Junnila toteaa Uuden Suomen haastattelussa vuonna 1980, ollessaan juuri sillä kaudella poissa eduskunnasta Mäki-Hakolasta näin: "Pentti Mäki-Hakola on

kokoomuksen eduskuntaryhmässä aika yksin.” (Keränen 20.7.1980). Tällä hän viittaa juuri siihen epäkiitolliseenkin asemaan niinä harvoina edustajina, jotka pitivät kokoomuksessa kiinni konservatiivisista arvoista ja pyrkivät pitämään kokoomuksen oikeistolaisena puolueena esimerkiksi vasemmalle kääntymisen sijaan. Puoluejohdon ja muiden toimijoiden pyrkiessä savustamaan näitä toisinajattelijoita ulos puolueesta oman puolen ja näkemysten esiin tuominen oli ensisijaisen tärkeää.

Remonttimiesten eli Kanervan, Suomisen, Ollilan ja Salolaisen haastatteluissa Mäki-Hakolan ja Junnilan arvostus kuitenkin nousee esiin. Huolimatta siitä, että Kekkosen vallan alla heihin suunnattiinkin paljon kritiikkiä myös puolueensa sisältä, suhtauduttiin heihin lopulta hyvin kunnioittavasti ja arvostavasti. Heidän arvonsa sen kansanosan mielipiteiden ilmaisijoina, jotka eivät Kekkosen toimia tai poikkeuslakia niin suopeasti nähneet, oli äärimmäisen tärkeä tilanteessa, jossa vastakkaisten mielipiteiden ilmaiseminen oli hankalaa. Tämä kansanvaltaisuus ja kansan mielipiteiden ilmaisu olivatkin heidän pohjimmaisia periaatteitaan toiminnassaan Kekkosta ja poikkeuslakia vastaan.

Lähdeluettelo:

Painetut lähteet

Blåfield, Antti: Pentti Mäki-Hakola ei hiivistä. Suomen kuvalehti 27.2.1981

Hallberg, Pekka, Tuomo Martikainen, Jaakko Nousiainen & Päivi Tiikkainen: Presidentin valta. Hallitsijanvallan ja parlamentarismien välinen jännite Suomessa 1919-2009. WS Bookwell Oy 2009, Juva.

Hietala, Marjatta: Mitä tutkia ja miten. Teoksessa Autio, Katajala-Peltomaa & Vuolanto (toim.) *Historioitsijan arki & tutkimuksen prosessi*, 15-26. Vastapaino 2001, Tampere

Häikiö, Martti: Presidentin valinta. Miten valtionpäämiehet on Suomessa valittu, millaisiin poikkeusmenetelmiin valinnoissa on turvauduttu ja miksi presidentin toimikautta jatkettiin kokonaan ilman vaalia vuonna 1973. WSOY 1993, Porvoo

Ilkka-lehti: Mäki-Hakola kokoomusjohdosta: Liiaksi vasemmalla. 26.8.1980

Junnila, Tuure: Kokoomuksen 15-vuotinen syrjäntäkausi. Länsi-Suomi 16.3.1981

Junnila, Tuure: Vallankaappaus lain ja oikeuden varjolla. Poikkeuslakitaistelu lain vastustajan näkökulmasta. Kustannus Oy Länsi-Suomi 1973, Rauma

Jussila, Osmo, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi: Suomen poliittinen historia 1809-2006. WSOY Oppimateriaalit Oy 2006, Helsinki

Kalela, Jorma: Historian tutkimusprosessi. Oy Gaudeamus Ab 1976, Helsinki

Kekkonen Urho: Muutosten vuosikymmenet- Suomalaista sisäpolitiikkaa ja idänsuhteita tasavallan presidentin silmin. Weilin+Göös 1975, Tapiola

Keränen, Seppo: Tuure Junnilla ei luovuta. Uusi Suomi 20.7.1980

Korjus, Jaakko: Suoran puheen mies. Vaasa 26.11.1981

Kunttu, Tapani: Valiokuntapersoonia viideltä vuosikymmeneltä. Teoksessa Helander, Pekonen, Vainio & Kunttu (toim.) *Valiokunnat lähikuvassa*, 280-360. Edita Publishing 2007, Helsinki

Lehto, Hannu: Pentti Mäki-Hakola istunut Arkadianmäellä keväästä 1966 tähän kevääseen. Itävedosta velkaongelmaan. Keskipohjanmaa 26.2.1995

Meinander, Henrik: Tasavallan tiellä: Suomi kansalaissodasta 2010-luvulle. Schildts Kustannus Oy 1999, Espoo

Merikoski, Veli: Kekkos-laki veisi vallan kansalta. Helsingin sanomat 1.2.1977

Mickelsson Rauli: Samanlaiset ja erilaiset puolueet: Retoriikka- ja diskurssianalyttinen tutkimus kokoomuslaisten ja sosiaalidemokraattien jäsenlehdissä ilmaisemista käsityksistä omista puolueistaan vuosina 1965-1995. Painosalama Oy 1999, Turku

Mäki-Hakola, Pentti: Ainoa aate - valtapeli. Puheenvuoro. Pohjalainen 1.11.1985

Mäki-Hakola, Pentti: Hiivistelemättä. Kustantaja Vaasa Oy 1981, Vaasa

Mäki-Hakola, Pentti: Kuka kaatoi kansanvaalin? Puheenvuoro. Pohjalainen 16.5.1987

Mäki-Hakola, Pentti: Poliitiikan saralta. Tätä mieltä. Vaasa 31.10.1976

Mäki-Hakola, Pentti: Presidenttikysymys. Toimittajalle. Vaasa 1.12.1972

Mäki-Hakola, Pentti: Presidenttilölyissä. Hakauksia. Pohjalainen 29.1.1993

Mäki-Hakola, Pentti: Punainen palaa. Toimittajalle. Vaasa 24.4.1972

Mäki-Hakola, Pentti: Rikos kansaa kohtaan. Hakauksia. Pohjalainen 31.10.1992

Mäki-Hakola, Pentti: Vaarallinen viides kolonna. Hakauksia. Pohjalainen 7.9.1991

Mäki-Hakola, Pentti: Vieraan maan korteilla. Hakauksia. Pohjalainen 12.11.1994

Nevakivi, Jukka & Seppo Hentilä & Lauri Haataja: Poliittinen historia. Loimaan kirjapaino 1993

Nummivuori, Petri: Oikeistolainen. Tuure Junnilan elämäkerta. Gummerus Kustannus Oy 2009, Jyväskylä

Nykypäivä: Poliitikka tarvitsee karismaattisia johtajia. Nykyaika 9.6.-15.6.1995

Renval, Pentti: Nykyajan historiantutkimus. WSOY 1983, Juva

Rissanen, Erik: Mäki-Hakola on itsepintainen mies - "Miten kommunismia nyt voi vastustaa". Iltasanomat 21.2.1981

Saksa, Markku: 'Loikatkaa oikealle' – kokoomusnuoret häätämässä oikeistosiipeä. Iltasanomat 30.9.1976

Suomi, Juhani: Liennytyksen akanvirrassa. Urho Kekkonen 1972-1976. Otava 1998, Helsinki

Tasavalta: Puheenjohtaja Ilkka Suominen puolueen oikeistosta: "kuin kiusaava paarma". Numero 4/1981

Tasavalta: Rintamaa on levennettävä. Numero 4/1977

Tiihonen, Seppo: "Presidentti johtaa - suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja". Teoksessa Tiihonen, Pohls & Korppi-Tommola (toim.), *Presidentti johtaa: suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja*, 13-34. Jelgava Printing House 2013, Latvia

Toivonen, Hannu: Joutuuko Kokoomuksen paha poika eroamaan? "Vihreä sosialismi murskaa perusvapaudet". Iltalehti 4.2.1984

Tuikka, Timo J: "Kekkonen konstit". Urho Kekkonen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933-1981. Jyväskylä University Printing House 2007, Jyväskylä

Tuikka, Timo J: "Urho Kaleva Kekkonen - Kainuusta Kekkoslovakiaan". Teoksessa Tiihonen, Pohls & Korppi-Tommola (toim.), *Presidentti johtaa: suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja*, 190-212. Jelgava Printing House 2013, Latvia

Tuuri, Tapio: Mäki-Hakola ei Holkeria hätkähdä: Raja railona aukeaa kokoomuksen repien. Pohjanmaan kansa 14.1.1978

Tuuri, Tapio: Mäki-Hakola ei horju: Suun kiinni pitäjiä on koko Suomi täynnä.

Pohjanmaan kansa 4.2.1981

Uusi Suomi: Presidentti luki hallitusmuodon vakuutuksen. 2.3.1974

Valtiopäivät 1972, Pöytäkirjat III, Helsinki 1973

Vaasa: Mäki-Hakola: Puoluetuki antanut vallan Helsinkiin. 2.12.1974

Vares, Vesa: Kaksi askelta edellä. Kokoomuksen Nuorten liiton historia 1928-96.
WSOY - Kirjapainoyksikkö 1999, Juva

Vimpari, Matti: Kokoomusnuorten puheenjohtaja: oikealla joutavat loikkaamaan
Junnila, Mäki-Hakola ja Rainio. Demari 30.9.1976

Virolainen, Johannes: Vallankäyttö Kekkonen kaudella. Otava 1986, Helsinki

Www-lähteet

Alavaikko, Mika & Lyytinen, Jaakko: Vastavirtaan uiva lohi. Fil. tohtori Tuure
Junnilan haastattelu. Poleemi 2/95. Luettu 19.10.2014. Saatavissa osoitteessa:
<http://www.helsinki.fi/jarj/polho/vanhat/junnila.html>

Autio-Sarasmo, Sari: Historiantutkimus, tutkimusprosessi. eNorssi -
Opettajankouluttajien yhteistyöverkosto 2008. Luettu 2.4.2014. Saatavissa
osoitteessa:
<http://www.enorssi.fi/enorssi-verkosto/virmo/virmo-1/kashisnet/kasvatuksen-historian-tutkimus/kasvatuksen-historian-tutkimusprosessi>

Ahtokivi, Ilkka & Honkasalo, Riku: Historia. Kansallinen kokoomus. Luettu
20.4.2010. <http://www.kokoomus.fi/kokoomus/historia/oppositiotaival_alkaa/>

Eduskunta – edustajamatrikkeli: Pentti Mäki-Hakola kansanedustajana 05.04.1966
- 23.03.1995. Päivitetty 6.10.2009.
<<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?{hnro}=211&{kieli}=su&{haku}=kaikki>>

Eduskunta – edustajamatrikkeli: Tuure Junnilla kansanedustajana 21.07.1951 -

19.02.1962, 05.04.1966 - 23.03.1979, 26.03.1983 - 20.03.1987, 05.02.1990 -
21.03.1991. Päivitetty 28.10.2009.

<[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?\\${APPL}=hetekaue&\\${BASE}=hetekaue&\\${THWIDS}=1.22/1270392862_221593&\\${oohtml}=hex/hx3510&\\${html}=hex/hx3510&\\${snhtml}=hex/hxnosynk](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?${APPL}=hetekaue&${BASE}=hetekaue&${THWIDS}=1.22/1270392862_221593&${oohtml}=hex/hx3510&${html}=hex/hx3510&${snhtml}=hex/hxnosynk)>

Hyytiäinen, Nina & Juhani Tähtinen: Historian tutkimus ja lähteet. eNorssi - Opettajankouluttajien yhteistyöverkosto 2008. Luettu 2.4.2014. Saatavissa osoitteessa:

<http://www.enorssi.fi/enorssi-verkosto/virmo/virmo-1/kashisnet/kasvatuksen-historian-tutkimus/kasvatuksen-historian-tutkimus-ja-lahdekysymys>

Häikiö, Martti: Kekkonen Urho, tasavallan presidentti. Biografiakeskus. Julkaistu 16.9.1997. <<http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/632/>>

Katajisto, Kati: Historiantutkimus ja uusintaminen. Ennen ja nyt- Historian tietosanomat 2/2003. Luettu 28.4.2014. Saatavissa osoitteessa: <http://www.ennenjanyt.net/2-03/katajisto.htm>

Kokoomus - kokoomuksen historia. Luettu 20.9.2013. <<http://www.kokoomus.fi/faktat/tata-on-kokoomus/historia/>>

Maanmittauslaitos: Maanmittauslaitoksen pääjohtajat. Luettu 18.10.2014. <<http://www.maanmittauslaitos.fi/toiminta/organisaatio/historia/paajohtajat>>

Rasku, Kustaa: Katsaus Nurmon Kokoomuksen toimintaan vuosina 1919-2000. Nurmon kokoomuksen Internet-sivut. Julkaistu 20.11.2001. Saatavissa osoitteessa: http://www.nurmonkokoomus.fi/?page_id=11

Haastattelut

Kanerva, Ilkka, haastattelu 16.5.2014. Haastattelija: Mäki-Hakola, Maria

Mäki-Hakola, Pertti, haastattelu 14.8.2013. Haastattelija: Mäki-Hakola, Maria

Ollila, Heikki A., haastattelu 28.8.2014. Haastattelija: Mäki-Hakola, Maria

Salolainen, Pertti, haastattelu 25.8.2014. Haastattelija: Mäki-Hakola, Maria

Suominen, Ilkka, haastattelu 3.9.2014. Haastattelija: Mäki-Hakola, Maria